Sfântul Maxim Mărturisitorul

DESPRE CALCULAREA DATEI PAȘTILOR

Comput bisericesc

HISTORIA CHRISTIANA

Colecția *Historia Christiana* își propune să prezinte pagini din istoria urmării lui Hristos și a misiunii creștine de-a lungul secolelor, explorând fapte (istorie factuală), idei (istorie intelectuală) și texte (traducere de izvoare). Colecția se adresează atât specialiștilor, cât și studenților și cititorilor instruiți, oferind volume care beneficiază de îngrijire științifică.

Editori fondatori:
Dragoș Mîrșanu (editor general)
Pr. Andrew Louth (editor consultant)

Consiliul științific:
Florin Crîșmăreanu (Universitatea Al. I. Cuza, Iași)
Dorin Garofeanu (Brock University)
Iuliana Gavril (Norwich University of the Arts)
Petre Guran (Institutul de studii sud-est europene, București)
Bogdan-Petru Maleon (Universitatea Al. I. Cuza, Iași)
Dan Ioan Mureșan (Université Rouen Normandie)
Ovidiu Sferlea (Universitatea Oradea)
Alin Suciu (Akademie der Wissenschaften zu Göttingen)
Ionuț Alexandru Tudorie (Universitatea București)
Nelu Zugravu (Universitatea Al. I. Cuza, Iași)

© Editura DOXOLOGIA, 2018
ISBN: 978-606-666-692-3

Sfântul Maxim Mărturisitorul

DESPRE CALCULAREA DATEI PAȘTILOR
Comput bisericesc

Traducere din limba greacă veche de
Petru Molodeț

Ediție îngrijită, studiu introductiv,
note, bibliografie și indici de
Florin Crîșmăreanu

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Editura DOXOLOGIA
2018

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
MAXIMUS CONFESSOR, sfânt

Despre calcularea datei Paştilor : Comput bisericesc / Sfântul Maxim Mărturisitorul ; trad. din lb. greacă veche de Petru Molodeţ ; ed. îngrijită, studiu introductiv, note, bibliografie şi indici de Florin Crîşmăreanu ; carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfinţitului Teofan Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei. - Iaşi : Doxologia, 2018

Conţine bibliografie
Index
ISBN 978-606-666-692-3

I. Molodeţ, Petru (trad.)
II. Crîşmăreanu, Florin (coord. şt.)

2

Coperta 1: Tablă pascală (Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Computus ecclesiasticus*, în *Codex Leidensis Scaligeranus* 33).

CUPRINS

Notă introductivă (Florin Crîșmăreanu) 9

Calendarul: o revoluție fără sfârșit
(Studiu introductiv de Florin Crîșmăreanu) 13

Comput bisericesc 51

Partea întâi 51

Partea a doua 81

Partea a treia 89

Bibliografie selectivă 107

Indici 115

Abrevieri

CCSG – *Corpus Christianorum, Series Graeca*, Turnhout, Brepols, 1977 –

CCSL – *Corpus Christianorum, Series Latina*, Turnhout, Brepols, 1953 –

CPG – *Clavis Patrum Graecorum*, III, M. Geerard (ed.), Turnhout, Brepols, 1979

PL – *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, Accurante Jacques-Paul Migne, 221 vol., Lutetiae Parisiorum, 1844-1864

PG – *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*, Accurante Jacques-Paul Migne, 162 vol., Lutetiae Parisiorum, 1857-1866

PSB – *Părinți și scriitori bisericești*, București, EIBMBOR, 1979 –

SC – *Sources chrétiennes*, Paris, Éditions du Cerf, 1943 –

Notă introductivă

De câțiva ani urmăresc cu interes evoluția cercetării ce are în centru scrierea *Computus ecclesiasticus* (*CPG* 7706) a Sfântului Maxim Mărturisitorul (580-662), activitate desfășurată cu precădere de tânărul cercetător belgian Jean Lempire. Ediția critică a acestei lucrări este pregătită pentru prestigioasa colecție *Corpus Christianorum, Series Graeca* de către autorul menționat și Basile Markesinis, fiind anunțată încă din 2007[1]. La un moment dat, din *CV*-ul lui Jean Lempire, publicat în 2012 pe site-ul instituției unde este afiliat, reieșea că această ediție trebuie să apară în 2013. Patru ani mai târziu, volumul anunțat încă nu fusese publicat și nici nu se regăsea pe site-ul Editurii Brepols. Această situație a constituit, într-o oarecare măsură, motivul pentru care nu ne-am grăbit cu traducerea acestui text în limba română, deoarece așteptam ediția critică. Până la data publicării acestui text, ediția anunțată nu a apărut.

Pe plan internațional, de mai puțin de 15 ani, acest opuscul a intrat în atenția savanților pentru a-l edita critic și comenta. O parte importantă din realizarea acestui proiect a fost deja realizată, în special datorită efortului depus de Jean Lempire (vezi Bibliografia).

Pe plan național, în pofida faptului că opera Sfântului Maxim este tradusă aproape integral în limba română, acest opuscul despre calculul bisericesc este puțin cunoscut în cultura autohtonă chiar și de aceia care se preocupă constant de literatura patristică de limbă greacă.

---

[1] Jean Lempire, „Le calcul de la date de Pâques dans les traités de S. Maxime le Confesseur et de Georges, moine et prêtre", în *Byzantion: revue internationale des études byzantines*, 81 (2007), p. 270, n. 11.

Cred că nu am fi foarte departe de adevăr dacă afirmăm că putem număra pe degetele de la o singură mână trimiterile la *Comput*-ul maximian pe care le întâlnim în scrierile autorilor români.

Computus ecclesiasticus confirmă încă o dată, dacă mai era necesar, geniul Sfântului Maxim care, prin capacitatea sa de înțelegere a problemelor complexe și diverse, se singularizează nu doar printre autorii din epoca sa, ci chiar printre Părinții greci ai Bisericii. Calitatea de „reprezentant al creștinismului radical eshatologic" (Ioan Ică jr.) a Sfântului Mărturisitor reiese limpede și din acest opuscul. Când este vorba de apărarea dreptei credințe, de Tradiția Bisericii, pentru Maxim nu există loc de compromis.

Printr-o lectură atentă, se pot desprinde din acest text elemente interesante, care, într-o oarecare măsură, privesc viața și călătoriile Sfântului și, bineînțeles, date despre cunoștințele extrem de vaste, nu doar de natură teologică, însușite de Maxim Mărturisitorul.

După cunoștința mea, *Computus ecclesiasticus* este tradus integral doar în limba rusă[2]. Prietenul și colegul meu Petru Molodeț a realizat prezenta traducere după singura ediție a *Comput*-ului maximian pe care o avem astăzi la îndemână, aceea stabilită de Dionysius Petavius și reluată de abatele Migne în *Patrologia Graeca*, vol. 19. Pentru prima parte a scrierii Sfântului Maxim am avut acces și la ediția stabilită de Jean Lempire[3], plecând de la *Codex Leidensis Scaligeranus* 33, manuscrisul cel mai vechi (datat în jurul anului 1000) care pare a păstra forma cea mai puțin alterată a scrierii maximiene.

Întreaga noastră recunoștință se îndreaptă către colegul Cristian Pascu, care a realizat într-un mod profesionist diagramele și tabelele conținute de *Comput*-ul maximian.

---

[2] Прп. Максим Исповедник, „Пасхалистический трактат (предисл., пер. с древне греч. и коммент. П.В. Кузенкова)", în *Богословские труды*, 43-44 (2012), pp. 99-178. Pentru traducerea câtorva fragmente din *Comput*-ul Sfântului Maxim (de fapt, extrase din traducerea publicată în 2012), vezi Pavel V. Kuzenkov, *Христианские хронологические системы. История летосчисленияв святоотеческойи восточнохристианскойтрадиции*, Москва, Русский издательский центр, 2014, pp. 699-704, 938-943.

[3] Jean Lempire, *Le Comput ecclésiastique de saint Maxime le Confesseur: édition, traduction et commentaire de la première partie* (Mémoire présenté en vue de l'obtention du titre de licencié en langues et littératures classiques), Louvain-la-Neuve, 2004.

Mulțumesc Editurii Doxologia, care a arătat de la bun început deschidere față de proiectul nostru, preocupându-se ca acest volum să apară în condiții editoriale excepționale.

Florin Crîșmăreanu,
Iași, 13 august 2017

CALENDARUL: O REVOLUȚIE FĂRĂ SFÂRȘIT (STUDIU INTRODUCTIV)

„Și dacă Hristos n-a înviat, zadarnică
este atunci propovăduirea noastră,
zadarnică este și credința voastră."
(I Cor. 15, 14)

I. Scurtă istorie a *comput*-ului. Câteva repere

Astăzi, cu toții știm la ce se referă termenul *revoluție*. Potrivit articolelor de dicționar (spre exemplu, Larousse), revoluția înseamnă „schimbarea bruscă și violentă a structurii politice și sociale a unui stat, care se produce când un grup se revoltă împotriva autorităților și preia puterea". Puțini știm însă faptul că acest sens al termenului s-a impus destul de târziu, cândva în secolele XVI-XVII, mai întâi în Insulele Britanice. Inițial, latinescul *revolutio* însemna cu totul altceva, viza „întoarcerea în timp", „mișcarea circulară" și se folosea cu precădere în astronomie, cu privire la mișcarea astrelor. Așadar, „la origine, termenul însemna «rostogolire» – ca în mișcarea prin care a fost dată la o parte piatra care astupa intrarea în mormântul lui Hristos –, altfel spus: *revolutio* era orice mișcare de rotație care presupunea o revenire la ceva anterior. Acest sens s-a impus și în astronomie; Copernic l-a folosit atât pentru mișcarea de rotație a Pământului în jurul Soarelui, cât și pentru rotația Pământului în jurul

axei sale"[1]. Acest sens originar îl voi avea în vedere în rândurile de mai jos, deoarece mișcarea astrelor a determinat din cele mai vechi timpuri măsurarea timpului.

Din perspectivă creștină, prin căderea protopărinților, omul a căzut în timp, așa cum îl percepem noi astăzi. Fiind astfel pe „stadionul acestei lumi"[2], omul trebuie să găsească și mijloacele prin care să poată măsura trecerea timpului și a făcut-o în moduri diverse, observând în primul rând natura înconjurătoare și ciclurile care se succed, uneori regulat, ale aștrilor, anotimpurilor etc. În mod firesc, succesiunea cea mai la îndemână a reprezentat-o alternanța dintre zi și noapte, strâns legată de mișcarea celor doi aștri, Soarele și Luna[3]. Apoi, în funcție de mișcarea de rotație a Pământului în jurul Soarelui, se succed anotimpurile, anii, viața fiecăruia dintre noi. Fără nici o îndoială, calendarul, oricât de simplu sau de complex ar fi acesta, este legat indisolubil de viața unei comunități, dictând ritmul acesteia. Așa a fost dintotdeauna, de la primele populații tribale și până în zilele noastre. Așadar, simplu

---

[1] Reinhardt Koselleck, *Conceptele și istoriile lor. Semantica și pragmatica limbajului social-politic*, traducere de Gabriel H. Decuble și Mari Oruz, București, Editura Art, 2009, pp. 208-217, aici p. 214. Într-unul dintre studiile sale, Édouard Jeauneau aduce în discuție etimologia cuvântului „Galileia" - „*GELGEL* [alți specialiști consideră că acest termen derivă din rădăcina *galil*; n.m. F.C.] în ebraică – care înseamnă fie «*transmigratio facta*», potrivit lui Ieronim (*Liber interpretationis hebraicorum nominum*, *CCSL* 72, p. 64 și p. 140), fie «*revolutio*», potrivit lui Dionisie Areopagitul (*Caelestis Hierarchia*, XV, 9; *PG* 3, 337D-340A). Astfel ar trebui să înțelegem «întoarcerea de la firea omenească la slava cea dintâi, care a fost părăsită prin păcat»" (É. Jeauneau, „Jean Scot et la Métaphysique des Nombres", în *„Tendenda Vela". Excursions littéraires et digressions philosophiques à travers le Moyen Âge*, Turnhout, Brepols [Instrumenta Patristica et Medievalia. Research on the Inheritance of Early and Medieval Christianity, 47], 2007, p. 475). Apropiindu-ne de zilele noastre, un teolog precum David B. Hart consideră că „Evanghelia a creat în societatea și sensibilitatea umană o revoluție care – tocmai pentru că nu a fost subită, traumatizantă și mărginită, ci progresivă, continuă și atotpătrătoare – a fost cea mai semnificativă, profundă și radicală revoluție din istoria umanității" (David Bentley Hart, *Ateismul: o amăgire. Revoluția creștină și adversarii ei*, traducere de Eva Damian, Iași, Doxologia [col. „Historia Christiana", 2], 2017, p. 11).

[2] Sfântul Macarie cel Mare, *Omilii duhovnicești*, traducere de Constantin Cornițescu, București, EIBMO, 2010, p. 26.

[3] Potrivit Tradiției Bisericii, Soarele și Luna, cei doi luminători, au fost creați de către Dumnezeu în a patra zi (Fc. 1, 14). Așa cum vom vedea în rândurile de mai jos, utilizând ciclurile lunare și cele solare se poate obține cu precizie chiar data facerii lumii.

sau complex, orice calendar este gândit plecând de la ciclurile lunare şi solare, a căror mişcare a generat toate calculele cronologice.

La îndemnul lui Julius Caesar, în anul 45 î.Hr., calendarul existent atunci a fost revizuit şi, astfel implementat, a rezistat până la reforma gregoriană (secolul al XVI-lea)[4]. Calendarul iulian, care este unul solar, s-a constituit plecând de la datele oferite de astronomul Sosigene din Alexandria (sec. I î.Hr.), care s-a inspirat, la rândul său, din calendarul egiptean de 365 de zile, la care se adăuga, din patru în patru ani, o zi lunii februarie (anul bisect). Pentru a se suprapune peste fazele Lunii, calendarul iulian a trebuit să îndrepte şi întârzierea de cinci zile care exista faţă de ciclul lunar. În prezent, 13 zile consemnează decalajul între calendarul iulian şi anul solar. Abia în anul 2100, decalajul va fi de 14 zile. Anul solar sau tropic durează 365 de zile, 5 ore, 48 de minute şi 46 de secunde. Anul iulian, care este de 365 de zile şi 6 ore, este foarte apropiat de anul solar, diferenţa fiind de doar 6 ore pe an şi se regăseşte în anul bisect, de 366 de zile. Chiar şi aşa, în pofida „exactităţii" sale, calendarul iulian rămâne în urmă faţă de ciclul solar cu o zi la 128 de ani, iar faţă de ciclul lunar cu o zi la 308 ani.

Papa Grigorie al XIII-lea proclamă la 24 februarie 1582 bula *Inter Gravissimas*, prin care reformează, corectează calendarul iulian. Totuşi, calendarul gregorian nu este nici el perfect[5], de vreme ce păstrează o diferenţă faţă de anul astronomic de 24 de secunde, dar este, fără nici o îndoială, mai exact prin comparaţie cu acela iulian, unde diferenţa era de 11 minute (anul astronomic este mai lung decât calendarul

[4] Eroarea fundamentală a calendarului implementat de Caesar era legată de data echinocţiului de primăvară, stabilit la 25 martie. În pofida inexactităţilor sale, minore prin comparaţie cu alte realizări similare, calendarul iulian rămâne valabil pentru stabilirea datei Paştilor în toată Biserica Ortodoxă, cu excepţia ortodocşilor din Finlanda, care l-au refuzat.

[5] Cu privire la scăpările calendarului gregorian, vezi o prezentare sintetică în Teodor M. Popescu, „Problema stabilizării datei Paştilor. Privire istorică asupra divergenţelor şi computurilor pascale. Încercări de îndreptare. Greutatea şi necesitatea unui acord. Propuneri şi posibilităţi actuale", în *Ortodoxia. Revista Patriarhiei Române*, XVI, nr. 3 (1964), p. 396. Pentru o discuţie asupra reformei gregoriene, vezi şi Pavel Kuzenkov, „Correction of the Easter Computus: Heresy or Necessity? Fourteenth Century Byzantine Forerunners of the Gregorian Reform", în Antonio Rigo – Pavel Ermilov (eds.), *Orthodoxy and heresy in Byzantium. The definition and the notion of Orthodoxy and some other studies on the heresies and the non-Christian religions* (Quaderni di Νέα Ῥώμη 4), Roma, Università degli Studi di Roma „Tor Vergata", 2010, pp. 147-158.

introdus de către Caesar – cu cele 11 minute). Aşadar, indiferent după ce calendar ne ghidăm, acesta nu este unul definitiv, ci într-o continuă dinamică, adaptat la mişcarea de rotaţie a celor doi luminători. Dacă nu poate fi niciodată exact, de ce este nevoie de a schimba calendarul din când în când? Stă, probabil, în natura umană dorinţa de a fi cât mai precişi, fără însă a putea ajunge şi la un rezultat definitiv, ultim (situaţie similară întâlnită în experimentele microfizicii, dar şi în scenariile macrofizicii).

Este de domeniul evidenţei faptul că „nimic nu generează diviziuni mai intense decât respectarea unor calendare diferite"[6]. Cum bine se ştie, în creştinism, calendarul nu este o dogmă, nerespectarea sa nu ar trebui să producă vreo ruptură în sânul Bisericii (cu toate că, din păcate, astfel de lucruri s-au petrecut); el ţine de o chestiune de practică, extrem de importantă, uneori fiind chiar cea mai relevantă pentru viaţa de zi cu zi a credincioşilor. Poate că un creştin de rând nu ştie nici măcar dogmele fundamentale ale credinţei sale, dar apără cu străşnicie datele sărbătorilor, indiferent că ştie sau nu ce se sărbătoreşte. În perioada interbelică, Vasile Băncilă observase foarte corect faptul că „putea să se schimbe chiar o dogmă, poporul nu ar fi făcut atâta caz ca de schimbarea calendarului"[7].

Pentru creştini, calendarul s-a constituit pe evenimentul central: Învierea Domnului Iisus Hristos. Ceea ce înseamnă că „problema datei Paştilor este veche cât creştinismul. Neputând face dintru-început obiectul unei hotărâri apostolice sau canonice, precise şi autoritare, valabile pentru toate Bisericile, ea a fost supusă unor variaţii legate de tradiţii locale, în parte, deosebite unele de altele"[8]. Din Scripturi

---

[6] Henry Chadwick, *Răsăritul şi Apusul. O istorie a scindării creştinătăţii. Din epoca apostolică până la Sinodul de la Florenţa*, traducere de Irina-Monica Bazon, Iaşi, Doxologia (col. „Historia Christiana", 1), 2016, p. 23.

[7] Vasile Băncilă, „Reforma calendarului", în *Duhul sărbătorii*, ediţie îngrijită de Ileana Băncilă, Bucureşti, Editura Anastasia, 1996, p. 33.

[8] Teodor M. Popescu, *art. cit.*, p. 334; vezi şi Constantin Clement Popovici, „Capitolul al şaptelea al literii P din Sintagma alfabetică a lui Matei Vlastare: Despre Sfintele Paşti sau despre computul pascal", în *Candela*, XVIII-XIX, 1898-1900 (şi extras: 1900, IX + 386 p.). Ieromonahul Matei Vlastares a fost un canonist din secolul al XIV-lea. Este autorul unei colecţii ordonate alfabetic, numită *Nomocanonul* (1335), iar la litera P, discută problema stabilirii Paştilor.

știm că Hristos a sărbătorit Paștile (care simboliza ieșirea poporului lui Israel din Egipt), împreună cu ucenicii, înainte de Pătimirea și moartea Sa pe cruce. Data paștelui iudaic se știe cu exactitate, fiind o dată fixă, adică în prima lună a anului iudaic, care cade după echinocțiul de primăvară și când este lună plină (ziua a XIV-a a primei luni). Paștele iudaic cade întotdeauna pe 14 Nissan. Scriptura ne spune cu privire la această zi: „În luna întâi, în ziua a paisprezecea a lunii, către seară, sunt Paștile Domnului. Iar în ziua a cincisprezecea a aceleiași luni este sărbătoarea azimei Domnului: șapte zile să mâncați azime. În ziua întâi a sărbătorilor să aveți adunare sfântă și nici o muncă să nu faceți. Timp de șapte zile să aduceți jertfă Domnului, și în ziua a șaptea iar e adunare sfântă; nici o muncă să nu faceți" (Lev. 23, 5-8). Așadar, putem sesiza aici o primă deosebire care s-a impus între iudei și creștini: sărbătoarea Paștilor dureză 7 zile la evrei și 8 zile la creștini (de la Duminica Învierii Domnului până la Duminica Tomei), de unde și denumirea de octava (odovania[9]) Paștilor[10].

Data paștelui iudaic este stabilită în funcție de două fenomene astronomice: luna plină și echinocțiul de primăvară[11]. Calendarul iudaic este unul lunar-solar, adică se fundamentează pe ciclul anual al Soarelui și pe fazele Lunii[12]. Evreii întorși din Egipt au adus cu ei calendarul

---

[9] În mod obișnuit, termenul slavon отдание (încheiere, sfârșit) desemnează ceă de-a opta zi după o sărbătoare, care diferă, spre exemplu, de Odovania Praznicului Învierii Domnului din a VI-a săptămână de după Paști.

[10] Potrivit unei etimologii unanim acceptate, termenul *paști* vine din ebraicul *Pesaḥ*, care se tâlcuiește *trecere*. Origen are însă o perspectivă interesantă și inedită asupra acestui termen. În opinia lui, evreii nu numeau această sărbătoare *Pesaḥ*, ci *Fas*, care înseamnă *trecere*. Alexandrinul își argumentează punctul de vedere sprijinindu-se pe fonetica termenului ebraic (Origène, *Sur la Pâque* 1-2, Traité inédit publié d'après un papyrus de Toura par O. Guéraud et P. Nautin, Paris, Beauchesne [col. „Christianisme antique", 2], 1979, pp. 157-159).

[11] O prezentare succintă a chestiunii întâlnim la Anne Tihon, „Le calcul de la date de Pâques de Stéphanos-Héraclius", în B. Janssens, B. Roosen and P. Van Deun [eds.], *Philomathestatos. Studies in Greek Patristic and Byzantine Texts Presented to Jacques Noret for his Sixty-Fifth Birthday* (Orientalia Lovaniensia Analecta 137), Leuven, Peeters, 2004, pp. 625-626.

[12] Pentru calendarul evreiesc, vezi excelentele studii semnate de Sacha Stern, *Calendar and Community: A History of the Jewish Calendar, 2nd Century B.C.E.–10th Century C.E.*, Oxford, Oxford University Press, 2001; *Calendars in Antiquity. Empires, States, and Societies*, Oxford, Oxford University Press, 2011, și volumul editat împreună cu Charles Burnett, *Time, Astronomy, and Calendars. Texts and Studies*, Leiden/ Boston, E.J. Brill, 2014.

solar egiptean[13], iar cei care au venit din „captivitatea" babiloniană au împrumutat de la aceştia un calendar lunar[14]. Pentru a stabili data unor sărbători, primii creştini trebuiau să coroboreze datele sărbătorilor iudaice cu datele din calendarul solar iulian, adică să introducă un element lunar (14 Nissan) într-un calendar solar, de unde rezultă faptul că, în cadrul aceluiaşi calendar liturgic, întâlnim atât sărbători fixe, cât şi mobile, precum sărbătoarea Paştilor şi a sărbătorilor legate direct de aceasta, ca Înălţarea Domnului şi Pogorârea Sfântului Duh[15].

Quartodecimani (de la *quartodecima* = a paisprezecea zi) erau numiţi acei creştini care sărbătoreau Paştile odată cu iudeii, adică pe 14 Nissan (pentru a fi foarte riguroşi, pe 14 avusese loc Răstignirea şi moartea lui Hristos, Învierea Sa fiind „a treia zi, după Scripturi"[16]). Sărbătorind la o dată fixă, se întâmpla frecvent ca Paştile să cadă în timpul săptămânii, şi nu în prima zi a săptămânii, cum spune Scriptura că a înviat Mântuitorul (Mt. 28, 7; Mc. 16, 9; Lc. 24, 6-7; In 20, 1-9). Treptat, mai ales după Conciliul de la Niceea (325), pentru a respecta Evanghelia, quartodecimanii au renunţat la sărbătorirea Paştilor împreună cu evreii, adică pe 14 Nissan. La începutul creştinismului exista însă şi o altă grupare, numită protopashitii (se găseau mai ales în regiunea Siriei), care reprezentau o categorie moderată a iudaizanţilor. Aceştia sărbătoreau Paştile duminica, nu într-o altă zi a săptămânii, dar vedeau această zi în legătură cu sărbătoarea evreilor (Pesaḥ).

„De vreme ce Mântuitorul şi apostolii Săi nu au prescris nici un canon privind respectarea sărbătorilor, varietatea era firească şi nu era un indiciu al neorânduielii în Biserică"[17]. Spre exemplu, Eusebiu de Cezareea (*Historia Ecclesiastica* V, 23-25) menţionează în acest sens episodul în care Papa Victor se opune reprezentanţilor Bisericilor din Asia, care sărbătoreau Paştile odată cu evreii, pe 14 Nissan, indiferent

[13] Pentru calendarul egiptean, vezi Sacha Stern, *Calendars in Antiquity...*, pp. 125-166.

[14] Cu privire la calendarul babilonian, vezi *ibidem*, pp. 71-123.

[15] Jacques Flamant, „Le calendrier chrétien: naissance du comput ecclésiastique", în Luce Pietri [coord.], *Histoire du christianisme (Des origines à 250)*, tome 1, Paris, Desclée, 2000, p. 493.

[16] Pentru cele trei zile „după Scripturi", vezi Alexandru Mihăilă, *(Ne)Lămuriri din Vechiul Testament. Mici comentarii la mari texte*, vol. I, Bucureşti, Nemira, 2011, pp. 253-259.

[17] Henry Chadwick, *op. cit.*, pp. 23-24.

în ce zi a săptămânii cădea această dată. Pentru a dezbate această chestiune spinoasă, în anul 190 a avut loc o întâlnire, la Roma, între Papa Victor şi episcopul Efesului, Policarp. Discuţia nu a rezolvat problema stabilirii datei Paştilor, dimpotrivă, papa era hotărât să-i excomunice pe răsăriteni, care ţineau sărbătoarea Învierii Domnului împreună cu evreii. Doar intervenţia episcopului de Lyon, Irineu, a dezamorsat pentru o vreme tensiunile, urmând ca fiecare să păstreze propria tradiţie[18]. Această dorinţă de uniformizare a sărbătorii centrale a creştinilor trebuia să se realizeze, cel puţin teoretic, la Niceea, în 325.

Unul dintre primele texte creştine care s-au păstrat cu privire la sărbătoarea Paştilor aparţine lui Meliton, episcop de Sardes (activ către mijlocul secolului al II-lea), de la care avem o epistolă cu privire la această sărbătoare (*SC* 123), dar nu este despre calculul datei Paştilor – el sărbătorind pe 14 Nissan (după spusa lui Eusebiu de Cezareea) –, ci este o omilie rostită cu prilejul acestei sărbători. Primul tabel cu stabilirea datei Paştilor, care a ajuns până la noi, inscripţionat pe o statuie, este atribuit lui Hippolytus şi datează de la începutul secolului al III-lea[19]. Urmează apoi, în a doua jumătate a secolului al III-lea, scrierea despre Paşti a lui Anatolius, episcop de Laodiceea (270-280)[20], *De ratione paschali*, al cărei original nu s-a păstrat, ci doar un fragment în *Historia Ecclesiastica* VII, a lui Eusebiu de Cezareea şi în traducere latină[21].

---

[18] Pentru acest subiect, vezi Christine Mohrmann, „Le conflit pascal au IIe siècle", în *Vigiliae Christianae*, 16 (1962), pp. 154-171.

[19] Pentru o privire de ansamblu asupra cronologiei creştine, vezi Venance Grumel, *Traité d'études byzantines. I: La chronologie*, Paris, Presses universitaires de France, col. „Bibliothèque byzantine", 1958; şi Auguste Luneau, *L'histoire du salut chez les Pères de l'Église. La doctrine des âges du monde*, Paris, Beauchesne, 1964. Pentru o istorie a sistemele cronologice creştine în tradiţia răsăriteană, se poate consulta cu folos Pavel V. Kuzenkov, *Христианские хронологические системы...*, *op. cit.*; vezi, de asemenea, Pavel V. Kuzenkov şi K.A. Panchenko, „«Кривые Пасхи» и Благодатный Огон в исторической ретроспективе", în *Вестник Московского университета. Серия 13. Востоковедение*, 4 (2006), pp. 3-29.

[20] Potrivit exegeţilor, primul care a folosit ciclul de 19 ani, stabilit de Meton, a fost Anatolius, episcop de Laodiceea între 270 şi 280. Treptat, acest ciclu de 19 ani a fost adoptat de toţi computiştii.

[21] D.P. Mc Carthy and A. Breen, *The ante-Nicene Christian Pasch* De ratione paschali. *The Pascal tract of Anatolius, bishop of Laodicea*, Dublin, Four Courts Press, 2003, pp. 45-53.

Pentru a se evita consolidarea unor tradiții locale, îndepărtarea de evenimentul morții și al Învierii Mântuitorului impunea ca o necesitate celebrarea acestei sărbători la aceeași dată de către toți creștinii. Chiar înaintea Conciliului de la Niceea (325), creștinii își doreau să sărbătorească Paștile toți în aceeași zi[22]. Iată ce spune un istoric bisericesc despre acest lucru: „Mai era însă și altă boală – mai veche și necruțătoare – care de multă vreme iscase neînțelegeri în Biserică, anume sfada privitoare la sărbătorirea Paștelui. Unii susțineau că se cuveneau păstrate rânduielile iudeilor, în vreme ce alții cereau să fie respectată data exactă, și să nu ne luăm după rătăcirea unor oameni și așa aflați în afara binecuvântării evanghelice. Or, de vreme ce și în privința aceasta mulțimile de pretutindeni ajunseseră de multă vreme să nu se mai poată înțelege, încurcând Dumnezeiești Scripturi în așa fel încât nimeni nu le mai putea descurca (fiindcă la vremea unuia și aceluiași praznic, din cauza deosebirilor de dată, prăznuitorii îi aduceau cinstire în chipuri foarte deosebite: în timp ce unii se mai nevoiau în post și asceză, ceilalți își aflaseră limanul de liniște), nimeni nu se mai dovedea în stare să afle acestui rău leacul; părțile învrăjbite păreau deopotrivă de puternice. Numai Dumnezeului Celui Atotputernic Îi era lesne să le găsească leacul"[23].

Faptul că unii creștini sărbătoreau Paștile împreună cu evreii a constituit „unul dintre motivele Conciliului de la Niceea"[24]. Episcopii participanți la I Sinod Ecumenic[25] au dezbătut, printre altele, și această problemă, dorind ca toți creștinii să sărbătorească Paștile la aceeași

---

[22] „Ut (Pascha Domini) uno die et uno tempore per omnem orbem a nobis obseruetur et iuxta consuetudinem litteras ad omnes tu dirigas" (Conciliul de la Arles [314], în *Conciles gaulois du IVe siècle*, J. Gaudemet [éd.], Paris, Éditions du Cerf [SC 241], pp. 42-43).

[23] Eusebiu de Cezareea, *Vita Constantini* III, 5 (1-2); traducere de Radu Alexandrescu, *PSB* 14 (1991), p. 127.

[24] Fernand Daunoy, „La question pascale au concile de Nicée", în *Echos d'Orient*, 24 (1925), p. 426. Pentru stabilirea datei Paștilor la Conciliul de la Niceea (325), vezi Alden A. Mosshammer, *The Easter Computus and the Origins of the Christian Era*, Oxford Early Christian Studies, New York/ Oxford, Oxford University Press, 2008, în special pp. 50-52. O recenzie critică la cartea lui Mosshammer a publicat Pavel Kuzenkov în *Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Серия: Богословие. Философия*, 4 (2009), pp. 66-74.

[25] Louis Duchesne, „La question de la Pâque au concile de Nicée", în *Revue des questions historiques*, 22 (1880), pp. 5-42.

dată, fără a stabili însă cu exactitate acest lucru. Totuși, au fost precizate criteriile pentru stabilirea datei sărbătorii Învierii Domnului, ținând cont de învățătura astronomilor alexandrini, după două coordonate principale: i) echinocțiul de primăvară; ii) prima lună plină de după acest echinocțiu (prima lună plină a primăverii). La acestea se adăuga ziua întâi a săptămânii, duminica („Dies dominica, dies resurrectionis, dies Christianorum, dies nostra est"[26]), care deosebea astfel Paștile creștinilor de paștele evreilor. Pe scurt, Învierea Domnului trebuia sărbătorită în prima duminică, după luna plină ce urma echinocțiului de primăvară.

„Antichitatea nu vorbește decât despre 20 de canoane care s-au păstrat și, în momentul când are loc marele conciliu de la Cartagina (419), nu sunt cunoscute altele, nici în Africa, nici chiar la Constantinopol și Alexandria. Trebuie să conchidem că la Conciliul de la Niceea nu s-a formulat un canon cu privire la Paști"[27]. Totuși, chiar dacă la Niceea nu a fost stabilită nici o dogmă cu privire la data sărbătorii Învierii Domnului, câțiva ani mai târziu, la conciliul din Antiohia (341) s-a stabilit ca aceia care nu respectă hotărârile de la Niceea cu privire la data Paștilor să fie excomunicați.

La criteriile de la Niceea pentru stabilirea datei Paștilor se adaugă, tot după știința alexandrină, ciclul de 19 ani (atribuit lui Meton din Atena, care-l propune în 432 î.Hr., în epoca lui Pericle, înlocuind astfel ciclul de 8 ani)[28], potrivit căruia cei 19 ani solari reprezintă 235 de cicluri lunare. Cele mai multe computuri folosesc în metoda lor de calcul ciclul de 19 ani[29]. Tot „Meton propune intercalarea unei luni la 7 din cei 19 ani care formează ciclul, ceea ce duce, în mod obligatoriu, și la adăugarea unei zile în plus la fiecare 222 de ani"[30]. Potrivit acestui model de calcul, fazele Lunii se repetă cu aproximație la aceleași

---

[26] Hieronymus, *In die dominica Paschae homilia*, ed. G. Morin, Turnhout, Brepols, 1958 (*CCSL* 78), p. 550.

[27] Fernand Daunoy, *art. cit.*, p. 436.

[28] Pentru a fi foarte riguroși, ciclul de 19 ani nu reprezintă altceva decât adunarea a două alte cicluri utilizate în calcularea datei Paștilor, ciclul de 8 și cel de 11 ani. Ciclul lui Meton este împrumutat de la babilonieni, iar eroarea acestui ciclul de 19 ani este de o zi la 219 ani.

[29] Anne Tihon, *loc. cit.*, p. 625.

[30] Ștefan Borbély, „Calendarul asiro-babilonian", în *Eseuri biblice* (Supliment al revistei *Contemporanul*, nr. 10/ 2015). Articolul a fost publicat anterior în revista *Vatra*, nr. 2/ 2010.

date ale anului; acest ciclu „este socotit egal cu 235 luni lunare (sinodice, lunații), în realitate însă acest număr de luni este cu 2 ore (0,0866 zile) mai mare decât 19 ani, ceea ce în cursul de 12 cicluri, adică în 128 de ani, face cât o zi întreagă. Anatolie a introdus însă calculul lunii pline pascale după acest ciclu, care a fost adoptat la Alexandria și stătea la baza regulii pascale alexandrine, stabilite la sfârșitul secolului al III-lea sau la începutul secolului al IV-lea. Ca prim an al ciclului se socotea anul 1 î.Hr. Această regulă pascală este cea adoptată de Sinodul I Ecumenic"[31]. Oricum, discuțiile de la Niceea, cu privire la stabilirea datei Paștilor, au fost destul de repede date uitării. În secolele V-VI, mai ales tensiunile dintre Alexandria și Roma, cu privire la această chestiune, se intensifică. Punctul de plecare al disputei îl constituia de această dată echinocțiul, fixat de alexandrini la 21 martie, iar de romani la 25 martie. De aici plecând, este firesc să se stabilească date diferite pentru sărbătoarea Sfintelor Paști. Abia odată cu Dionisie Exiguul (cca 470-545)[32], care introduce sistemul alexandrin în Occident, Roma acceptă data echinocțiului la 21 martie. „Utilitatea computului lui Dionisie cel Mic s-a dovedit dintru început – el satisfăcea două necesități: servea la acordul pascal între Roma și Orient la anul 526 și pe viitor și contribuia la unificarea datei pascale în Occident, unde nici ciclul lui Victorius, nici ciclul roman de 84 ani nu mai era general"[33]. Așadar, datorită lui Dionisie controversele pascale dintre Alexandria și Roma dispar, dar acest conflict va rămâne valabil pentru Galia și

[31] Teodor M. Popescu, *art. cit.*, p. 351.

[32] Dionisie Exiguul, *Liber de Paschate. Epistulae Duae de Paschate*, ed. Johann Wilhelm Jan, Wittenberg, 1718 (reluată în *PL* 67, coll. 453-520); ed. Bruno Krusch, Berlin, Walter de Gruyter, 1938, pp. 59-87; vezi, de asemenea, Georges Declercq, „Dionysius Exiguus and the Introduction of the Christian Era", în *Sacris Erudiri. A Journal of Late Antique and Medieval Christianity*, 41 (2002), pp. 165-246.

[33] Teodor M. Popescu, *art. cit.*, p. 363. În opinia altui exeget, „rupând-o cu diversele moduri de datare utilizate în Antichitate, un călugăr de origine scită, Dionisie Exiguul, stabilește, la cererea episcopului său, în 525, dar fără succes imediat, un nou comput general începând cu anul Întrupării, care corespunde, potrivit calculelor sale, anului 754 de la fondarea Romei. Această nouă eră, impusă în perioada Evului Mediu în întreg Occidentul, confirma de fapt o concepție prezentă încă de la primii creștini, aceea a timpului ca derulare a planului lui Dumnezeu în lume, în care Pătimirea Fiului Său făcut om constituie evenimentul central al istoriei mântuirii" (Luce Pietri, „Avant-propos", în Luce Pietri [coord.], *Histoire du christianisme (Des origines à 250)*, tome 1, Paris, Desclée, 2000, p. 5).

Insulele Britanice până în secolul al VIII-lea[34]. Abia prin intermediul scrierilor lui Beda Venerabilul (672-735), în special prin *De temporum ratione* (scris în jurul anului 722), *comput*-ul alexandrin se impune și în Insulele Britanice[35].

Dar creștinii obișnuiți nu au privit niciodată lucrurile în maniera descrisă de computiști, deoarece „calendarul, după popor, nu este o socoteală omenească utilă, *ci e și el o revelație*"[36]. Pentru cei mai mulți dintre noi, modificarea calendarului nu este altceva decât „un început de revoluție metafizică, o pierdere a rosturilor, «o stricare a lumii», cum se exprimă înșiși țăranii"[37]. De aceea, „noțiunea de «reformă» este exclusă din mentalitatea etnografică, orice încercare de reformă fiind percepută ca un cataclism. Socoteala timpului, adică ceea ce se numește calendar, este și ea o tradiție, și încă una dintre cele mai puternice"[38]. Pentru oamenii simpli din popor, calendarul nu este o construcție care se bazează pe observații astronomice, ci este o tradiție, intim legată de viața Bisericii, este însăși viața Bisericii. Din acest motiv, orice intervenție asupra sa va fi considerată o erezie, o abatere, de vreme ce datele prealabile religioase sunt ultimele la care renunță o persoană. Riscul acestei situații – indicat și de V. Băncilă – este imens, ce poate duce la concluzia că toată religia este un construct omenesc, o convenție.

II. *Computus ecclesiasticus* al Sfântului Maxim Mărturisitorul

1. Cu toate că ideea fundamentală a unor astfel de scrieri – care au ca intenție stabilirea datei Paștilor – este de interes pentru toți creștinii,

---

[34] Cu privire la aceste chestiuni vezi, *inter alia*, Georges Fritz, „Pâques. Les controverses pascales", în *Dictionnaire de théologie catholique*, t. 11, vol. 2, Paris, Letouzey et Ané, 1932, coll. 1948-1970. Pentru *comput*-ul din Insulele Britanice, vezi Dáibhí Ó Cróinín, *Early Irish History and Chronology*, Dublin, Four Courts Press, 2003.

[35] Francis S. Betten, „The adoption of the Roman Easter calculation by the Island Celts", în *The Catholic Historical Review*, 14 (1929), pp. 485-499.

[36] Vasile Băncilă, *loc. cit.*, p. 28.

[37] *Ibidem*, p. 31.

[38] *Ibidem*, p. 25.

aceste texte ştiinţifice – dedicate astronomiei şi cronologiei – nu sunt pentru oricine. Caracterul lor tehnic, abstract, îndepărtează cititorul grăbit, aflat în căutarea unor concluzii facile. Pentru o bună înţelegere a unor astfel de texte nu este suficientă doar citirea şi interpretarea tratatului respectiv, ci şi încadrarea în contextul epocii, al tradiţiei din care face parte. De aceea, înainte de a trece efectiv la analiza *Comput*-ului[39] maximian, am considerat necesar acest excurs sumar cu privire la tradiţia în care se încadrează această scriere.

Fără a se cunoaşte încă toate datele care au generat această situaţie, în secolul al VII-lea bizantin întâlnim o anumită efervescenţă ştiinţifică, legată în principal de astronomie şi cronologie. Rezultatele notabile ale acestei activităţi sunt: *Computus ecclesiasticus* (*CPG* 7706)[40] al Sfântului Maxim Mărturisitorul (datat către sfârşitul anului 640 – începutul lui 641)[41], care este scris aproape în acelaşi timp cu tratatul despre stabilirea datei Paştilor al monahului Gheorghe (638/639)[42]. Ceva mai timpurii sunt *Chronicon Paschale* (628/630)[43] şi ultimele trei capitole din tratatul astronomic al lui Ştefan (Stephanos) din Alexandria (622/623), scriere atribuită în unele manuscrise chiar împăratului Heraclie (610-641)[44]. Toate aceste texte menţionate sunt singurele

---

[39] Pentru istoria termenului *computus*, vezi M. Lejbowicz, „*Computus*. Le nombre et le temps altimedievaux", în B. Ribemont [éd.], *Le temps, sa mesure et sa perception au Moyen Âge*, Caen, Paradigme, 1992, pp. 151-196.

[40] În general, scrierile despre comput din spaţiul bizantin sunt puţin cunoscute şi studiate, acest lucru se întâmplă şi din cauza faptului că astfel de texte nu sunt încă editate critic după manuscrisele care le păstrează. Cel puţin cu privire la *Comput*-ul maximian, efortul din ultima vreme a tânărului cercetător belgian Jean Lempire vine să umple acest gol din literatura dedicată astronomiei şi cronologiei bizantine.

[41] Anne Tihon, *loc. cit.*, pp. 625-646 (pentru Maxim, în special pp. 644-645).

[42] Ediţie publicată de Franz Diekamp, „Der Mönch und Presbyter Georgios, ein unbekannter Schriftsteller des 7. Jahrhunderts", în *Byzantinische Zeitschrift*, 9 (1900), pp. 24-32. Destinatarul acestui tratat pascal ar fi fost diaconul Ioan, slujitor la Sfânta Sophia. Tratatul pascal al monahului Gheorghe, alături de *Chronicon Paschale*, este unul dintre primele texte care apără noua eră introdusă de împăratul Heraclie, şi anume aceea bizantină sau constantinopolitană.

[43] *Chronicon paschale*, ed. L. Dindorf (*Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*), Bonn, E. Weber, 1832; vezi, de asemenea, Joëlle Beaucamp, R. Bondoux, J. Lefort, M.F. Rouan şi I. Sorlin, „Temps et histoire I: Le prologue de la *Chronique pascale*", în *Travaux et Mémoires. Centre de recherche d'histoire et civilisation de Byzance*, 7 (1979), pp. 223-301.

[44] Anne Tihon, „Le calcul de la date de Pâques de Stéphanos-Héraclius", în B. Janssens, B. Roosen şi P. Van Deun [eds.], *Philomathestatos. Studies in Greek Patristic and Byzantine Texts Presented to Jacques Noret for his Sixty-Fifth Birthday* (Orientalia Lovaniensia Analecta 137), Leuven, Peeters, 2004, pp. 625-646.

despre comput care s-au păstrat din perioada domniei împăratului Heraclie[45]. „În Imperiul Bizantin al secolului al VII-lea, problematica pascală se concentrează în principal pe terenul metodelor de calcul cronologic"[46], care se bazau pe două ere mondiale, cea tradițională, alexandrină (κατ' Ἀλεξανδρεῖς), și cea inedită, constantinopolitană, bizantină, a „romeilor" (κατά Ῥωμαίους).

Ce a declanșat această efervescență științifică la mijlocul secolului al VII-lea, în timpul domniei împăratului Heraclie? Fără o cunoaștere în detaliu a întregii epoci, este dificil de formulat un răspuns satisfăcător. Înclin totuși să cred, sprijinindu-mă pe datele care ies în evidență – chiar pe informațiile transmise de anumite manuscrise –, că o atenție deosebită trebuie acordată preocupării împăratului pentru calcularea cât mai exactă a timpului, și în mod special cu privire la data Paștilor. Ajungem astfel la o altă întrebare justificată: oare Heraclie, conștientizând eșecul lui Constantin de la Niceea[47], dorea să îndrepte acest lucru, oferind creștinătății o singură dată pentru sărbătoarea Învierii Mântuitorului? Este posibil, însă nu trebuie să scăpăm din vedere faptul că preocuparea lui Heraclie pentru chestiuni care țin de știința vremii, chiar de teologie, nu reprezintă un moft intelectual al împăratului, ci un gest de putere. Pentru un imperiu cu o populație atât de diversă trebuiau găsite pârghiile pentru a-l conduce, controla mai ușor, iar religia, creștinismul în cazul de față, constituia liantul care putea uni populația imperiului într-un context social-politic foarte complicat.

2. *Computus ecclesiaticus* al Sfântului Maxim nu a atras atenția cercetătorilor decât în anii din urmă, în special cercetătorului belgian

---

[45] Cu privire la aceste texte despre comput, vezi Jean Lempire, „Le calcul de la date de Pâques...", pp. 267-304; textele enumerate, ce aparțin tradiției alexandrine, sunt analizate în paralel, de către J. Lempire, cu scrierile ce provin din mediul siriac (Severus Sebokht, cca 575-667) și cel armean (Anania din Shirak, 610-685); vezi în acest sens *Idem*, „D'Alexandrie à Constantinople: Le commentaire astronomique de Stéphanos", în *Byzantion: revue internationale des études byzantines*, 77 (2011), pp. 241-266.

[46] Jean Lempire, „Le calcul de la date de Pâques...", p. 267.

[47] „Acordul între toți credincioșii creștini, acesta a fost scopul pe care Constantin l-a dorit de la Sinodul de la Niceea" (Fernand Daunoy, *art. cit.*, pp. 424, 426). Sunt unii exegeți, cum este, spre exemplu, Max Lejbowicz (*art. cit.*, p. 38), care vorbesc despre un eșec al Sinodului de la Niceea, al lui Constantin în special, de a stabili o singură zi pentru toți creștinii de a sărbători Paștile.

Jean Lempire. Spre exemplu, la începutul anilor 1940, Alfred Cordeliani, în inventarul pe care-l face cu privire la textele despre comput (80 la număr), nici măcar nu menționează tratatul maximian[48]. Până în prezent, această scriere nu a beneficiat încă de o ediție critică, ea fiind totuși anunțată de ceva vreme (*vide infra*). Dacă datele preluate de noi de pe un site al *Institutului de cercetare și istorie a textelor* (IRHT)[49] sunt corecte și complete, atunci *Computus ecclesiasticus* al Sfântului Maxim se găsește în următoarele manuscrise, ediția critică a acestei lucrări fiind pregătită pentru prestigioasa colecție *Corpus Christianorum, Series Graeca* de către Jean Lempire și Basile Markesinis[50]:

1. Leiden (Bibliotheek der Rijksuniversiteit) – *Codex Leidensis Scaligeranus* 33 (sec. XI), 01-14v.

2. Vatican (Biblioteca Apostolica Vaticana) – *Codex Vaticanus Graecus* 1502 (sec. XI-XII), 278-291v.

3. Roma (Biblioteca Angelica) – *Manoscritti greci* 120 (sec. XII), 282-298.

4. Paris (Bibliothèque nationale de France) – *Manuscrit grec* 886 (sec. XIII), 319v-346.

5. Cambridge (University Library) – *Fonds ancien* Dd. II. 22 (54) (sec. XIV).

6. Cambridge (University Library) – *Fonds ancien* Dd. III. 86 (173).

7. Vatican (Biblioteca Apostolica Vaticana) – *Codex Vaticanus Graecus* 1059 (sec. XV), 205-217.

8. Paris (Bibliothèque nationale de France) – *Manuscrit grec* 2402 (sec. XVI), 36-69.

9. Viena (Österreichische Nationalbibliothek) – *Theologici graeci* 325 (sec. XVI), 9r-v (Excerptum).

10. Atena (Ethnikê Bibliothêkê tês Hellados) – *Fonds principal* 2347 (sec. XVI-XVII).

---

[48] A. Cordeliani „Les traites de comput du haut Moyen Âge (526-1003)", în *Archivum Latinitatis Medii Aevi*, 17 (1943), pp. 51-72.

[49] http://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/oeuvre/1602/ (ultima accesare: 10 august 2017).

[50] Ediție critică anunțată de Jean Lempire încă din 2007 în articolul „Le calcul de la date de Pâques ...", p. 270, n. 11. La un moment dat, această ediție trebuia să apară în 2013. Patru ani mai târziu, volumul încă nu fusese publicat și nici nu era anunțat pe site-ul Editurii Brepols.

11. Heidelberg (Universitätsbibliothek) – *Palatini graeci* 263 (sec. XVI-XVII).

Bineînțeles, această listă de mai sus nu este una exhaustivă și nici definitivă, deoarece – dacă între timp savanții nu au identificat deja alte manuscrise – oricând este posibil să fie descoperiți noi martori ai opusculului maximian. Cu siguranță, anunțata ediție critică a *Comput*-ului maximian va inventaria toate manuscrisele cunoscute în care se regăsește acest text. Totuși, un aspect pare clar, *Computus ecclesiasticus* este una dintre scrierile maximiene care au ajuns până la noi într-un număr restrâns de manuscrise. Spun acest lucru bazându-mă pe faptul că alte texte ale Sfântului Maxim, precum *Liber Asceticus* (*CPG* 7692), se regăsesc în peste 100 de manuscrise. Acest aspect, strict cantitativ, arată destul de limpede interesul manifestat în decursul timpului pentru un anumit tip de scrieri și dezinteresul pentru altele.

Dintre manuscrisele menționate, cel mai vechi (datat în jurul anului 1000) și care, se pare, a păstrat textul *Comput*-ului bisericesc cel mai puțin corupt este *Codex Leidensis Scaligeranus*[51] 33 (sec. XI), 01-14v[52]. Acest manuscris a fost utilizat de cercetătorul belgian Jean Lempire pentru ediția sa parțială a *Comput*-ului maximian[53].

Computus ecclesiasticus a fost editat prima dată de către Denis Petau (Dionysius Petavius) în *Opus de doctrina temporum*, III, Antwerpiae, *apud* Georgium Gallet, 1703, pp. 170-193; ediție reluată de către J.-P. Migne în *Patrologia Graeca*, Tomul 19, coll. 1217-1280 (tratatul

[51] Joseph Justus Scaliger (1540-1609) este autorul care a stabilit bazele moderne ale cronologiei, publicând lucrarea *Opus de emendatione temporum* (1583). (Cu privire la Scaliger, vezi monografia semnată de Anthony Grafton, *Joseph Scaliger. A Study in the History of Classical Scholarship*, Oxford, Clarendon Press, 1983.) Câțiva ani mai târziu, în 1627, iezuitul Denis Petau (Dionysius Petavius) publică *Opus de doctrina temporum* în care critică tezele lui Scaliger (pentru o discuție asupra acestui subiect, vezi Alden A. Mosshammer, *The Easter Computus and the Origins of the Christian Era*, Oxford Early Christian Studies, Oxford University Press, New York/ Oxford, 2008, p. 10).

[52] Manuscris descris în *Codices manuscripti*, tome II: *Codices Scaligerani* (Praeter Orientales), Lugduni-Batavorum, E.J. Brill, 1910, p. 9.

[53] Jean Lempire, *Le Comput ecclésiastique de saint Maxime le Confesseur: édition, traduction et commentaire de la première partie* (Mémoire présenté en vue de l'obtention du titre de licencié en langues et littératures classiques), Louvain-la-Neuve, 2004. Această teză mi-a fost de un real folos în descifrarea mecanismului nu întotdeauna foarte clar folosit de Maxim în calcularea datei Paștilor, a începutului postului etc.

maximian fiind inclus în *appendix ad Eusebii Chronicon*). Petavius spune că a folosit pentru ediția *Comput*-ului maximian un manuscris de la Vatican, însă nu zice care anume, deschizând astfel un nou subiect printre cercetători. O parte dintre aceștia susțin că Petavius a utilizat pentru textul maximian *Codex Vaticanus gr.* 1502, care datează din secolul al XII-lea, fiind realizat, cel mai probabil, la Constantinopol. Pe de altă parte, R. Devreesse a crezut că Petavius a editat *Comput*-ul plecând de la *Vaticanus gr.* 505[54], care nu este altceva decât o copie, realizată în 1520, foarte fidelă a manuscrisului *Vaticanus gr.* 1502[55].

3. Menționăm aici câteva elemente care privesc legătura *Comput*-ului (text ce nu apare în *PG* 90 și 91 alături de celelalte scrieri maximiene) cu alte lucrări ale Sfântului Maxim. Trebuie să precizăm și faptul că, astăzi, nici un cercetător serios nu se mai îndoiește de autenticitatea *Comput*-ului. Este știut că acest opuscul aparține Sfântului Maxim.

Dintre scrierile maximiene, cea mai apropiată de *Computus ecclesiasticus* îmi pare a fi *Mystagogia*, deoarece „corelația dintre cele două categorii de evenimente, liturgice și astronomice, are la bază principiul corespondenței simbolice Biserică-Om-Cosmos, sintetizat de Sfântul Maxim Mărturisitorul în *Mystagogia* sa"[56]. În definitiv, ce este anul bisericesc dacă nu „o icoană a eternității, lucru indicat de repetitivitatea ciclurilor liturgice"[57], centrate pe evenimentul central: Învierea Mântuitorului?

Un argument pentru autenticitatea maximiană a *Comput*-ului ne este livrat și de *Quaestiones et dubia*, 92, unde Sfântul Maxim tâlcuiește înțelesul sărbătorii „celei de-a zecea zile a celei de-a șaptea luni", menționată și la începutul *Comput*-ului bisericesc (I, § 1)[58].

În *Comput*-ul maximian întâlnim și câteva elemente specifice doar acestei scrieri, precum discuția cu privire la Postul Sfintelor Paști, care

---

[54] Robert Devreesse, *Codices Vatincani Graeci. Codices* 330-603, Vatican, Bibliotheca Vaticana, 1937, p. 351.

[55] Pentru o prezentare mai amplă a problematicii, vezi Jean Lempire, „Le calcul de la date de Pâques...", pp. 269-270.

[56] Robert Lazu, „Calendarul liturgic între tradiție și reformă", în *Altarul Banatului*, 10-12 (2000), pp. 3-8.

[57] *Ibidem.*

[58] Pentru detalii, *vide infra.*

reprezintă un subiect inedit pentru un *comput*. Dar Maxim discută în detaliu această problemă și în *Quaestiones ad Thalassium*, 66, recent descoperit, păstrat doar în georgiană, ceea ce constituie încă un element care confirmă autenticitatea *Comput*-ului maximian.

Pe de altă parte, *Comput*-ul este scrierea maximiană unde Scriptura este cel mai puțin citată (o singură dată, vezi Indicii de la finalul volumului), prin comparație, spre exemplu, cu *Liber Asceticus*, care abundă în astfel de citate.

4. În ceea ce privește forma, *Comput*-ul aparține genului epistolar, asemenea majorității scrierilor maximiene. Este posibil ca acest text să-i fi fost cerut de persoana căreia îi este dedicat. Sunt câteva indicii în textul Sfântului Maxim care ne conduc către această ipoteză. Cel mai important aspect îl reprezintă apelul la sărbătorile evreiești, pe care își fundamentează Maxim calculul pentru aflarea datei Paștilor sărbătorit de creștini și a datei pentru începutul postului premergător acestei sărbători. Această excelentă cunoaștere a spiritualității și mediului iudaic poate constitui un argument în plus pentru originea palestiniană a Sfântului Maxim. Pe de altă parte, aspect evidențiat și de Jean Lempire, Maxim ar fi putut cunoaște foarte bine doar comunitatea iudaică din Cartagina acelor timpuri[59]. Până la urmă, cele două posibilități – presupusele origini palestiniene ale lui Maxim și cunoașterea comunității evreiești din Cartagina[60] – nu se exclud. Poate nu întâmplător, Sfântul Maxim

---

[59] G. Dagron et V. Déroche, *Juifs et Chrétiens dans l'Orient du VIIe siècle*, Paris, De Boccard, 1991, p. 245; vezi și Jean Lempire, „Les dates hébraïques dans le «Computus ecclesiasticus» de Saint Maxime le Confesseur", în *Les études classiques*, 75 (2007), p. 452. Cu privire la rolul pe care l-au jucat evreii în Bizanțul secolului al VII-lea, vezi David Michael Olster, *Roman Defeat, Christian Response, and Literary Construction of the Jew* (The Middle Ages Series), Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1994; vezi, de asemenea, Averil Cameron, „Blaming the Jews: The Seventh-Century Invasions of Palestine in Context", în *Mélanges Gilbert Dagron* (Travaux et Memoires, 14), Paris, Association des Amis du Centre d'Histoire et Civilisation de Byzance, 2002, pp. 57-78.

[60] Cert este că Sfântul Maxim se afla în Cartagina, de Rusalii, în 632. A fost martor la botezul forțat al evreilor (și samarinenilor) de acolo, din porunca împăratului Heraclie, care repetă astfel gestul centurionului Focas (Flavius Focas Augustus, autoproclamat împărat în 602), petrecut cu vreo 20 de ani mai devreme. Această acțiune dezaprobată de întreaga comunitate iudaică și de Maxim însuși avea totuși o justificare pentru decizia împăratului: evreii s-au aliat cu perșii, care se ridicaseră împotriva Bizanțului (Robert Devreesse, „La fin inédite d'une lettre de Saint Maxime: Un baptême forcé de Juifs et de Samaritains à Carthage en 632", în *Revue des sciences religieuses*, 17 (1937), pp. 25-35 (trad. Ioan Ică jr. în

îi dedică acest tratat lui Petru, guvernator al Africii bizantine, care trebuie să fi fost cel puțin la fel de bine familiarizat cu această comunitate iudaică din Cartagina. Totuși nu trebuie neglijat un aspect care nuanțează cumva ipoteza menționată și de Lempire: Maxim cunoștea foarte bine tradiția iudaică înainte de anul 632, când este certă prezența sa la Cartagina. Așa cum reiese dintr-un text de-al său mai timpuriu (624-626), este vorba despre *Quaestiones et dubia*, 92, Sfântul Maxim tâlcuiește chiar înțelesul sărbătorii „celei de-a zecea zile a celei de-a șaptea luni", adică Yom Kippur (Ziua Ispășirii): „La iudei, în a șaptea lună se săvârșea sărbătoarea trâmbițelor; în a zecea zi a aceleiași luni se ținea postul ispășirii, în a cincisprezecea zi a lunii se săvârșea sărbătoarea corturilor"[61].

Evreii sunt amintiți, între altele, și în actele procesului lui Maxim, iar atunci Mărturisitorul spune că nu trebuie să procedăm ca aceștia în tâlcuirea Scripturilor: „Pe câte se pare, vreți ca noi să ne asemănăm iudeilor care, aplecându-și mintea numai asupra unor expresii simple, adică asupra literei, au căzut din adevăr, având un văl pe inimile lor, ca să nu înțeleagă pe Domnul Care e Duhul cel ascuns în literă, despre Care s-a scris că «ucide», dar «Duhul face viu» [2 Cor. 3, 6]. Să fie încredințat stăpânul meu că eu nu voi suferi să primesc o expresie [*phone*] fără înțelesul [*dianoia*] care zace în ea, ca să nu devin iudeu pe față"[62].

Sfântul Maxim Mărturisitorul (580-662) și tovarășii săi întru martiriu: papa Martin, Anastasie Monahul, Anastasie Apocrisiarul. „Vieți" – actele procesului – documentele exilului, Sibiu, Deisis, 2004, pp. 51-52); vezi și Gilbert Dagron, *Empereur et prêtre. Étude sur le «césaropapisme» byzantin*, Paris, Gallimard [col. „Bibliothèque des Histoires"], 1996, p. 182).

[61] Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Întrebări și nedumeriri*, traducere de Laura Enache, studiu introductiv, bibliografie, indici și note de pr. Dragoș Bahrim, Iași, Doxologia (col. *Viața în Hristos. Pagini de Filocalie*, 1), 2012, p. 154; pentru o discuție asupra acestei chestiuni, vezi Jean Lempire, „Les dates hébraïques...", p. 456.

[62] *Sfântul Maxim Mărturisitorul (580-662) și tovarășii săi întru martiriu...*, pp. 149-150. Din unele scrieri ale Sfântului Maxim, precum și din cele ale bunului său prieten Sfântul Sofronie al Ierusalimului, reiese că nu au avut o atitudine prietenoasă față de iudei; dimpotrivă, aceștia erau văzuți ca dușmani ai creștinismului (vezi, în acest sens, Carl Laga, „Judaism and Jews in Maximus Confessor's Works: Theoretical Controversy and Practical Attitude", în *Byzantinoslavica*, 51 [1990], pp. 177-188; vezi și Christian Boudignon, „La construction de l'image des juifs chez Sophrone de Jérusalem, dernier mystique grec d'Alexandrie", în Giuseppe Cecere, Mireille Loubet, Samuela Pagani [éds.], *Les mystiques juives, chrétiennes et musulmanes dans l'Egypte médiévale [VIIe-XVIe siècles]. Interculturalités et contextes historiques*, Cairo, Institut Français d'Archéologie Orientale, 2013, pp. 127-142).

În mod explicit, acest opuscul al Sfântului Maxim este dedicat patriciului Petru (sau Petru Ilustrul). Cine a fost acest personaj căruia Maxim i se adresează cu atâta prețuire? Așa cum reiese din scrierile Mărturisitorului, acest Petru făcea parte din cercul său de apropiați (*PG* 90, 111-114). Titulatura *Ilustrul* desemna acea persoană care avea rangul de senator. Într-un articol al său, Constantin Zuckermann deosebește două personaje cu numele Petru, care ar fi putut intra în contact cu Maxim, în nordul Africii: 1. patriciul Petru, strateg al Numidiei, căruia Maxim îi dedică, pe lângă *Computus ecclesiasticus*, și câteva epistole; 2. Petru Ilustrul sau Petru din Alexandria, un simplu *illustris*, ce nu poseda decât o funcție onorifică[63], care, adaugă C. Boudignon, a trăit pentru un timp în Africa[64]. Sintetizând cercetările exegeților menționați, Petru a fost un general al armatei bizantine în provincia Africa, același cu patriciul Petru, căruia Maxim îi dedică lucrarea *Computus ecclesiasticus*. În actele procesului Sfântului Maxim, mai exact în *Relatio motionis*, se vorbește despre Πέτρος ὁ στρατηγὸς Νουμηδίας (*RM* 28, 31, 39, 75, 77; ed. *CCSG* 39; trad. Ioan. I. Ică jr., pp. 116 și 118). Patriciului Petru îi mai sunt dedicate alte două epistole, 13 și 14, care s-au păstrat[65]. De asemenea, aceluiași Petru îi mai este trimisă o epistolă, din care a ajuns până la noi doar o parte, tradusă de Anastasie Bibliotecarul în latină: *Diffloratio ex epistola sancti Maximi scripta ad Petrum illustrem* (*CPG* 7697, 12)[66].

---

[63] C. Zuckermann, „La haute hiérarchie militaire en Afrique byzantine", în *Antiquité Tardive. Revue internationale d'histoire et d'archéologie (IVe-VIIe siècle)*, 10 (2002), pp. 169-175.

[64] Christian Boudignon, „Maxime le Confesseur était-il constantinopolitain?", în B. Janssens, B. Roosen and P. Van Deun [eds.], *Philomathestatos. Studies in Greek and Byzantine Texts Presented to Jacques Noret for his Sixty-Fifth Birthday* (Orientalia Lovaniensia Analecta 137), Leuven/ Paris/ Dudley, Peeters, 2004, pp. 16-17. Pentru prefectul Petru sau Petru Ilustrul, se poate consulta lucrarea clasică a lui Charles Diehl, *L'Afrique Byzantine. Histoire de la domination byzantine en Afrique (533-709)*, Paris, Ernest Leroux, 1896. Unele teze ale lui Diehl sunt discutate, în lumina unor noi descoperiri arheologice, de către Yvette Duval, „Le patrice Pierre, exarque d'Afrique?", în *Antiquités africaines*, 5 (1971), pp. 209-214; pentru același personaj, vezi, de asemenea, J.R. Martindale [ed.], *The Prosopography of the Later Roman Empire*, vol. III B, Cambridge, Cambridge University Press, 1992, p. 1013.

[65] *Epistolele* 13 (*PG* 91, 509-533) și 14 (*PG* 91, 533-544) sunt traduse de D. Stăniloae în Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești*, București, EIBMO, 2012, pp. 149-181.

[66] După această versiune am tradus în limba română acest text cu titlul „Extras din Epistola aceluiași Sfânt Maxim către Petru Ilustrul", în Florin Crîșmăreanu, *Maxim Mărturisitorul: studii și traduceri*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza", 2016, pp. 124-146.

O inscripție păstrată la Telergma, în Numidia (în acea epocă, prin acest nume era vizat întregul teritoriu bizantin din Africa), consemnează faptul că, în septembrie 636, Petru era în provincia Africa: *Pe[t]ro patriciho (h)ac Africana probincia*[67]. În opinia lui Y. Duval, patriciul Petru ar fi murit în 637[68], dată care nu se poate susține, de vreme ce Maxim îi dedică *Comput*-ul său lui Petru în 640/641.

5. După textul laudativ scris la adresa patriciului Petru, în prima parte a tratatului, Sfântul Maxim menționează trei evenimente importante: data începutului postului premergător sărbătorii Învierii Domnului, stabilirea datei Paștilor și sărbătoarea evreiască Yom Kippur (Ziua Ispășirii)[69], pe care își propune să le aibă în vedere cu precădere în prima parte a cercetării sale. Jean Lempire consideră că „originalitatea lui Maxim nu constă doar în descoperirea calculului pascal, ci are în vedere două alte date liturgice, începutul postului și sărbătoarea «celei de-a zecea zile a celei de-a șaptea luni a evreilor»"[70].

Din punct de vedere structural, *Comput*-ul maximian are trei părți de dimensiuni diferite, dar strâns legate între ele: în prima parte și cea mai întinsă (*PG* 19, 1217-1252), ne este prezentată metoda de calcul[71] pentru aflarea datei Paștilor, a începutului postului acestei sărbători și cronologia vieții lui Hristos plecând de la viața lui Ioan Botezătorul, a cărui naștere a fost anunțată de îngerul Gavriil profetului Zaharia exact de importanta sărbătoare evreiască Yom Kippur. Noțiunile și metoda de calcul detaliate în această primă parte vor fi aplicate și în celelalte două părți; în a doua parte (*PG* 19, 1252-1264), Sfântul Maxim critică sistemele de calcul propuse de computiștii numiți quintuplanți

---

[67] Pentru referințe detaliate asupra acestui subiect, vezi Marek Jankowiak, Phil Booth, „A New Date-List of the Works of Maximus the Confessor", în Pauline Allen, Bronwen Neil [eds.], *The Oxford Handbook of Maximus the Confessor*, Oxford, Oxford University Press, 2015, pp. 24-25, n. 3.

[68] Yvette Duval, „Le patrice Pierre, exarque d'Afrique?", în *Antiquités africaines*, 5 (1971), pp. 212-213.

[69] Yom Kippur este menționată de Sfântul Maxim în *Comput*-ul său nu pentru semnificația în sine a sărbătorii pentru creștini, ci pentru că are legătură cu apariția îngerului Gavriil, care-l anunță pe Zaharia cu privire la nașterea unui fiu pe care-l va chema Ioan (Lc. 1, 8-13).

[70] Jean Lempire, „Les dates hébraïques...", p. 448.

[71] Pentru metoda de calcul maximiană, vezi Pavel V. Kuzenkov, *Христианские хронологические системы...*, în special pp. 193-201.

(*quintuplants*) și sextuplanți (*sextuplants*). Fundamentul criticii maximiene îl reprezintă faptul că aceștia renunță la era alexandrină, pe care se bazează tradiția Bisericii în chestiuni de cronologie, preferând nou introdusa eră bizantină. Cercetătorul belgian Jean Lempire afirmă că Sfântul Maxim este singurul autor care a prezentat teoria acestor computiști[72], iar prin critica sa a reușit să elimine teoriile propuse de aceștia[73]. În a treia parte (*PG* 19, 1264-1280), Maxim descrie un tabel prin care își propune să afle ziua săptămânii. Probabil, după modelul *Cronicii Pascale*, care oferă o istorie neîntreruptă de la Adam până în 628, la fel procedează și Sfântul Maxim în finalul *Comput*-ului său, prezentând o listă cu patriarhii biblici, regii răsăriteni, împărații romani, Sinoadele Bisericii. Pe scurt, ne este înfățișată o cronologie neîntreruptă de la creația lumii vizibile și până în epoca în care scrie Sfântul Maxim acest tratat.

6. „Computurile pascale exprimă o realitate cronologică relativ simplă: aceste tratate au ca scop calculul datelor succesive ale sărbătorii mobile a Paștilor plecând de la ciclurile lunare și solare, cicluri care stau la baza funcționării calendarelor"[74]. Totuși, în pofida acestei afirmații optimiste, înțelegerea opusculului maximian nu este o sarcină deloc ușoară, deoarece „obscuritatea de care dă dovadă autorul, cuplată cu geniul său, reprezintă un obstacol în înțelegerea textului său"[75]. La o primă lectură a *Comput*-ului, fără a apela la alte lecturi suplimentare și explicații din partea specialiștilor, trebuie să recunoaștem că nu se înțelege mare lucru, deoarece mecanismul maximian de calcul se sprijină pe un aparat conceptual străin celor mai mulți dintre noi, precum ciclurile de 19 și 28 de ani, indiction, ere mondiale, luni intercalate, zile regulate etc. Înșiruirea de date și cifre are ca prim rezultat derutarea cititorului și doar o lectură atentă, coroborată cu niște explicații din partea specialiștilor, facilitează accesul la mecanismul de calcul propus de Sfântul Maxim. În acest sens, am găsit un sprijin de nădejde în studiile lui Jean Lempire[76], unul dintre cei mai buni cunoscători

[72] Metoda acestor computiști, criticați de Sfântul Maxim, este prezentată în detaliu de V. Grumel, *op. cit.*, pp. 117-122.

[73] Jean Lempire, „Le calcul de la date de Pâques...", p. 271, n. 15.

[74] *Ibidem*, p. 273.

[75] *Idem*, *Le Comput ecclésiastique...*, p. 5.

[76] Vezi Bibliografia.

ai cronologiei și astronomiei bizantine (și al *Comput*-ului maximian în special). Acest text dovedește încă o dată, dacă mai era nevoie, gândirea complexă și, totodată, coerentă a Mărturisitorului.

În mecanismul nu întotdeauna simplu elaborat de Sfântul Maxim pentru a explica chestiunile legate de astronomie și cronologie, un loc fundamental îl ocupă ciclul lunar de 19 ani și ciclul solar de 28 de ani. Aceste cicluri sunt utile celor care vor să construiască un calendar perpetuu pentru calcularea datei Paștilor. Intenția Mărturisitorului în acest opuscul este aceea de a oferi o metodă de calcul pentru un calendar perpetuu al sărbătorii Învierii Domnului, al postului premergător acestei sărbători și al celorlalte sărbători mobile care depind de data Paștilor. Ciclul pascal de 532 de ani, util pentru stabilirea datei Paștilor în avans la aceleași date, este format din înmulțirea ciclului lunar cu cel solar, adică 19 x 28 = 532[77]. Sfântul Maxim dă și o explicație foarte clară de unde obține acest ciclu: „Cei 532 de ani reprezintă multiplicarea anilor lunari cu cei solari și, invers, a acestora cu aceia. Căci, fie se înmulțesc 19 ani cu 28, fie 28 de ani cu 19, rezultă numărul de 532 de ani" (I, § 18).

În paragraful 33 al primei părți, Sfântul Maxim deosebește două tipuri de indiction[78]: cel care își află originea în timpul domniei lui Caesar, continuat sub denumirea de cel constantinian, bizantin, și cel alexandrin, care este cu un an întârziere față de cel bizantin. Așa cum ne-a obișnuit, Maxim folosește și de această dată indictionul alexandrin. Primul indiction, al lui Caesar, Sfântul Maxim îl fixează în anul 5460 de la facerea lumii. Astfel, Întruparea Mântuitorului ar fi avut loc în indictionul 11 al erei alexandrine și în indictionul 12 al lui Caesar; Botezul Domnului, în indictionul 10 alexandrin și în indictionul 11 al lui Caesar; Răstignirea, în indictionul 14 al erei alexandrine și în indictionul 11 al lui Caesar.

„Era este o perioadă cronologică marcată printr-un punct de plecare convențional. Acest punct de plecare poate fi crearea lumii (după cronologia principalelor evenimente menționate în Biblie: Adam,

[77] V. Grumel, *op. cit.*, discută despre acest ciclu, în special la pp. 136-139.

[78] Formula de calcul a indictionului este următoarea: (anul + 3) : 15 = X, rest Y, unde Y este numărul anului indictionului. Spre exemplu, anul 2016 + 3 = 2019 : 15 = 134, rest 6. Adică 6 este anul indictionului.

potopul, exodul etc.), Nașterea lui Hristos, începutul unei domnii (așa cum este, spre exemplu, aceea a împăratului bizantin Heraclie) etc."[79] Pentru computul maximian, două ere trebuie avute în vedere: era alexandrină și era bizantină. Ele sunt numite ere mondiale, deoarece au ca punct de plecare crearea lumii. Era alexandrină (sau a lui Annanios) plasează începutul lumii în data de 25 martie 5492 î.Hr., pe când era bizantină (constantinopolitană) fixează această dată la 21 martie 5508 î.Hr.[80]. Spre deosebire de autorul textului *Chronicon Pascale* (630), care este adeptul erei constantinopolitane[81], Sfântul Maxim preferă în *Comput*-ul său era alexandrină, aspect care reiese clar și din afirmația sa: „Potrivit calculului și tradiției bisericești, până la cel de-al 14-lea indiction în curs, cel de-al 31-lea an al domniei lui Heraclie, împăratul nostru preaevlavios, sunt 6133 de ani" (I, § 17). Având aceste informații, nu este dificil de stabilit data scrierii acestui text de către Maxim: domnia lui Heraclie începe în 610[82], la care se adaugă 31 de ani și aflăm data scrierii: 641 (probabil, începută în 640 și terminată un an mai târziu). Faptul că Sfântul Maxim este adeptul erei alexandrine reiese din următorul calcul, la fel de simplu: 6133-5492[3][83] = 641 [640], adică anul 31 al domniei împăratului Heraclie.

---

[79] Jean Lempire, *Le Comput ecclésiastique...*, p. 72.

[80] *Ibidem*, p. 73. Data de 21 martie este legată de echinocțiul de primăvară, care a stârnit controverse aprinse, cum a fost aceea dintre Alexandria și Roma. Alexandria îl fixase corect la 21 martie, pe când Roma la 25 martie. Sfântul Maxim se referă explicit la echinocțiu: „Vorbesc de luna din primăvară când are loc echinocțiul, lună care la romani este aprilie, la macedoneni, Xanthikos, la egipteni, Pharmouthi, la evrei, Nissan, iar în cercul zodiacal, luna care este numită de cei din afară Berbec" (I, § 13). Dar nu este foarte clar cu privire la dată, ceea ce înseamnă că nu este fixă. Prudență din partea Sfântului Maxim? Singurul lucru cert din ceea ce spune Maxim în fragmentul citat este zodia Berbecului, care debutează la 21 martie, odată cu echinocțiul de primăvară.

[81] Pentru *Chronicon Paschale* și originile erei bizantine, vezi Alden A. Mosshammer, *The Easter Computus and the Origins of the Christian Era*, Oxford Early Christian Studies, New York/ Oxford, Oxford University Press, 2008, pp. 278-316.

[82] Pentru a fi foarte exacți, primul an al domniei lui Heraclie este 610-611, deoarece începe cu 5 octombrie (din 610 nemairămânând decât 2 luni și câteva zile).

[83] Plecând de la observațiile lui V. Grumel, *op. cit.*, pp. 218-219, Jean Lempire evidențiază faptul că anii de domnie ai lui Heraclie încep cu 5 octombrie. De aceea, după regulile erei alexandrine, trebuie scăzut 5493, și nu 5492 (Jean Lempire, *Le Comput ecclésiastique...*, p. 73, n. 30).

Plecând de la erele mondiale, se stabilește și cronologia vieții pământești a Logosului, a Mântuitorului[84]. Potrivit Sfântului Maxim, care urmează întotdeauna era alexandrină, Întruparea a avut loc în anul 5501 al acestei ere, Botezul în 5530, iar Răstignirea în 5534. Dacă aceste date sunt trecute în era noastră creștină, atunci anul Întrupării este dat de următorul calcul: 5501-5492 = 9. Anul Întrupării este 9. După același calcul, 5530-5492 = 38, adică anul Botezului este 38; anul Răstignirii, potrivit aceluiași calcul, 5534-5492, este 42. Mergem mai departe, urmând mecanismul de calcul maximian, Întruparea Mântuitorului ar fi avut loc miercuri, 25 martie 5501, iar Răstignirea lui Hristos ar fi avut loc vineri, 23 martie 5534 (dată aflată facil plecând de la Învierea Mântuitorului, adică duminică 25 martie 5534)[85].

Sfântul Maxim încheie prima parte a *Comput*-ului său (§ 34) trimițând la o afirmație de la începutul tratatului (§ 1), legată de Înaintemergătorul, stabilind cronologia lui Iisus Hristos prin raportare la viața Botezătorului. Potrivit calculelor lui Maxim, dumnezeiasca descoperire a lui Zaharia s-a petrecut într-o joi, 27 septembrie a anului 5500 de la facerea lumii (sau anul 8 al erei noastre). Prin urmare, Ioan Botezătorul s-a născut luni, 24 iunie 5501, în același an cu Hristos (9 al erei noastre), moartea sa prin decapitare ar fi avut loc marți, 29 august 5533, adică anul 44 al erei noastre. Sfântul Maxim face precizarea că Ioan Botezătorul a trăit cu 22 de zile mai puțin decât Mântuitorul[86].

Cum excelent observă Jean Lempire, Sfântul Maxim se referă explicit la anul 640/641, dar folosește mai multe sisteme cronologice care încep la date diferite în an. Sunt amintiți anii erei alexandrine, care încep la 1 thoth (Dhwt), adică 29 august; indictionul are ca punct de plecare 1 septembrie; anii domniei lui Heraclie încep pe 5 octombrie; anul solar debutează la 1 aprilie și calendarul iulian începe la 1 ianuarie. Așadar, care este prima zi a anului pentru Sfântul Maxim? 1 ianuarie, 1 aprilie, 29 august, 1 septembrie, 5 octombrie? După calcule

---

[84] Pentru cronologia vieții lui Iisus Hristos vezi Alden A. Mosshammer, *The Easter Computus and the Origins of the Christian Era*, Oxford Early Christian Studies, New York/ Oxford, Oxford University Press, 2008, în special pp. 319-331.

[85] Pentru cronologia vieții Mântuitorului în era alexandrină vezi V. Grumel, *op. cit.*, p. 30; Jean Lempire, *Le Comput ecclésiastique...*, pp. 126-127.

[86] Jean Lempire, *Le Comput ecclésiastique...*, p. 128.

ample și nu întotdeauna facile, cercetătorul belgian ajunge la concluzia că punctul de plecare al „anului în curs" pentru Maxim nu poate fi altul decât 1 aprilie 640, dată la care încep toți anii solari[87]. Plecând de la datele oferite de Sfântul Maxim în *Comput*-ul său, se poate stabili cu oarecare exactitate data scrierii acestui text. Mărturisitorul spune explicit că anul în curs era al 31-lea de domnie al lui Heraclie, adică a început să scrie acest tratat după 5 octombrie 640 și l-a terminat înainte de 31 martie, adică înainte de debutul noului an solar. Plecând de la o precizare a lui P. Sherwood[88] – care s-a ocupat de cronologia publicațiilor maximiene –, împăratul Heraclie moare la începutul anului 641, Jean Lempire restrânge și mai mult această perioadă de redactare a *Comput*-ului maximian: între 5 octombrie 640 și 11 februarie 641[89].

7. În *Comput*-ul său, Sfântul Maxim acordă o importanță semnificativă sărbătorilor evreiești, în special acelora numite Pesah (14 Nissan) și Yom Kippur (10 Tișrei [Talmud], Eitanim [Biblie]), care sunt – prima în mod mai evident – legate de data Paștilor sărbătorite de creștini.

Lunile calendarului evreiesc (religios)	Lunile calendarului iulian
Nissan (30 de zile)	martie-aprilie
Iyar (29 de zile)	aprilie-mai
Sivan (30 de zile)	mai-iunie
Tammuz (29 de zile)	iunie-iulie
Av (30 de zile)	iulie-august
Elul (29 de zile)	august-septembrie
Tișrei (30 de zile)	septembrie-octombrie
Heshvan (29 sau 30 de zile)	octombrie-noiembrie
Kislev (29 sau 30 de zile)	noiembrie-decembrie
Tevet (29 de zile)	decembrie-ianuarie

[87] *Ibidem*, pp. 90-93. Zeci de ani mai înainte, Teodor M. Popescu observase foarte corect acest fapt, considerând că Sfântul Maxim, „între altele, propunea mutarea începutului anului la 1 aprilie" (Teodor M. Popescu, *art. cit.*, p. 380).

[88] Polycarp Sherwood, *An Annotated Date-List of the Works of Maximus the Confessor*, Roma, Herder (col. „Studia Anselmiana", 30), 1952, p. 45.

[89] Jean Lempire, *Le Comput ecclésiastique...*, p. 94. Pentru datarea *Comput*-ului maximian, vezi și *Idem*, „Le calcul de la date de Pâques dans les traités de S. Maxime le Confesseur et de Georges, moine et prêtre", în *Byzantion: revue internationale des études byzantines*, 81 (2007), p. 278.

Shevat (30 de zile)	ianuarie-februarie
Adar I (30 de zile)	lună care se adaugă[90]
Adar II (29 de zile)	februarie-martie

În calendarul iudaic, Tişrei este prima lună a anului civil, pe când Nissan este prima lună a anului religios. Aşa cum evidenţiază Jean Lempire, sărbătoarea iudaică din 14 Nissan, Pesaḥ, ocupă un loc important în *Comput*-ul maximian, deoarece în funcţie de această dată, 14 Nissan, Maxim calculează sărbătoarea Sfintelor Paşti[91], iar prin acest aspect se singularizează printre *Comput*-uri tratatul maximian. Fapt stabilit încă de la Niceea: Sfintele Paşti cad în prima duminică de după 14 Nissan, care, pentru evrei, este prima lună a calendarului religios. Or, pentru a stabili începutul Postului Paştilor trebuiau date 8 săptămâni înapoi, plasând începutul postului la sfârşitul anului anterior, mai exact, „intrarea în Postul Paştilor are întotdeauna loc în penultima lună" (I, § 6). Deoarece în calendarul iudaic sunt introduse zile intercalate şi luni intercalate, data începutului postului nu este mereu aceeaşi, în termenii lui Maxim – „acestei zile îi corespund date diferite. Spre exemplu, în cea de-a unsprezecea lună, numită la evrei Shevat, este cea de-a 17 zi a acesteia, desigur, în acei ani care nu au luna intercalată; în cea de-a douăsprezecea lună, numită Adar, este cea de-a 18-a zi a acesteia, bineînţeles, în anii care au luna intercalată; [...] pentru cel din urmă an, adică pentru cel de-al 19-lea, am indicat ziua de 16 a celei de-a 11-a luni din acest an" (I, § 8). Aşadar, pentru data de început a Postului Paştilor avem nu una, ci trei date, în funcţie de anul după care se face calculul: 17 Shevat pentru anii obişnuiţi, 18 Adar pentru anii care au o lună intercalată şi 16 Shevat pentru ultimul an din ciclu, al 19-lea potrivit ciclului lunar. Jean Lempire evidenţiază faptul că acest principiu de calcul folosit de Sfântul Maxim pentru stabilirea începutului postului este aplicat şi în cazul stabilirii datei Paştilor. În principiu, este vorba despre date din calendarul iudaic de la care se pleacă pentru a afla

[90] Luna suplimentară de 30 de zile se adaugă în anii 3, 6, 8, 11, 14, 17 şi 19 din ciclul de 19 ani, care sunt numiţi ani lunari, adică cu 13 luni (Jean Lempire, *Le Comput ecclésiastique...*, p. 79).

[91] *Ibidem*, p. 81.

date pentru sărbători din calendarul iulian[92]. Lucru pe care Sfântul Maxim nu-l ascunde.

Istoricii[93] care s-au ocupat de această perioadă ce pregătește sărbătoarea Paștilor susțin că, în primele trei secole ale creștinismului, postul nu a existat decât sub forma câtorva zile înaintea acestei sărbători, însă fără a fi urmate niște reguli stricte. Abia începând cu secolul al IV-lea numărul patruzeci este din ce în ce mai frecvent asociat cu postul, fiind invocate în acest sens cele 40 de zile petrecute de Hristos în pustiu. Dar și aceste 40 de zile erau înțelese diferit de la o regiune la alta. Spre exemplu, în comunitatea creștinilor de la Ierusalim, Postul Paștilor dura 8 săptămâni, dar nu se postea sâmbetele și duminicile, aspect care ducea în cele din urmă la cele 40 de zile de post; la Alexandria, Postul Paștilor nu depășea niciodată 6 săptămâni, iar în unele zile din săptămânile amintite nu se ținea post; la Roma, postul dura 6 săptămâni, aici însă se postea inclusiv sâmbetele. Postul roman era aproape la fel ca postul ținut de creștinii din Constantinopol (unde nu se postea sâmbetele), deoarece și unul, și celălalt dura 36 de zile. Începând cu secolul al VII-lea, situația se schimbă, deoarece la Constantinopol se mai adaugă o săptămână la Postul Paștilor. Aceste zile în plus se pare că au fost adăugate din porunca împăratului Heraclie[94]. Sfântul Maxim spune în acest sens că zilele Postului Paștilor sunt în număr de 57, adică 8 săptămâni (8 x 7 = 56)[95].

8. În tratatul pe care-l avem în vedere, Sfântul Maxim nu prea explică metoda sa de calcul, ceea ce înseamnă că destinatarul acestei scrieri era destul de bine familiarizat cu aceste lucruri. Totuși, urmărind cu atenție mecanismul maximian de calcul și apelând la unele explicații din literatura de specialitate, se poate înțelege coerența și logica argumentării propuse de Sfântul Maxim. În principal, așa cum anunță

---

[92] *Ibidem*, p. 85.

[93] În special E. Vacandard, „Carême", în *Dictionnaire de théologie catholique*, t. II, vol. 2, coll. 1724-1750.

[94] Aceste date despre post le-am preluat de la Jean Lempire, *Le Comput ecclésiastique...*, p. 84, care rezumă, la rândul lor, ideile articolului lui Vacandard din *Dictionnaire de théologie catholique*.

[95] Lempire subliniază faptul că Sfântul Maxim utilizează aici calculul inclusiv, adică postul are efectiv 56 de zile (57 zile - 1 zi = 56 de zile); vezi Jean Lempire, *Le Comput ecclésiastique...*, p. 84.

încă din titlu, demersul Sfântului se reduce la explicarea figurilor (diagrame circulare și tabele) care apar în acest *Comput*. Așadar, chestiunile tratate în această scriere ar trebuie să fie simple pentru un cititor atent: privește figurile, citește explicațiile Sfântului Maxim și ar trebui să înțeleagă fără probleme mesajul acestui tratat. Că lucrurile nu se petrec chiar așa este dovedit de cei mai experimentați exegeți ai scrierilor științifice vechi.

Chiar dacă „este o gândire complexă și savantă pe care autorul *Comput*-ului *bisericesc* o expune în opera sa"[96], strategia Sfântului Maxim este una simplă: mai întâi prezintă mecanismul de calcul (I, în special §§ 2-9) și apoi îl pune la lucru pentru a afla data sărbătoririi Învierii Domnului și data începutului Postului Paștilor.

În prima figură a *Comput*-ului, roata pascală (*rota paschalis*) este o reprezentare a ciclului solar de 28 de ani. Prima roată mai aproape de centru semnifică cei 28 de ani ai ciclului, iar cea de-a doua roată reprezintă zilele intercalate[97], date de diferența dintre ciclul lunar și cel solar. Aceste zile intercalate (gr. ἐπακταί, lat. *epactae, dies adjecti*) permit stabilirea datei sărbătorilor religioase mobile. Cele șapte sectoare care împart diagrama reprezintă anii bisecți.

Potrivit calculului realizat de Sfântul Maxim, anul care începe într-o zi de duminică (prima zi a săptămânii) are 7 zile intercalate, pe când cel care începe luni, are o singura zi intercalată. Totuși, așa cum subliniază și Jean Lempire, anii solari următori nu se deosebesc unii de alții doar printr-o zi intercalată, ci printr-o zi și ¼. Ceea ce înseamnă că anul solar nu are 365 de zile, ci exact 365 de zile și ¼[98]. Acest sfert se întregește în anul bisect, de 366 de zile. Există totuși o excepție menționată de Sfântul Maxim: anul solar a cărui primă zi este duminică (ziua Domnului) nu are nici o zi intercalată. Nici o zi nu poate fi intercalată între duminică și aceeași zi. Chiar și așa, acest an fără zi intercalată este același cu un an ce are 7 zile intercalate, altfel încât acest an fără zi intercalată nu se încadrează în diagrama circulară maximiană.

---

[96] *Ibidem*, p. 128.

[97] Pentru „zilele intercalate", vezi Jean Lempire, *Le Comput ecclésiastique...*, p. 74 *sqq*.

[98] Pentru detalii vezi *ibidem*, p. 94.

În a doua figură a *Comput*-ului (partea I), primele 3 coloane: I, II și III înfățișează cadrul general al tabloului prezentat de Sfântul Maxim. Faptul că Mărturisitorul intercalează șapte luni în ciclul lunar de 19 ani reprezintă dovada că el are în vedere și de această dată, pentru calculul său, calendarul iudaic.

Coloanele IV, V și VI se referă la data începutului Postului Paștilor. Jean Lempire sesizează însă corect că aceste date nu corespund datei reale a începutului Postului Mare al creștinilor. Sfântul Maxim nu face altceva decât să transpună date din calendarul evreiesc în cel iulian. De fapt, Sfântul calculează începutul Postului Paștilor în funcție de paștele iudaic (sau „paștele legii", cum îl mai numește Maxim), ce cade întotdeauna pe 14 Nissan, fiind o sărbătoare fixă, și nu una mobilă, așa cum sunt Paștile creștinilor[99]. Să fie o scăpare din partea lui Maxim, atât de atent la detalii mult mai nesemnificative? Pentru a afla începutul Postului Paștilor trebuie scăzute întotdeauna 57 de zile din data fixă 14 Nissan. Ceea ce înseamnă, în primul rând, că începutul postului nu cade niciodată în același an lunar cu 14 Nissan din care se scad cele 57 de zile. Anul lunar iudaic începe la 1 Nissan, iar anul anterior în calendarul iudaic nu este întotdeauna același, deoarece în unii ani apar și luni intercalate. Așadar, pentru începutul Postului Paștilor, Sfântul Maxim indică trei date diferite, în funcție de anul după care se face calculul: 17 Shevat pentru anii obișnuiți (cei cu 12 luni), 18 Adar pentru anii care au o lună intercalată (13 luni) și 16 Shevat pentru ultimul an din ciclu, al 19-lea potrivit ciclului lunar (an din 13 luni, dar care are 383 de zile în loc de 384). Printr-un calcul mai complex, Mărturisitorul reușește să stabilească datele pentru începutul Postului Paștilor, folosindu-se de calendarul iudaic. În tabelul prezentat de Sfântul Maxim, în coloanele IV și V sunt convertite datele din calendarul iudaic în cel iulian.

Zilele regulate (coloana VI) sunt legate de zilele adăugate, intercalate. În termenii lui Jean Lempire, aceste zile sunt cele pe care primul an al ciclului le are decalaj prin raportare la prima zi a săptămânii. Aceste zile regulate permit cunoașterea zilei acestui prim an (al ciclului), dar și a primei zile dintr-o lună. „Zilele regulate se definesc

[99] *Ibidem*, p. 94.

ca zilele de decalaj între prima zi a anului și prima zi a unei luni și se situează înainte sau după prima zi a anului: computistul este cel care decide care sunt lunile ale căror zile regulate sunt aferente primei zile a anului precedent și care sunt zilele regulate aferente primei zile a anului care urmează"[100]. Plecând de la tabelul maximian, spre exemplu, dacă luna aprilie are 6 zile regulate și 1 ianuarie al anului în curs cade într-o luni, atunci 1 aprilie cade într-o duminică. La fel stau lucrurile și când este vorba despre lunile din a doua jumătate a anului: dacă, spre exemplu, octombrie are 4 zile regulate și 1 ianuarie a anului care urmează cade într-o marți, atunci 1 octombrie cade într-o sâmbătă.

Dar, așa cum lasă Sfântul Maxim să se înțeleagă din textul său, începutul anului este 1 aprilie, ceea ce înseamnă că zilele regulate se vor raporta la această dată, nu la 1 ianuarie, cum am fi noi astăzi înclinați să procedăm. Totuși, mecanismul de calcul rămâne același, exemplificat mai sus: lunile ianuarie, februarie și martie se vor raporta la 1 aprilie care urmează, iar lunile care urmează după această dată se vor raporta la 1 aprilie precedent. Așadar, când Sfântul Maxim se referă, în tabelul său, la luna februarie că are 4 zile regulate și 1 aprilie cade într-o miercuri, atunci 1 februarie cade într-o duminică. Pe de altă parte, dacă luna noiembrie are 3 zile regulate și 1 aprilie cade într-o vineri, atunci 1 noiembrie cade într-o luni.

Însemnătatea acestor zile regulate nu este una marginală, dimpotrivă, datorită cunoașterii lor se poate stabili începutul Postului Sfintelor Paști. Excepția este constituită de anii bisecți, din care se retrage o zi din zilele regulate (I, § 22: „Când are loc anul bisect, să scădem pentru anul luat în calcul o singură zi din zilele regulate").

Privind tabelul maximian, o întrebare justificată poate fi formulată: de ce nu începe cu primul an, cum ar fi normal, ci cu al 19-lea an al ciclului lunar? Sfântul Maxim explică că este firesc să procedeze astfel, deoarece postul nu începe în același an cu Paștile din primul an al ciclului (în dreapta), ci începutul postului este plasat întotdeauna în anul anterior, adică ultimul al ciclului, al 19-lea.

Calculul pentru aflarea datei Paștilor creștine este realizat de Sfântul Maxim în paragraful 19 al primei părți, unde își propune să afle

[100] *Ibidem*, p. 101.

această dată pentru anul în curs, 640/641. Primul pas care trebuie făcut constă în aflarea anului solar şi a celui lunar. Anul 640/641, potrivit tabelului maximian, este primul an solar şi al XV-lea lunar. Apoi, trebuie aflată data în calendarul iulian pentru 14 Nissan, care, pentru anul menţionat, este 1 aprilie. În al treilea rând, trebuie găsită ziua săptămânii când cade 14 Nissan. Aşa cum am menţionat mai sus, zilele intercalate pentru primul an solar sunt în număr de şapte, iar zilele regulate pentru luna aprilie nu există, deoarece nu există decalaj între primul an solar şi prima lună. Ceea ce înseamnă că 14 Nissan (1 aprilie), cade într-o duminică. Dar pentru Sfântul Maxim, dacă 14 Nissan, data de la care pleacă pentru a calcula ziua sărbătorii Paştilor, cade într-o duminică, atunci Paştile creştinilor va fi sărbătorit obligatoriu duminica următoare, pentru a nu se suprapune peste paştele evreilor. Aşadar, Sărbătoarea Paştilor pentru anul 640/641 cade pe 8 aprilie, într-o duminică.

Cât priveşte data începutului postului pentru Paştile din anul care tocmai a fost stabilit, Sfântul Maxim discută stabilirea ei în paragrafele 21 şi 22 din prima parte. Tot ca în cazul stabilirii datei Paştilor, trebuie aflat, mai întâi, anul solar şi cel lunar. Şi de această dată, suntem tot în primul an solar şi în cel de-al XIV-lea lunar. Apoi, trebuie găsită data din calendarul iulian pentru începutul postului. În calendarul iudaic, este 17 Shevat, deoarece este vorba despre un an comun, iar în calendar iulian este 4 februarie. În al treilea rând, trebuie aflată ziua săptămânii când cade 4 februarie. Zilele intercalate pentru anul I al ciclului solar sunt în număr de şapte, zilele regulate pentru luna februarie sunt în număr de patru, ceea ce înseamnă că 4 februarie cade în prima zi a săptămânii, într-o duminică. Făcând-se trecerea la duminica următoare, înseamnă că începutul Postului Paştilor cade duminică, 11 februarie. Dacă la 11 februarie adăugăm 57 de zile (calcul inclusiv), adică 8 săptămâni (8 x 7 = 56 zile), aflăm data Paştilor din anul 641, 8 aprilie[101].

Modul de calcul din prima parte a *Comput*-ului este utilizat de Sfântul Maxim şi în celelalte două părţi, centrate pe elemente secundare prin raportare la aflarea datei Paştilor şi a postului acestei sărbători.

---

[101] Pentru aceste calcule, vezi Jean Lempire, *Le Comput ecclésiastique...*, pp. 107-113.

În tot cazul, demersul întreprins de Maxim în *Computus ecclesiasticus* este „un sistem foarte complet și foarte coerent, bazat pe o logică implacabilă, pe care o utilizează Sfântul Maxim pentru calculele sale cronologice. Figurile cu tablele pascale, care par foarte complexe la o primă vedere, sunt în cele din urmă destul de simple pentru a fi înțelese și utilizate atunci când se dedică puțin timp pentru a le studia"[102].

Concluzii

Încă de la începutul creștinismului, stabilirea datei Sfintelor Paști a generat și, din păcate, încă mai produce dezbinare între creștini[103]. Literatura dedicată acestei chestiuni este, asemenea subiectului tratat, impresionantă. Nu și în spațiul nostru cultural, unde, cu câteva excepții notabile, lipsește cu desăvârșire. În decursul timpului, problema stabilirii datei Paștilor nu a fost doar o chestiune ce ținea strict de cronologie, ci și de putere, de autoritate, pe care Biserica trebuia să o exercite în fața credincioșilor (și acest aspect se poate identifica destul de clar în vremea Sfântului Maxim, atunci când împăratul Heraclie a introdus o nouă eră în cronologia creștină, era bizantină sau constantinopolitană).

La prima vedere, *Comput*-ul ne apare ca o scriere minoră a Mărturisitorului, în care se ocupă de calculul datelor pentru sărbătorile mobile ale creștinismului, luându-și ca punct de plecare, cumva atipic, calendarul religios evreiesc. Prin mecanismul de calcul adoptat, Sfântul Maxim dorește să se înscrie în metoda alexandrină, care era în acele vremuri reprezentativă pentru tradiția bisericească, respingând totodată cronologia constantinopolitană, bizantină. Critica erei introduse de împăratul Heraclie face din Maxim „un conservator și un apărător

[102] *Ibidem*, p. 117.

[103] „În primul secol al erei creștine, calendarul evreilor nu permite o determinare riguroasă a Paștilor" (Max Lejbowicz, „Des tables pascales aux tables astronomiques et retour. Formation et réception du comput patristique", în *Methodos. Savoirs et textes*, 6, 2006, p. 9).

al cronologiei tradiționale, pe când Gheorghe apare ca un inovator, purtătorul de cuvânt al noii ere bizantine"[104].

Sfântul Maxim a scris acest *Comput* poate ca o reacție la celelalte texte despre cronologie din epoca lui Heraclie (în special, *Chronicon Paschale*). Era alexandrină trebuia apărată și cine putea fi mai îndreptățit să primească acest text decât Petru, guvernatorul Africii bizantine. Mărturisitorul își arată latura sa de excelent polemist și în acest tratat, criticând metoda de calcul adoptată de alți computiști din vremea sa[105]. Pe lângă faptul că Sfântul Maxim este considerat cel mai mare teolog bizantin, în acest tratat dovedește că este și unul dintre cei mai importanți computiști pe care i-a avut Bizanțul. Aceia care înmulțesc cu cinci (quintuplanții)[106] și cei care înmulțesc cu șase (sextuplanții)[107] sunt computiști care, în vremea lui Maxim, abandonează cronologia alexandrină, folosită în mod tradițional, utilizând noua eră bizantină, care apare în secolul al VII-lea odată cu *Chronicon Pascale* (630)[108]. Această eră bizantină stabilește data creației lumii la 21 martie 5508, cu 16 ani mai mult decât data stabilită de era alexandrină, adică în 5492. În termenii Sfântului Maxim, quintuplanților și sextuplanților li se reproșează faptul „că ei adaugă 16 ani la anii care încep cu Adam" (I, § 12).

Totuși criticii erei alexandrine susțineau, pe bună dreptate, faptul că aceasta nu coincide cu ciclul indictionului. Primul an al acestei ere (5492 î.Hr.) nu se potrivește cu începutul ciclului indictionului (5493 î.Hr.). În era bizantină, această diferență este corectată[109]. Este adevărat că Maxim critică noua eră mondială propusă de Heraclie, susținută de unii computiști contemporani Mărturisitorului, însă el

---

[104] Jean Lempire, „Le calcul de la date de Pâques...", p. 299.

[105] Cu privire la Sfintele Paști, R. Cantalamessa invocă patru perspective diferite: istorică, sacramentală (sau mistică), morală și spirituală, eshatologică (R. Cantalamessa, *La Pâque dans l'Église ancienne*, Berne, Peter Lang, col. „Traditio Christiana", 4, 1980, p. 14). Fără îndoială, abordarea Sfântului Maxim, cu toate că are în vedere și celelalte perspective, se apropie cel mai mult de dimensiunea eshatologică.

[106] Aceștia înmulțesc cu cinci anul în curs al ciclului.

[107] Aceștia înmulțesc cu șase anul în curs al ciclului.

[108] V. Grumel, *op. cit.*, pp. 117-124 și 111-128; vezi și Jean Lempire, *Le Comput ecclésiastique...*, p. 123 *sqq*.

[109] Jean Lempire, „Le calcul de la date de Pâques...", p. 299.

urmează fără rezerve modificarea recent introdusă de împărat cu privire la Postul Paștilor, care este mărită la 8 săptămâni, adică 56 de zile (8 x 7 = 56). Cum precizează și Jean Lempire, chiar dacă introducerea Postului Sfintelor Paști într-un comput pare firească, acest lucru nu este frecvent întâlnit în astfel de texte[110].

Mărturisitorul spune că sărbătoarea pascală poate fi stabilită într-un interval de 35 de zile, între 22 martie și 25 aprilie inclusiv. În mod real, sărbătorirea Sfintelor Paști la o singură dată de către toți creștinii este cu neputință de realizat, fie și doar din motivul geografic, creștinii fiind răspândiți acum pe toate meridianele, în ambele emisfere ale Pământului. Or, primăvara nu vine la aceeași dată pe întreg globul. De pildă, când la noi, în emisfera nordică, este primăvară, în emisfera sudică este toamnă. Pe de altă parte, la ecuator nu poate fi vorba despre aceleași anotimpuri precum cele din Europa continentală sau cea nordică.

Dificultatea stabilirii datei Paștilor, pentru creștini, reiese în primul rând din faptul că aceasta este o sărbătoare lunară – adică trebuie ținut cont de ciclul lunar – care trebuie ulterior calculată într-un calendar solar, cum este cel iulian și, mai târziu, implicit cel gregorian. Sfântul Maxim a înțeles perfect acest lucru și din acest motiv a considerat că este potrivit să calculeze data Sfintelor Paști și începutul postului premergător acestei sărbători plecând de la sărbătorile calendarului ebraic.

Așa cum arată unii exegeți, de la Sfântul Maxim s-ar fi păstrat aproximativ 90 de lucrări[111]. Prin traducerea opusculului *Computus ecclesiasticus*, pe care-l publicăm acum, numărul scrierilor maximiene netraduse în limba română se reduce (după cunoștința mea, lucrările lui Maxim sunt traduse aproape integral doar în limba rusă și română). Doar câteva texte de mici dimensiuni, atribuite Sfântului Maxim, își așteaptă încă traducătorul în limba română: *Quaestiones ad Theopemptum*

---

[110] *Idem*, „Les dates hébraïques....", p. 451.

[111] 91, mai exact, după inventarul realizat de Polycarp Sherwood, *An Annotated Date-List...*, 1952, și mai recent de Marek Jankowiak și Phil Booth, „A New Date-List of the Works of Maximus the Confessor", în Pauline Allen, Bronwen Neil [eds.], *The Oxford Handbook of Maximus the Confessor*, Oxford, Oxford University Press, 2015, pp. 19-83.

(*CPG* 7696; *PG* 90, 1393-1400; B. Roosen and P. Van Deun, „A Critical Edition of the *Quaestiones ad Theopemptum* of Maximus the Confessor (*CPG* 7696)", în *The Journal of Eastern Christian Studies*, 55 (2003), pp. 73-79)[112]; *Opuscula theologica et polemica* 11 (*CPG* 7697 [11]; *PG* 91, 137C-140B); *Opuscula theologica et polemica* 23 (*CPG* 7697 [23]; *PG* 91, 260D-268A); *Opuscula theologica et polemica* 26 (*CPG* 7697 [26]; *PG* 91, 276A-280A), trad. parțială de D. Stăniloae, în *PSB* 81, p. 320; *Opuscula theologica et polemica* 27 (*CPG* 7697 [27]; *PG* 91, 280B-285B); *Epistula* 26 (*CPG* 7699; *PG* 91, 616A-617B); *Epistula* 40 (*CPG* 7699; *PG* 91, 633C-636A); *Epistula* 41 (*CPG* 7699; *PG* 91, 636B-C); *Epistula* 42 (*CPG* 7699; *PG* 91, 636C-637B); *Epistula* 45 (*CPG* 7699; *PG* 91, 648D-649C); *Epistula ad Iohannem cubicularium* (*CPG* 7703; *PG* 91, 449-453). La acestea s-ar mai putea adăuga traducerea diverselor fragmente maximiene editate de S.L. Epifanovič (*CPG* 7707; unele dintre acestea, reeditate de Bram Roosen), Michael Gitlbauer (*CPG* 7709) și Franz Diekamp (*CPG* 7710).

Odată cu publicarea acestui text, care reprezintă „un sistem cronologic de o raționalitate impresionantă"[113], descoperim și un alt fel de a fi al Sfântului Maxim: la fel de riguros în analiza problemelor, dar mult mai tehnic, datorită specificului acestei chestiuni (calculul cronologic). Pentru cei mai mulți dintre noi, plini de prejudecăți, Sfinții Părinți au fost doar niște oameni evlavioși, asceți desăvârșiți, și mai puțin oameni de știință. În mod evident, știința lor nu se poate identifica cu știința de astăzi, însă cu ceea ce era considerat știință în epoca lor Părinții erau familiarizați, iar Sfântul Maxim este un exemplu în acest sens.

Din perspectiva nespecialistului, m-am străduit în rândurile de mai sus să vin în ajutorul cititorului pentru a-i facilita o cât mai bună înțelegere a dificilului text maximian. Intenția noastră de a explica, atât cât ne-a stat în puteri, conținutul opusculului Sfântului Maxim nu are pretenția de a fi epuizat toate posibilitățile pe care le oferă acest text. Cu aceste date sumare pe care le oferim cititorului, îl invităm să parcurgă cu atenție traducerea și să descopere singur un text fascinant, misterios și tehnic totodată, fără egal în literatura de specialitate.

---

[112] Din câte știu, Laura Enache a tradus acest text în limba română, nepublicat încă.

[113] Jean Lempire, *Le Comput ecclésiastique...*, p. 117.

Nu putem încheia mai potrivit acest cuvânt introductiv decât în termenii Sfântului Maxim, care ne spune că, „după ce a clarificat pe scurt aceste lucruri în demonstrație, lasă restul în grija cititorilor scrupuloși, care cercetează urmând aceeași metodă și primesc și află precizia și adevărul în toate" (II, § 5).

Sfântul Maxim Mărturisitorul

Comput bisericesc

A celui între Sfinți Părintelui nostru Maxim, monah și martir, Scurtă expunere cu privire la Paștile lui Hristos Dumnezeu, Mântuitorul nostru, care interpretează tabelul desenat*

PARTEA ÎNTÂI

1. Maxim, smerit monah, întru tot binecuvântatului domn patriciu[1] Petru

De vreme ce știu că tu, stăpân întru totul binecuvântat și aflat în paza lui Dumnezeu, care ți-ai făcut în cel mai înalt grad din înțelepciune o hrană și o însoțitoare a vieții, prisosind mereu întru ea printr-o dumnezeiască chibzuință și virtute, ai roditoare deprinderea și capacitatea – de Dumnezeu dăruite – de a cunoaște și săvârși cele frumoase, deprindere și capacitate a căror temelie a pus-o credința evlavioasă și ortodoxă (singura care dezvăluie, prin nădejde, descoperirea celor

*Am urmat aici lecțiunea oferită de *PG* 19: τὸ διαγραφὲν κανόνιον ἑρμενεύουσα, spre deosebire de ediția propusă de Jean Lempire după *Codex Scaligeranus* 33, care nu mai păstrează κανόνιον (n.tr.).

[1] Titlul de patriciu indica în Imperiul Bizantin un înalt rang nobiliar, fără un rol administrativ precis. Titlul a fost reintrodus de Constantin cel Mare ca cel mai înalt titlu nobiliar și a fost extins pe vremea lui Iustinian I la deținătorii funcției senatoriale (vezi Studiul introductiv).

nevăzute, înainte de manifestarea lor, ca și cum ele ar fi devenit cumva, în har, deja văzute, celor care, ca și tine, mereu primesc și așteaptă venirea Cuvântului*, prin călătoria lor neabătută** spre El), am convenit împreună cu alții aflați sub stăpânirea Voastră***, după ce m-am încredințat și am fost totodată încurajat mai presus de toate de mărețul [Vostru] act de bunăvoință, să vă descriu și să vă trimit un tabel [Domniei] Voastre, celui întru totul binecuvântat și vrednic de cea mai aleasă laudă. Tabelul cuprinde intrarea în Sfântul Post al Paștilor[2], Praznicul Sfintei Învieri și, pe lângă acestea, sărbătoarea – care în vechime era plină de însemnătate, dar care pentru noi este acum lipsită de semnificație[3], întrucât noi nicidecum nu îndeplinim ceva cu această ocazie sau nu o prăznuim în general în vreun fel – celei de-a zecea zile a celei de-a șaptea luni a evreilor, zi în care, după Lege, o singură dată pe an Marele Preot își făcea intrarea în Sfânta Sfintelor[4] și în care lui Zaharia i s-a făcut dumnezeiasca prezicere cu privire la Ioan[5], marele înainte-mergător

---

* În original: τὴν τοῦ Λόγου παρουσίαν. În limbaj nou-testamentar, *parousia* înseamnă atât *prezență*, cât și *venire*, *apariție*; vezi G.W.H. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*, London, Oxford University Press, 1961, s.v. παρουσία (n.tr.).

** În original: διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀνεπιστρόφου πορείας. Adjectivul *anepistrophos* are sensul de *neîntors*, *hotărât*, *inflexibil*, *încăpățânat* (vezi Lampe, *op. cit.*, s.v. ἀνεπίστροφος), dar semnificația lui în acest context este aceea de *a nu se lăsa abătut* în călătoria spre Cuvânt (n.tr.).

*** În original: συνεῖδον τοῖς τε ἄλλοις ὑμῶν, ceea ce literal înseamnă: *am convenit și cu alții ai voștri*. Cum însă Petru este numit *stăpân* tocmai pentru că avea titlul de *patriciu*, expresia credem că trebuie înțeleasă ca însemnând: „alții, care se află sub stăpânirea Voastră". De aici, traducerea pe care am ales-o (n.tr.).

[2] „Intrarea în Sfântul Post al Paștilor" este o chestiune inedită care apare într-un tratat despre comput. Maxim era foarte preocupat de acest lucru, așa cum reiese și din *Quaestiones ad Thalassium* 66 (trad. Florin Crîșmăreanu, în *Maxim Mărturisitorul: studii și traduceri*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza", 2016, pp. 147-155); pentru detalii, vezi Studiul introductiv.

[3] Este vorba aici despre sărbătoarea evreiască Yom Kippur, care, așa cum spune Sfântul Maxim, pentru creștini este lipsită de semnificație.

[4] Sfântul Maxim menționează aici, fără a o numi explicit, marea sărbătoare evreiască Yom Kippur, din 10 Tișrei, a șaptea lună în calendarul religios iudaic. În perioada Templului, este singura dată din an când Marele Preot poate intra în Sfânta Sfintelor, așa cum precizează și Maxim (pentru detalii vezi Jean Lempire, *Le Comput ecclésiastique de saint Maxime le Confesseur: édition, traduction et commentaire de la première partie* [Mémoire présenté en vue de l'obtention du titre de licencié en langues et littératures classiques], Louvain-la-Neuve, 2004, p. 82).

[5] Lc. 1, 5-25.

şi vestitor al Adevărului[6]. Mai ales din acest motiv nu am ezitat să fac cunoscută şi această zi pentru dragostea de învăţătură a cărturarilor, dar am fost umplut şi mai mult de râvnă ştiind că, prin această expunere, înţelegerea fiecărei perioade căutate, anume intrarea în Postul Paştilor, Praznicul Învierii şi chiar cea de-a zecea zi a celei de-a şaptea luni a evreilor[7], va fi una uşoară pentru Voi. Iar alături de tabelul desenat, care a fost menţionat, am realizat şi o expunere concisă a lui, după cum urmează.

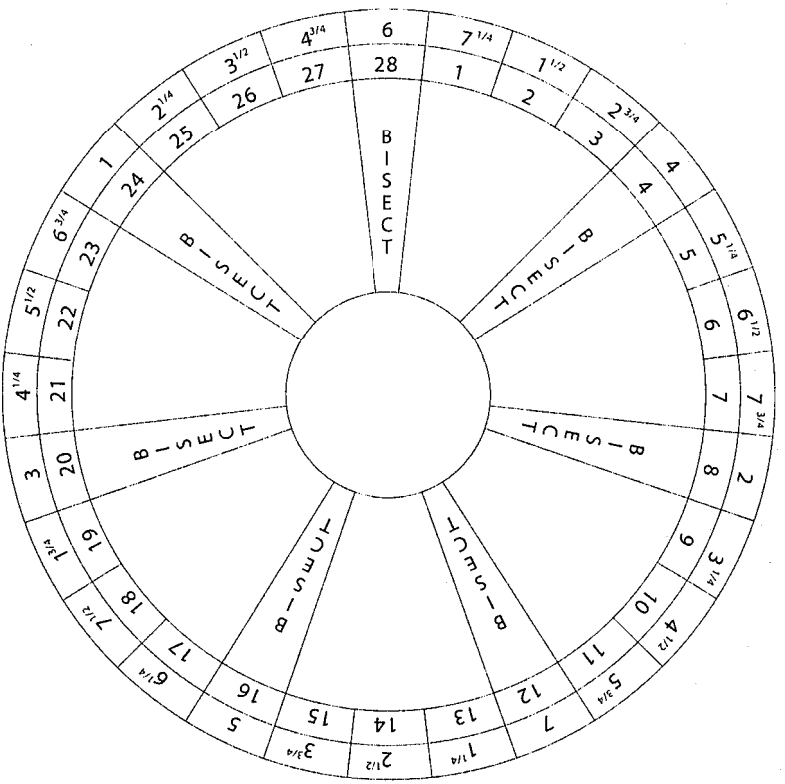

[6] De fapt, Sfântul Maxim aduce în discuţie această mare sărbătoare evreiască nu pentru că ar avea vreo relevanţă pentru creştini, însă, în mecanismul interpretativ pe care-l desfăşoară în acest *Comput,* este relevantă continuarea descrierii acestei sărbători, şi anume când „lui Zaharia i s-a făcut dumnezeiasca prezicere cu privire la Ioan, marele înainte-mergător şi vestitor al Adevărului". Maxim este interesat de datele care privesc naşterea şi moartea lui Ioan Botezătorul, deoarece în funcţie de aceste date poate stabili Naşterea şi moartea pe cruce a Mântuitorului (pentru detalii, vezi Studiul introductiv).

[7] Din nou, este menţionată sărbătoarea evreiască Yom Kippur.

I	II	III	IV	V	VI	VII	VI	V	IV	III	II	I
Luni intercalate*	Ani lunari	Zile intercalate	Luni romane	Date	Zile regulate	Zile regulate	Date	Luni romane	Zile regulate	Date	Luni romane	Ani lunari
Intercal.	19	27	Feb.	8	4		5	Apr.	6	25	Sep.	1
	1	9	Ian.	28	1	4	25	Mar.	6	14	Sep.	2
	2	20	Feb.	16	4		13	Apr.	1	3	Oct.	3
Intercal.	3	1	Feb.	5	4		2	Apr.	6	22	Sep.	4
	4	12	Ian.	25	1	4	22	Mar.	6	11	Sep.	5
	5	23	Feb.	13	4		10	Apr.	6	30	Sep.	6
Intercal.	6	4	Feb.	2	4	4	30	Mar.	6	19	Sep.	7
	7	15	Feb.	21	4		18	Apr.	1	8	Oct.	8
Intercal.	8	26	Feb.	10	4		7	Apr.	6	27	Sep.	9
	9	7	Ian.	30	1	4	27	Mar.	6	16	Sep.	10
	10	18	Feb.	18	4		15	Apr.	1	5	Oct.	11
Intercal.	11	29	Feb.	7	4		4	Apr.	6	24	Sep.	12
	12	10	Ian.	27	1	4	24	Mar.	6	13	Sep.	13
	13	21	Feb.	15	4		12	Apr.	1	2	Oct.	14
Intercal.	14	2	Feb.	4	4		1	Apr.	6	21	Sep.	15
	15	13	Ian.	24	1	4	21	Mar.	6	10	Sep.	16
	16	24	Feb.	12	4		9	Apr.	6	29	Sep.	17
Intercal.	17	5	Feb.	1	4	4	29	Mar.	6	18	Sep.	18
	18	16	Feb.	20	4		17	Apr.	1	7	Oct.	19

2. *Ce este tabelul și ce cuprinde semnificația lui?*

Explicarea acestui tabel expus mai sus se face în următorul mod:

El a fost organizat în trei părți, căci cuprinde în sine intrarea în Sfântul Post al Paștilor, ziua de 14 a primei luni evreiești, adică Nissan (în care se sărbătorește paștele lor)[8], și ziua de 10 a celei de-a șaptea luni, adică Tișrei (în care Marele Preot își făcea în vechime intrarea în Sfânta Sfintelor)[9]. Indicația marcată în partea stângă a aceluiași tabel arată intrarea în Sfântul Post al Paștilor; ziua de 14 a primei luni evreiești [este indicată] la dreapta, în imediata apropiere a roții trasate în mijloc; după această zi, imediat mai la dreapta [este indicată] ziua menționată de 10 a celei de-a șaptea luni, pentru că la stânga este marcată numai intrarea în Postul Paștilor, pe când la dreapta sunt marcate ambele zile, adică ziua de 14 a primei luni și cea de 10 a celei de-a șaptea luni. Aceasta este semnificația care a fost stabilită în general pentru indicațiile marcate [în tabel].

---

* Atât ediția stabilită în *PG* 19, cât și cea propusă de Jean Lempire menționează aici Ἡμέραι ἐμβόλ., adică zile intercalate. Credem că ne confruntăm în acest caz cu o corupere a textului, pentru că în explicarea „tabelului din partea stângă" pe care Sfântul Maxim o face în cel de-al treilea paragraf al primei părți, el vorbește de luni intercalate, și nu de zile intercalate (n.tr.).

[8] Nissan este prima lună a calendarului religios iudaic.

[9] *Vide supra.*

3. Care este semnificaţia tabelului din partea stângă?

Pe prima coloană a tabelului din partea stângă au fost trecute cele şapte luni intercalate; pe cea de-a doua coloană [au fost marcaţi] cei 19 ani lunari, care încep de la cel de-al 19-lea an şi trec, apoi, prin primul, al doilea, apoi rând pe rând prin toţi ceilalţi, [succesiunea] oprindu-se la cel de-al 18-lea an; pe cea de-a treia coloană [au fost marcate] zilele intercalate ale anilor lunari; în cea de-a patra coloană, lunile romane ianuarie şi februarie; în cea de-a cincea coloană, datele acestor luni în care se întâmplă să cadă praznicul care precede Postul Mare; pe cea de-a şasea coloană, zilele regulate, care au fost marcate cu roşu. Acestea sunt indicaţiile din partea stângă.

4. Care este semnificaţia tabelului din partea dreaptă?

Pe prima coloană [a tabelului] din partea dreaptă [au fost marcaţi] cei 19 ani lunari menţionaţi, începând în succesiune de la primul an, [trecând] prin cel de-al doilea, al treilea, apoi rând pe rând prin toţi ceilalţi şi sfârşind cu cel de-al 19-lea an; pe cea de-a doua coloană, lunile romane septembrie şi octombrie; pe cea de-a treia coloană, datele acestor luni în care cade în fiecare an ziua de 10 a celei de-a şaptea luni evreieşti[10]; pe cea de-a patra coloană, zilele regulate, care au fost marcate cu roşu; pe cea de-a cincea coloană, lunile romane martie şi aprilie; pe cea de-a şasea coloană, datele acestor luni în care ajunge în fiecare an ziua de 14 a primei luni evreieşti[11]; pe cea de-a şaptea coloană, din nou zilele regulate, care au fost indicate cu roşu. Acestea sunt indicaţiile din partea dreaptă.

---

[10] Adică Tişrei.

[11] Adică Nissan.

5. Ce este roata trasată în centru?

Roata din mijlocul acestor tabele a fost dispusă precum [discul] soarelui, având în interiorul ei cei șapte ani bisecți[12], delimitați printr-un interval de patru ani. Apoi, în primul rând sau cerc, imediat după bisextili, au fost indicați cei 28 de ani solari[13] în succesiune de la primul și cel de-al doilea an până la cel de-al 28-lea. Iar în cel de-al doilea rând sau cerc au fost marcate zilele intercalate ale acestor 28 de ani, zile care corespund în mod proporțional fiecărui an. Acestea au fost spuse despre roata din mijloc.

6. Care este motivul pentru care în tabelul din stânga se începe de la cel de-al 19-lea an lunar, și nu de la primul an?

Motivul pentru care marcarea anilor lunari[14] din partea stângă nu a fost aranjată de la primul an, ci de la cel de-al 19-lea, urmându-i apoi cel dintâi an, apoi cel de-al doilea și tot așa în succesiune, este următorul: intrarea în Postul Paștilor are întotdeauna loc în penultima lună, adică în cea de-a unsprezecea lună a anului în curs, după cum și Praznicul Paștilor are loc în prima lună a anului care urmează. Așadar, de vreme ce sfintele zile ale Postului Paștilor se află între cei doi ani, ele

---

[12] Cu toții știm că anii bisecți sunt aceia care au o zi în plus (366). Spre exemplu, în calendarul iulian, începând cu anul 8 d.Hr., în anii multipli ai lui 4 s-a adăugat o zi la luna februarie. Pentru că orice calendar se bazează pe zile întregi și nu pe fracții („ca să nu împărțim în două o zi", cum spune Maxim câteva rânduri mai jos), în mod convențional, s-a decis ca o dată la patru ani să se adauge o zi, care însumează cele aproximativ 6 ore rămase din fiecare an. Există și excepții: adică acei ani, numiți seculari, precum 1000, 1400, 1900 etc., care nu pot fi ani bisecți. Și aici trebuie avută în vedere o situație excepțională: dacă primele cifre ale anilor seculari sunt divizibile cu cifra 4, atunci acel an secular este bisect. Cel mai recent an secular bisect a fost 2000. Printr-un calcul simplu, următorul an secular bisect va fi peste 400 de ani.

[13] Sfântul Maxim spune câteva rânduri mai jos că „anul solar a fost organizat în 365 de zile".

[14] Anul lunar a fost organizat în 354 de zile, cum spune Maxim ceva mai jos.

sunt cu atât mai mult cuprinse de aceştia: începutul lor depinde de anul lunar în curs, iar sfârşitul lor – de anul care urmează. [Astfel], este absolut necesar ca începutul postului să fie măsurat de la cel de-al 19-lea an, atunci când mântuitoarele Paşti sunt prăznuite în primul an lunar. Şi, tot aşa, intrarea în Postul Paştilor este măsurată de la primul an, atunci când Praznicul Învierii are loc în cel de-al doilea an; apoi, de la cel de-al doilea an, atunci când praznicul este în al treilea şi de la acesta, când este în al patrulea şi tot aşa, unul după altul, până la sfârşit. Aceasta este, aşadar, raţiunea indicaţiei pentru anii lunari din partea stângă.

7. Care sunt lunile intercalate şi care sunt zilele intercalate ale Lunii?

Cele şapte luni intercalate sunt adunate din zilele intercalate ale Lunii pe care le-am menţionat, împlinind numărul de 30 de zile o dată la doi sau trei ani. Iar zilele intercalate sunt date de lipsa pe care o manifestă anul lunar faţă de cel solar, pentru că anul solar a fost organizat în 365 de zile, pe când cel lunar în 354. Din acest motiv, anul lunar a dobândit o lună proprie formată din 29 de zile şi jumătate. Fiecare an lunar, care primeşte o lună din cele şapte luni intercalate, este alcătuit în total din 13 luni, întrucât are, în afară de cele 12, şi luna aceasta intercalată, care şi-a primit numele tocmai de la acţiunea intercalării ei. Din acest motiv, descoperim că restul anilor lunari au nu numai 354 de zile, ci 384 de zile prin adăugarea lunii intercalate de 30 de zile[15].

[15] Diferenţa dintre anul lunar (354 de zile) şi anul solar (365 de zile) este completată cu o lună intercalată, anul respectiv având 384 de zile. În calendarele lunare sau cele luni-solare, aşa cum este calendarul iudaic, se adaugă a XIII-a lună, Adar Aleph (Adar I), de 7 ori într-un ciclul de 19 ani.

8. Despre lunile evreieşti observate în partea stângă a tabelului şi despre data lor: care sunt ele şi prin ce se deosebesc

Aşadar, din acest motiv, un astfel de an lunar şi-a primit şi o penultimă lună, adică pe cea de dinainte de final, nu pe cea de-a unsprezecea, ci pe cea de-a douăsprezecea. De la aceasta plecând, şi intrarea în Postul Paştilor este măsurată, aşa cum se şi cuvine, cu un surplus dat chiar de luna intercalată, care nu permite ca observarea postului să se facă plecând de la cea de-a unsprezecea lună, astfel încât numărul zilelor postului nicicând să nu se calculeze ca fiind mai mare decât este de fapt – iar cei care pleacă de la a unsprezecea lună greşesc cu totul. Se poate observa că pentru fiecare dintre cele două luni, adică cea de-a unsprezecea şi cea de-a douăsprezecea, trecute în partea stângă a tabelului, nu există aceeaşi dată în zona care indică lunile romane, astfel încât vedem că, în partea dreaptă a tabelului, ziua de 14 este indicată într-o singură lună din toţi anii. Dar acestei zile îi corespund date diferite. Spre exemplu, în cea de-a unsprezecea lună, numită la evrei Shevat, este cea de-a 17-a zi a acesteia, desigur, în acei ani care nu au luna intercalată; în cea de-a douăsprezecea lună, numită Adar, este cea de-a 18-a zi a acesteia, bineînţeles, în anii care au luna intercalată. Şi este logic să fie aşa. Căci, întrucât calculăm pentru fiecare lună dintre cele douăsprezece ale Lunii fie 29, fie 30 de zile, ca să nu împărţim în două o zi prin calcularea fiecărei luni în parte la 29 de zile şi jumătate (motiv pentru care se întâmplă, astfel, ca fiecare an lunar să numere în total 354 de zile, fără ca nici o zi să fie împărţită, în aşa fel încât, de aceea, descoperim, în baza acestei succesiuni şi ordini, care pleacă de la prima lună, că cea de-a unsprezecea lună are 29 de zile, iar cea de-a douăsprezecea, 30 de zile), am stabilit, prin urmare, aşa cum se cuvine, în anii care nu au luna intercalată, cea de-a unsprezecea lună şi ziua de 17 a acesteia. Pentru că, plecând de la această zi până la ziua de 14 a primei luni evreieşti din anul care urmează, numărul zilelor este egal cu cel al zilelor Sfântului Post al Paştilor, adică 57. Iar acestea formează, în mod evident, opt săptămâni, fiindcă, dacă luăm restul de 13 zile ale celei de-a unsprezecea luni (de vreme ce, aşa cum spuneam, aceasta numără 29 de zile), cele 30 de zile ale celei de-a douăsprezecea luni şi cele 14 zile

ale primei luni, este evident că 13 cu 30 și cu 14 dau 57 de zile. Pe de altă parte, în anii care au luna intercalată, am reținut cea de-a douăsprezecea lună și ziua de 18 a acesteia. Iar de la această zi până la ziua de 14 a primei luni se numără, iarăși, 57 de zile, dacă luăm cele 13 zile rămase din cea de-a 12-a lună (de vreme ce aceasta numără 30 de zile), cele 30 de zile ale lunii intercalate, adică cea de-a 13-a lună (căci fiecare lună intercalată a primit atâtea zile) și cele 14 zile ale primei luni. De aceea, pentru cel din urmă an, adică pentru cel de-al 19-lea, am indicat ziua de 16 a celei de-a 11-a luni din acest an pentru că cea de-a douăsprezecea lună a lui este calculată ca având numai 29 de zile, la fel ca și cea de-a unsprezecea. Iar pe măsură ce vom înainta, vom arăta de ce se întâmplă acest lucru. Din acest motiv, așadar, indicăm printr-un raționament consecvent și schimbarea corespunzătoare acestor luni care au fost scoase în evidență, adică [schimbarea corespunzătoare] datelor lor: pentru intrarea în Postul Paștilor, în partea stângă a tabelului, iar pentru Praznicul Învierii, [schimbarea corespunzătoare zilei] care pentru noi este ziua de 14 a primei luni, în partea dreaptă a aceluiași tabel, făcând trecerea de la ziua de duminică și de la cea de-a doua în mod succesiv până la următoarea sfântă zi de duminică. După ce am vorbit despre aceste lucruri, trebuie să revenim cu argumentul la calcularea exactă a anilor lunari.

9. Despre lungirea anilor lunari și despre suma zilelor

Prin urmare, așa cum s-a spus, există în total 19 ani lunari, dintre care 7 au luni intercalate egale ca număr de zile, adică 384 de zile, iar 12, numiți ani comuni, care au, adică, 354 de zile[16]. Toate zilele acelorași 19 ani lunari, prin includerea, în mod evident, a lunilor intercalate, sunt egale ca număr cu zilele a 19 ani solari, adică a anilor care au 365 de zile. Căci motivul pentru care cele 7 luni intercalate sunt adăugate anilor lunari este acela de a face în așa fel ca anii lunari să fie perfect egali din punctul de vedere al numărului de zile cu anii solari

[16] Întotdeauna, în demersul maximian, punctul de plecare îl constituie calendarul iudaic.

și să aibă nu numai 6726 de zile, ci 6935, pentru că acesta este numărul de zile ale celor 19 ani solari, fără ca nici măcar o singură zi să fie în plus în întregul ciclul de 19 ani.

10. Cum se taie o singură zi, care este în plus, din lunile intercalate și în ce an?

Chiar dacă adăugăm șapte luni, adică 210 zile, din cauza aceleiași lipse de zile a fiecărui an lunar [față de cel solar], totuși se adaugă 11 zile pentru a obține numai 209 zile. Dar ultimul an, adică cel de-al 19-lea, a rămas tocmai de aceea fără o zi, fiind de 353 de zile, ca să se taie singura zi în plus din lunile intercalate. Căci acest an începe din cea de-a patra zi a lunii aprilie și se sfârșește la 22 martie. De aceea, numărul întreg de zile al lunilor intercalate este păstrat egal, iar ciclul întregii perioade de 19 ani, după cum se vede, nu depășește în general nici măcar cu o singură zi cei 19 ani solari.

11. Despre faptul că și cei care înmulțesc cu cinci și cu șase anii lunari taie ziua în plus, chiar dacă în alt an

De aceea, cei care fac înmulțirea cu cinci și cu șase[17] a anilor lunari și calculează, astfel, aceeași zi în anul care la ei este al 11-lea dintre anii calculați, an care la noi este numărat al 14-lea, au primit un surplus de o singură zi care rămâne în afară în lunile intercalate. Căci același al 11-lea an are 353 de zile, începând din ziua de 31 a lunii decembrie și sfârșind în ziua de 18 a aceleiași luni. De aici este evident că, potrivit calculului lor, cel de-al 12-lea an are o a 14-a zi care cade pe întâi ianuarie, astfel încât luna nouă a acestui an cade în ziua de 19 a lunii decembrie.

[17] Pentru quintuplanți (*quintuplants*) și sextuplanți (*sextuplants*), vezi Studiul introductiv.

12. Din ce cauză [aceștia] înmulțesc cu cinci anii lunari; cum greșesc ei în privința aceluiași calcul și prin ce diferă anul calculat de ei de cel calculat de noi?

Aceștia au depus un mare efort pentru a adăuga ziua rămasă, în următorul mod. Căci, de vreme ce ei calculează luna Lunii la 30 de zile, pentru că pun și adună o șesime pentru fiecare zi, a apărut [necesitatea] ca și pentru acea zi (vorbesc de ziua rămasă în afară în cel de-al 11-lea an) să se adune cinci șesimi în fiecare an, astfel încât, adunând ei această zi la cel de-al 12-lea an, să transfere ultima zi a acelui an în prima zi a acestui an, care este ziua menționată de 19 a lunii decembrie. Și, [astfel,] aceeași zi este atât sfârșitul unui an, cât și începutul altui an, potrivit acestui calcul și acestei metode, care însă nu au fost concepute în conformitate cu adevărul și realitatea. Căci, oare, cum va putea o singură zi să facă două sau să țină locul a două zile, de vreme ce acest lucru este cu totul imposibil și lipsit de sens. Așadar, înseamnă că ei se înșală și cu privire la calculul Lunii, de vreme ce dreapta lor înțelegere este știrbită din cauza adăugării în mod inutil a celor cinci șesimi. Iar aceasta, pe de o parte, pentru că a face lunile Lunii de 30 de zile, prin adăugarea, așa cum am spus, a unei șesimi pentru fiecare zi, nu asigură un surplus, nici dacă se stabilește o lună a Lunii formată din atâtea zile, pentru că împărțirea zilelor adunate laolaltă la 30, și nu la 29 și jumătate, împărțire care taie jumătatea de zi adăugată prin șesimi, nu permite obținerea a mai mult de 29 de zile și jumătate. Pe de altă parte, faptul de a adăuga în fiecare an cinci șesimi pentru a realiza ziua întreagă ce a fost tăiată în cel de-al 11-lea an îi face pe cei care calculează să greșească cu totul. Iar, de aici, este evident că cele 35 de șesimi adăugate după această singură zi din restul de șapte ani lunari la sfârșitul ciclului de 19 ani lunari sunt aruncate ca fiind în plus. Dar tot ceea ce este aruncat în mod lipsit de sens, oricât de mic ar fi, de cei care calculează potrivit acestei metode arată instabilitatea întregului ciclu și demonstrează eroarea celor care se folosesc de ea. Căci raționamentul lor este, așa cum am spus, acela de a adăuga acea singură zi, dar, la nivel general, el este lipsit de orice precizie. Anul calculat de ei diferă de cel numărat de noi

potrivit tradiției bisericești[18], pentru că ei adaugă 16 ani la anii care încep cu Adam[19]. Dar, după ce am vorbit pe scurt despre aceștia, să ne întoarcem la expunerea noastră, arătând clar cauza surplusului dat de lunile intercalate din anii lunari.

13. Care este semnificația și scopul surplusului de luni intercalate din anii lunari și de unde începe mereu primul an și unde se sfârșește ultimul?

Spunem, așadar, că motivul pentru care lunile intercalate au fost introduse este acela de a reglementa calcularea plecând de la o singură și aceeași lună, ceea ce nu poate avea loc altfel decât în această manieră, din cauza lipsei celor 11 zile din fiecare an lunar, zile de care anul solar neducând lipsă, începutul lui este mereu măsurat plecând de la o singură și aceeași lună. Vorbesc de luna din primăvară când are loc echinocțiul, lună care la romani este aprilie, la macedoneni[20], Xanthikos, la egipteni, Pharmouthi, la evrei, Nissan, iar în cercul zodiacal, luna care este numită de cei din afară Berbec. Căci, de vreme ce în fiecare an al ei, Luna, scăzând proporțional cu lipsa celor 11 zile menționate, nu și-a avut începutul de la una și aceeași lună de la care și-a început ziua, este evident că ea se retrage treptat de-a lungul celorlalte luni, dar în mod egal, și în succesiune, în cursul tuturor anilor, astfel încât, din acest motiv, începutul lunii noi a anilor lunari nu a fost indicat. Această metodă artificială de calcul a fost utilizată pentru anul lunar folosind surplusul celor șapte luni intercalate, pentru ca, după modelul anului

[18] Adică tradiția alexandrină.

[19] Cei al căror mod de calcul îl critică Sfântul Maxim sunt adepți ai erei bizantine, care stabilește data facerii lumii la 21 martie 5508 î.Hr., cu 16 ani mai mult decât data acceptată de era alexandrină, adică în 25 martie 5492 î.Hr.

[20] Cuceririle lui Alexandru cel Mare au adus cu ele și calendarul macedonean, care a fost prezent mai ales în Orientul Apropiat. Acest calendar este numit de unii autori „calendarul siro-macedonean" (Alden A. Mosshammer, *The Easter Computus and the Origins of the Christian Era*, Oxford Early Christian Studies, New York/ Oxford, Oxford University Press, 2008, p. 37). Faptul că Sfântul Maxim cunoaște acest calendar poate fi încă un indiciu în sprijinul ipotezei cu privire la originile palestiniene ale Mărturisitorului.

solar, și cel lunar să poată fi măsurat și calculat plecând de la una și aceeași lună. Dar nu numai din acest motiv, ci și pentru ca, în mod asemănător unui an solar, întregul ciclu al perioadei de 19 ani lunari să fie arătat ca fiind întru totul egal și asemănător cu el însuși, astfel încât să înceapă și să se sfârșească cu același semn. Spre exemplu, dacă primul an al ciclului își are întotdeauna începutul în ziua de 23 a lunii martie, atunci ultimul an al ciclului, adică cel de-al 19-lea, își va găsi sfârșitul în ziua de 22 a aceleiași luni. Acestea au fost spuse despre zilele și lunile intercalate ale Lunii.

14. Despre luna pascală

Trebuie să indicăm în continuare și această lună care a primit în sine lunile noi ale tuturor anilor lunari, lună pe care, din acest motiv, unii o numesc și pascală: de unde își are ea începutul și unde sfârșitul. Spunem, așadar, că ea își primește începutul în ziua de 8 a lunii martie, iar sfârșitul – în ziua de 5 a lunii aprilie. Căci, din ziua aceea până la aceasta din urmă se împlinește o lună întreagă a Lunii, adică 29 de zile. Căci anii lunari urcă și coboară prin acest număr de zile în funcție de luna lor nouă din cauza lipsei celor 11 zile, dar și a intercalării și adăugării celor 30 de zile*. În acest fel, și cele 14 zile care se succed din nou lunilor noi, zile în care la evrei se sărbătoresc paștile, urcând și coborând în mod egal, își au începutul în ziua de 21 a lunii martie, iar sfârșitul în ziua de 18 a lunii aprilie. Căci de la ziua aceea până la aceasta sunt iarăși 29 de zile. Iar anul lunar care face cea mai de jos lună nouă dintre toate și cea mai de jos zi de paisprezece este cel de-al 16-lea, pe când cel care face cea mai de sus lună nouă dintre toate și cea mai de sus zi de 14 este cel de-al optulea.

* Adică a adăugării lunii intercalate, care este alcătuită din 30 de zile (n.tr.).

15. Despre depășirea Paștelui Legii și despre prăznuirea celui creștin: de la ce zi și până la ce zi este măsurat acesta din urmă?

De aceea, noi, care am fost învredniciți după har să prăznuim Paștile lui Hristos, Dumnezeul nostru, cu azimi curate (I Cor. 5, 8), – de vreme ce depășim numai o singură zi, atunci când vedem că cea de-a 21-a zi a lunii martie, zi în care cade și cea de-a 14-a zi a Lunii, cade într-o zi de sabat, dar depășim 7 zile ori de câte ori descoperim că ziua de 18 a lunii aprilie cade într-o zi de duminică, zi în care, de asemenea, se sărbătorește cea de-a 14-a zi a primei luni evreiești – stabilim să se prăznuiască mântuitoarele Paști într-o perioadă care cuprinde 35 de zile cu totul (pentru că acesta este numărul de zile cuprinse între data de 22 martie și cea de 25 aprilie)[21]. [Dar facem acest lucru] fără să coborâm mai jos de acea dată și fără să o depășim pe aceasta, prin legiuirea și tradiția date nouă, care stabilesc Paștile în aceste zile și între aceste date. Prin urmare, aceasta este și de aici pornește modalitatea noastră de calcul a lunilor noi și a zilelor de 14 ale anilor lunari.

16. Din ce lună romană stabilesc cei care înmulțesc anii lunari cu cinci și cu șase[22] Praznicul Paștilor și toți anii lunari; de unde, cum și în ce ani calculează ei ziua de 15 și de 16 ca fiind ziua de 14 din prima lună a evreilor?

Pentru cei care înmulțesc cu cinci și cu șase anii lunari, [calculul se face] din altă lună romană, adică din decembrie: căci, începând

[21] Ideea este de a nu sărbători Paștile împreună cu iudeii. Chiar dacă paștele evreiesc ar cădea într-o duminică, cel creștin se amână până în duminica următoare (pentru aceeași idee, vezi II, § 5). Sfântul Maxim repetă în câteva rânduri faptul că nu este îngăduit ca Sărbătoarea Sfintelor Paști să fie sărbătorită înaintea paștelui evreiesc (*vide infra* II, § 2; § 5).

[22] *Vide supra*, n. 17.

din cea de-a patra zi a acestei luni, care cuprinde în cadrul ei toate lunile noi, ei stabilesc sfârșitul în prima zi a lunii ianuarie. Pentru că din acea zi până la aceasta sunt 29 de zile. De aceea, stabilind fiecare an lunar cu începere de la această zi, adică de la prima zi a lunii ianuarie, apoi adunând, din cauza calculului Paștilor, cu începere din această zi până la sfârșitul lunii martie, un număr egal de șesimi cu cele 90 de zile cuprinse în această perioadă, după împărțirea la 30 a acestor 3 luni, le rămâne o jumătate de zi, adică 30 de șesimi. Așadar, adăugând acestor 30 de șesimi și părțile adunate în fiecare an din cele 5 șesimi și realizând, astfel, o singură zi, li se întâmplă, de aceea, cum este și logic, să întindă calculul – datorită întinderii Paștilor – până la unele zile ale lunii aprilie. Căci este necesar să adauge și șesimile acestor ani. Și, prin adăugarea de o zi sau două, li se întâmplă întotdeauna să calculeze ziua de 14 a primei luni evreiești ca fiind o zi de 15 sau de 16. Și calculează ziua de 14 ca fiind o zi de 15 în următorii ani: 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15* și 19. Dar numără acea zi ca fiind o zi de 16 în anul egal ca număr, adică în al 16-lea. Ei sunt în acord [cu noi] numai atunci când calculează cea de-a 14-a zi doar în următorii cinci ani: în cel pe care ei îl calculează în mod evident ca fiind primul, dar care la noi este al patrulea, în cel de-al doilea, al treilea, al patrulea și al 18-lea. Așadar, în baza acestui calcul, ori de câte ori ziua de 14 a primei luni evreiești va cădea într-o zi de duminică, este necesar ca Paștile creștin să aibă loc în cea de-a 22-a și în cea de-a 23-a zi a Lunii. Calculul lor este însă irațional, din motivul pe care l-am amintit deja. Acestea fie cele spuse acum despre luna pascală și despre rătăcirea cu privire la cea de-a 14-a zi a celor care fac calculul în acest fel.

---

* O altă inadvertență apare aici în ambele ediții ale textului grecesc, care păstrează în înșiruire și cel de-al 16-lea an după cel de-al 15-lea și înaintea celui de-al 19-lea. Propoziția imediat următoare menționează însă că ziua de 14 a primei luni evreiești cade într-o zi de 16 într-un singur an, cel de-al 16-lea. Din acest motiv, am ales să-l omitem din traducerea șirului de ani pe cel de-al 16-lea (n.tr.).

17. Despre anii care s-au scurs de la Adam, despre numărul lor și despre modul în care se descoperă prin aceștia anul solar, lunar și bisect în curs

În afară de acestea, este necesar să cunoaștem numărul de ani care s-au scurs de la Adam. Așadar, potrivit calculului și tradiției bisericești[23], până la cel de-al 14-lea indiction în curs, cel de-al 31-lea an al domniei lui Heraclie, împăratul nostru preaevlavios[24], sunt 6133 de ani[25]. Astfel, se ajunge la cunoașterea anului solar, lunar și bisect în curs prin împărțirea și divizarea acestui număr: spre exemplu, anul solar [este cunoscut] prin împărțirea la 28, pentru că în acest număr, adică 28, a fost organizat [ciclul] anilor solari; iar anul lunar este la rândul lui cunoscut prin împărțirea la 19, de vreme ce, așa cum am spus, ciclul anilor lunari are acest număr de ani. Tot astfel, și anul bisect este cunoscut prin împărțirea la patru. Căci, prin împărțirea anilor care s-au scurs de la Adam[26] se ajunge la cunoașterea exactă a fiecărui an corespunzător acestora, fiind egal cu numărul anilor rămași prin împărțire. Astfel, dacă rămâne un rest de 1 prin împărțirea la 28 sau la 19 sau la 4, atunci, în baza acestei distribuiri, anul în curs al Soarelui sau al Lunii sau cel bisect este primul an; dacă restul este de 2, atunci anul în curs este al doilea, tot așa este al treilea, dacă restul este de 3, și în mod asemănător prin succesiune până la cel de-al 28-lea sau al 19-lea sau al patrulea an. Acesta este modul de a determina anul în curs al fiecăruia dintre acești ani și relația reciprocă dintre ei.

---

[23] *Vide supra*, Sfântul Maxim folosește întotdeauna tradiția alexandrină de calcul.

[24] Heraclie a fost un împărat bizantin, care a domnit între 610 și 641. Aceste formule de adresare cu privire la împărat, contemporan cu Sfântul Maxim, pot sugera și o anumită strategie diplomatică adoptată de Mărturisitor, de vreme ce în prezentul text el critică era bizantină, constantinopolitană, introdusă de Heraclie.

[25] Din 6133 se scade 5492 (anul facerii lumii potrivit tradiției alexandrine) = 641, adică anul 31 al domniei lui Heraclie.

[26] Potrivit tradiției alexandrine, urmate de Sfântul Maxim, 25 martie 5492 î.Hr. este considerată prima zi a facerii lumii.

18. Cum poate fi calculat și în alt mod anul solar, cel lunar și cel bisect?

Există, într-adevăr, și un alt mod de a calcula acești ani[27]. Căci, dacă cineva va împărți aceiași 6133 de ani la 532 de ani, va afla 11 perioade complete de 532 de ani și o a 12-a perioadă, care are 281 de ani. Așadar, împărțiți fiind în același fel acești 281 de ani la 28, pentru ciclul anilor solari, sau la 19, pentru ciclul anilor lunari, sau la 4, pentru ciclul anilor bisecți, se ajunge negreșit la cunoașterea anului în curs al fiecăruia dintre acești ani. Iar cei 532 de ani reprezintă multiplicarea anilor lunari cu cei solari și, invers, a acestora cu aceia. Căci, fie se înmulțesc 19 ani cu 28, fie 28 de ani cu 19, rezultă numărul de 532 de ani. Prin urmare, în baza acestui mod de calcul, care a fost expus (prin anii care s-au scurs de la Adam, adică 6133, și prin cea de-a 12-a perioadă în curs, adică cei 281 de ani), sunt cunoscuți anul solar, cel lunar și cel bisect în curs. De acum încolo, trebuie să arătăm metoda prin care, plecând de la acest tabel, ajungem să descoperim deîndată zilele cele mai însemnate ale intrării în Postul Paștilor și a Învierii.

19. Demonstrație a modului în care cineva va putea să calculeze Paștile din fiecare an, plecând de la acest tabel

Așadar, urmând metoda de calcul enunțată în mod limpede mai sus, după ce am aflat anul lunar în curs (să-l luăm, să zicem, pe al 15-lea, care urmează, căci acesta este cel în care vor avea loc mântuitoarele Paști pentru cei care le prăznuiesc duhovnicește), iar apoi, am cunoscut și anul solar care urmează, adică primul, pentru că acesta este anul în care se intră, urmând ordinea, trebuie să vedem în partea dreaptă a tabelului coloana în care este marcat cel de-al 15-lea an. Iar dacă dorim

[27] Sfântul Maxim ne prezintă aici o variantă alternativă de calcul. Este vorba despre ciclul pascal de 532 (19 x 28) de ani, util pentru stabilirea datei începutului postului și a sărbătorii Paștilor.

să aflăm chiar Praznicul Învierii, căutăm luna romană așezată în dreptul celui de-al 15-lea an lunar în tabelul învecinat cu roata. Aflând că aceasta este aprilie, descoperim data care corespunde acestei luni, adică data de întâi, întrucât acestei date de întâi a lunii aprilie îi corespunde ziua de 14 a Lunii, adică a primei luni evreiești (vorbesc de Nissan). În același al 15-lea an lunar adăugăm întotdeauna celei dintâi zile a lui aprilie zilele intercalate ale anului solar care urmează, adică ale celui dintâi, care sunt în număr de 7 și care au fost înscrise pentru cel dintâi an solar. După aceea, împărțim cele 8 zile la 7, iar din singura zi rămasă ca rest cunoaștem ziua săptămânii, iar prima zi a lunii aprilie este și prima zi a săptămânii, adică o sfântă zi de duminică. Plecând de la această zi, amânăm Praznicul Sfintei Învieri până la următoarea sfântă zi de duminică, care, în mod evident, este cea de-a opta zi a lunii aprilie. De vreme ce noi trebuie să depășim în tot chipul paștele evreiesc, vorbesc de cea de-a 14-a zi a Lunii, adică a primei luni evreiești, dacă se va întâmpla ca el să cadă într-o duminică, vom trece praznicul în cealaltă sfântă zi de duminică, iar dacă va cădea în cea de-a doua sau a treia zi [după duminică], vom face la fel și vom trece praznicul în aceeași sfântă duminică. Iar dacă [paștele evreiesc va cădea] într-o zi de Sabat, praznicul va fi lăsat pentru a doua zi, de vreme ce Luna va fi în acel moment, în mod evident, în cea de-a cincisprezecea ei zi. Prin urmare, facem trecerea în același fel, de la o duminică la următoarea sfântă duminică, atunci când Luna ajunge la cea de-a 21-a ei zi. Căci, așa cum s-a spus deja, facem trecerea de la paștele evreiesc (adică de la ziua de 14 a Lunii) numărând numai până la 7 zile, dar nicidecum mai mult. Acestea au fost spuse despre Paști.

20. Despre cea de-a zecea zi a celei de-a șaptea luni: în ce mod este descoperită și această zi?

Dacă cineva ar dori să cunoască cea de-a zecea zi a celei de-a șaptea luni evreiești[28], să caute mai la dreapta, adică în tabelul trasat

[28] Adică Yom Kippur.

după [lunile și datele] Paștilor, luna romană (vorbesc de septembrie) învecinată cu același al 15-lea an lunar. După ce a aflat că data care corespunde acestei luni este 21, va cunoaște că ziua de 10 a aceleiași luni evreiești cade întotdeauna în această dată din același al 15-lea an lunar. Iar, dacă ar dori să afle ziua din săptămână [când cade această dată], va adăuga la aceeași dată a lunii septembrie, adică 21, zilele regulate corespunzătoare marcate cu roșu împreună cu zilele intercalate ale anului solar în curs (spre exemplu, cele 7 zile pentru primul an solar) și, apoi, va împărți suma zilelor, adică 34, la 7, iar din restul care rămâne de șase va rezulta negreșit ziua din săptămână egală ca număr, adică vineri. Se va utiliza aceeași metodă pentru fiecare an dintre cei dispuși la dreapta tabelului, atunci când se dorește aflarea fie a zilei de 14 a primei luni evreiești, fie a zilei de zece a celei de-a șaptea [luni evreiești], zi pe care, deși noi nu o mai sărbătorim (pentru că în general ea nici nu se mai sărbătorește), am marcat-o numai pentru dragostea de învățătură a celor care vor ca nimic să nu le rămână necunoscut. Acestea au fost spuse și despre cele așezate la dreapta tabelului.

21. Despre intrarea în Sfântul Post al Paștilor: cum o cunoaștem în fiecare an?

Dacă cineva ar dori să cunoască intrarea în Sfântul Post al Paștilor, va căuta cu exactitate în partea stângă a tabelului anul diametral opus celui de-al 15-lea an lunar, care este în dreapta, adică cel de-al 14-lea an lunar, care a fost marcat în stânga. Căci am menționat faptul că intrarea în Sfântul Post al Paștilor se prăznuiește la sfârșitul anului în curs. După ce a găsit, așadar, cel de-al 14-lea an lunar, va căuta luna romană corespunzătoare, adică februarie, și, luând data trecută în apropierea acestei luni, adică data de 4, adăugându-i cele patru zile regulate corespunzătoare marcate cu roșu împreună cu zilele anului solar care urmează (adică cele 7 zile ale primului an solar, adică zilele intercalate), va împărți totalul zilelor, în număr de 15, la 7. Iar din restul rămas de o singură zi va rezulta că ziua căutată este prima zi a săptămânii, adică o sfântă zi de duminică, cea menționată ca fiind a patra a lunii februarie.

Făcând trecerea de la această duminică la următoarea sfântă zi de duminică, care se întâmplă să cadă în cea de-a unsprezecea zi a lunii februarie, va afla sărbătoarea de dinaintea Sfântului Post al Paștilor, care se prăznuiește negreșit în cel de-al 14-lea an lunar prezent. Căci se cuvine să păstrăm o trecere egală și pentru intrarea în Sfântul Post [marcată] în partea stângă a tabelului cu trecerea din partea dreaptă, corespunzătoare zilei de 14 a primei luni evreiești, făcând trecerea de la o zi de duminică și de la a doua și a treia zi [după duminică] și, în sfârșit, de la ziua sabatului până la următoarea sfântă zi de duminică. Iar intrarea în Sfântul Post al Paștilor trebuie calculată în același fel pentru oricare alt an lunar. Spre exemplu, ca să stabilim din nou pe scurt [metoda de calcul], se caută anul, apoi luna romană și data acesteia; i se adaugă acesteia zilele regulate corespunzătoare marcate cu roșu, dar și zilele intercalate ale anului solar în curs, pentru că trebuie să utilizăm aceleași zile intercalate ale unuia și aceluiași an, precum cel în curs, pentru toate lunile dispuse în acest tabel, adăugând datelor lor aceste zile intercalate împreună cu zilele regulate marcate cu roșu. Se face, apoi, împărțirea la 7, iar din restul de zile rămase se cunoaște ziua săptămânii, după care, plecând de la aceasta, se face trecerea la următoarea sfântă zi de duminică.

22. Care este observația ce trebuie făcută în partea stângă a tabelului în fiecare an bisect?

Trebuie să ținem cont de acea observație numai în partea stângă a tabelului pentru ca, atunci când are loc anul bisect, să scădem pentru anul luat în calcul o singură zi din zilele regulate marcate cu roșu, corespunzătoare datei lunilor. Spre exemplu, dacă există o singură zi regulată, nu trebuie să-i adăugăm în nici un caz ceva, ci numai data lunii romane și zilele intercalate ale anului solar, iar apoi să se împartă la 7; iar dacă sunt patru zile regulate marcate cu roșu, se adaugă trei în loc de patru, și nicidecum patru. Acest lucru are loc din cauza scăderii singurei zile care este în plus din chiar anul bisect, pentru ca nu cumva, din cauza acesteia, să greșim atunci când căutăm ziua săptămânii în cele două luni romane, adică ianuarie și februarie. Căci anul bisect se

calculează după trecerea acestei luni, și nicidecum înainte. Cei care caută [stabilirea] cu precizie în acest tabel a zilei săptămânii, atunci când nu este an bisect, vor lua în calcul una și aceeași zi atât în tabelul intrării în Postul Paștilor, vorbesc de tabelul din stânga, cât și în tabelul Paștilor, adică o duminică într-o parte și o duminică în cealaltă, o a doua zi într-o parte și o a doua zi în cealaltă, și tot așa în privința celorlalte zile. Dar atunci când este an bisect, nu vor lua în calcul una și aceeași zi, ci ziua care se calculează după acea singură zi din tabelul din partea stângă. Spre exemplu, să spunem că este duminică în partea stângă, atunci în partea dreaptă se află negreșit a doua zi și, iarăși, dacă acolo este a doua zi, aici este în mod evident a treia. Astfel, dacă va cădea într-o zi de Sabat, în partea dreaptă a tabelului se calculează, în mod evident, o zi de duminică, pentru că surplusul zilei din anul bisect duce la retragerea unei zile, în partea stângă a tabelului. Prin urmare, ori de câte ori vedem că, din cauza anului bisect, data lunii ianuarie și februarie cade într-o zi de Sabat în tabelul din partea stângă și într-o zi de duminică în lunile martie și aprilie în tabelul din partea dreaptă, în acest din urmă tabel trebuie să lăsăm să treacă șapte zile, întrucât ajungem la ziua de duminică de la cea de-a doua zi, pe când în tabelul din partea stângă trebuie să lăsăm să treacă în total opt zile, pentru că ajungem la o duminică plecând de la o duminică, pentru ca praznicul intrării în Postul Paștilor, delimitat așa cum se cuvine, să fie stabilit cu exactitate după opt zile în acea duminică. Căci în acest fel, schimbarea care are loc în partea stângă este diferită de cea din partea dreaptă, pentru că cea din partea stângă se întinde până la opt zile din cauza anului bisect, pe când cea din partea dreaptă nu depășește nicidecum șapte zile, ci se oprește la ele. Acestea au fost spuse despre observația care trebuie făcută pentru anul bisect.

23. Despre zilele intercalate ale anului solar: care sunt acestea și de ce le folosim în plus?

Pentru ca nici o rațiune să nu ne rămână necercetată cu privire la zilele intercalate ale anului solar, spunem că zile intercalate ale anului

solar sunt zilele săptămânii care, plecând din ziua în care începe anul solar, rămân în urmă în aceeași săptămână până la prima zi, adică până la sfânta duminică. Să luăm ca exemplu să spunem cel de-al 28-lea an în curs, căci acesta și-a avut începutul în prima zi a lunii aprilie de la cea de-a șaptea zi a săptămânii, adică dintr-o zi de Sabat. Așadar, zilele care au trecut ale aceleiași săptămâni până la ziua de duminică – adică vinerea, apoi cea de-a cincea zi, cea de-a patra, cea de-a treia, cea de-a doua și însăși sfânta zi de duminică – au fost luate ca zile intercalate, pentru că, plecând de acolo, șase sunt zilele intercalate ale celui de-al 28-lea an. De aceea, pentru că anul care urmează, adică primul, începe de la cea dintâi zi a săptămânii, adică de la o sfântă zi de duminică, au fost luate ca fiind intercalate șapte zile, adică cele care se numără plecând de la ziua Sabatului până la sfânta zi de duminică ce a trecut. Tot astfel și cel de-al doilea an, întrucât începe în cea de-a doua zi a săptămânii, a primit numai o zi intercalată, adică sfânta duminică, pentru că nu are o altă zi care să o preceadă în cadrul aceleiași săptămâni în afară de această singură zi de duminică. Noi păstrăm aceste zile ca să stabilim pe baza zilelor săptămânii, adică de la începutul săptămânii, fiecare an solar. Și facem acest lucru în vederea descoperirii zilei săptămânii [în care începe fiecare an solar], ori de câte ori dorim să aflăm această zi în funcție de data fiecărei luni. Căci dacă nu se face așa și nu se stabilește fiecare an solar plecând de la prima zi a săptămânii, adică de la o sfântă duminică, este cu neputință pentru cei care vor să calculeze să cunoască ziua săptămânii din orice lună. Ce exemplu să dăm? Cel de-al 28-lea an, cel prezent, așa cum am spus, având-și începutul într-o zi de Sabat, dacă nu am fi adăugat cele șase zile care preced ziua de Sabat la prima zi a lunii aprilie, nu am fi cunoscut că aceasta este o zi de Sabat. Căci, având în vedere că cel de-al 27-lea an, care a trecut, și-a avut sfârșitul într-o vineri, numărul egal de zile cu ziua de vineri în care anul s-a încheiat sunt zilele numite intercalate ale acestui an, prin faptul că se adaugă la prima zi a lui aprilie, iar prin aceasta indică ziua săptămânii în care cel de-al 28-lea an și-a făcut începutul. Și, astfel, este întru totul păzită continuitatea în succesiunea săptămânală, iar mișcarea anilor solari este stabilită ca făcându-se de la începutul săptămânii, adică de la o primă zi. Urmând această metodă, cei

care doresc să calculeze nu fac nici măcar o greșeală în aflarea zilei din săptămână care corespunde datei oricărei luni.

24. Cum se află ziua din săptămână care corespunde unei date a fiecărei luni?

Cei care caută ziua din săptămână care corespunde datei fiecărei luni trebuie să utilizeze aceeași metodă pe care am utilizat-o și noi pentru prima zi a lui aprilie. Spre exemplu, se adaugă zilele intercalate ale anului solar în curs la zilele care încep chiar de la prima zi a lui aprilie și până la data căutată de noi a oricărei luni. Suma zilelor se împarte la 7, iar din restul de zile care rămâne cunoaștem ziua din săptămână egală ca număr cu restul. Sau, urmând altă metodă, se adaugă numai zilele intercalate și zilele în plus de după zilele de 28 ale lunilor, spre exemplu, două zile pentru aprilie și trei zile pentru mai, și tot așa în succesiune până la luna pe care dorim să o calculăm; apoi, după ce am adăugat acestor zile data căutată de noi în această lună, facem din nou împărțirea la 7, iar din zilele rămase ca rest aflăm negreșit ziua săptămânii. Prin urmare, acesta este motivul pentru care se spune că anii solari au zile intercalate și, din același motiv, ne-am folosit și noi, așa cum se cuvine, de ele.

25. Care sunt anii solari fără zile intercalate?

Motivul pentru care spunem că anii care încep cu o duminică, spre exemplu, primul, al șaptelea, al 12-lea, al 18-lea, sunt lipsiți de zile intercalate este acela că nu au nici o zi care să o preceadă pe cea de duminică, pentru că nu putem găsi o altă zi înainte de prima. Căci anul solar nu primește zile intercalate din același motiv ca anul lunar, întrucât el nu rămâne în urmă față de cele 365 de zile, precum acela cu 11 zile, din cauza cărora ciclul de 19 ani lunari primește o adăugare de șapte luni intercalate, ci [primește zile intercalate] numai în vederea

calculării zilei săptămânii din cele 12 luni, potrivit continuității și observării succesiunii săptămânale la începutul anilor solari. Iată cele spuse și despre zilele intercalate ale anilor solari!

26. Despre zilele regulate: care sunt și de unde provin ele

Zilele regulate, care au fost marcate cu roșu, despre care am spus că le adăugăm împreună cu zilele intercalate ale anului solar la data lunilor romane, pentru a face apoi împărțirea la 7, au următoarea rațiune [de a fi]:

Așa cum s-a arătat, ziua săptămânii poate fi calculată în două moduri: fie prin adăugarea tuturor zilelor (spre exemplu, plecând de la prima zi a lui aprilie până la însăși data lunii care se caută), fie prin păstrarea zilelor în plus după cele 28 de zile ale lunii – și, după ce am aflat că aceste zile în plus sunt în număr de 13 până în septembrie și de 15 până în octombrie și am scăzut 7 zile din 13, am atribuit lunii septembrie șase zile marcate cu roșu, tot așa cum, după ce am scăzut două săptămâni întregi, adică 14 zile, din cele 15 zile, am marcat cu roșu o singură zi în luna octombrie. Căci este același lucru a păstra cele 13 și cele 15 zile și a atribui numai 6 zile, respectiv o zi, acelorași două luni pentru a afla ziua săptămânii, după cum includem, în mod evident, zilele intercalate ale anului solar în curs, oricare ar fi anul calculat, fie primul, fie al doilea, fie, în sfârșit, până la cel de-al 28-lea. Aceeași este rațiunea zilelor regulate marcate cu roșu în număr de patru, respectiv una, care au fost atribuite atât lunii martie, cât și lunilor ianuarie și februarie, chiar dacă, prin adăugarea de zile, dispunerea ordinii lor săptămânale a ajuns să se opună lunilor stabilite prin retragere, spre exemplu, septembrie și octombrie, întrucât acestea sunt calculate și aparțin următorului an solar. Căci cei care vor să stabilească în mod clar ziua săptămânii ar trebui să calculeze în acest fel, și nu altminteri, plecând de la zilele intercalate ale anului în curs. Pentru că este întru totul mai bine să se facă trecerea de la o zi de duminică și de la a doua și a treia zi în mod succesiv până la cealaltă sfântă zi de duminică, atât în partea stângă, cât și în partea dreaptă a tabelului: la stânga, așa cum s-a spus,

pentru intrarea în Sfântul Post al Paștilor, adică praznicul care precedă postul, iar la dreapta, pentru mântuitoarele Paști. Acestea au fost spuse cu privire la zilele regulate marcate cu roșu, pentru ca, prin explicarea făcută cu claritate a tuturor indicațiilor din acest tabel, cunoașterea zilelor așezate în el să fie ușoară pentru cei care fac efortul înțelegerii lui.

27. Despre zilele intercalate ale Lunii: cum se calculează acestea?

Acestea fiind, așadar, spuse, trebuie să reluăm discuția despre zilele intercalate ale Lunii, trecute în tabelul din stânga, și să arătăm modul în care se calculează acestea. Prin urmare, trebuie să înmulțim cu 11 anul lunar în curs. Spre exemplu, pentru cel de-al 14-lea an prezent, în urma înmulțirii cu 11 se obține suma de 154 de zile fără două zile, pentru că primul an lunar are numai 9 zile intercalate; apoi, aceste zile, vorbesc de cele 152, se împart la 30 din cauza lunilor intercalate și se cunoaște, [astfel], că anul lunar are ca zile intercalate restul de zile rămas, adică două zile, pe care cel de-al 14-lea an le are marcate în acest tabel. Prin urmare, tot așa trebuie să se facă și în privința oricărui an lunar. Iar aceste zile intercalate sunt cele pe care fiecare an lunar se descoperă că le are negreșit și întotdeauna în cea de-a 31-a zi a lunii martie. Căci, de aceea trebuie să cunoaștem întotdeauna numărul lor, pentru că este mai util să calculăm și să aflăm data Lunii din fiecare dintre cele douăsprezece luni.

28. Cum aflăm data Lunii din fiecare lună?

Spre exemplu, adunăm zilele cu începere de la prima zi a lui aprilie până la data căutată din oricare lună romană; le adăugăm acestora zilele intercalate ale Lunii – care au fost menționate – pe care aflăm că aceasta le are, așa cum am spus, în ziua pomenită de 31 a lunii martie;

și împărțim suma zilelor la cele 29 și jumătate de zile, iar restul de zile cunoaștem că aparține Lunii. Acestea au fost spuse despre metoda aflării zilelor intercalate ale Lunii.

29. Despre zilele intercalate ale Soarelui: cum se calculează acestea?

În privința zilelor intercalate ale Soarelui trebuie să aflăm cum pot fi acestea cunoscute. Așadar, trebuie să luăm, să spunem pentru cel de-al 28-lea an prezent, un număr egal de zile, mai puțin una, cu cel al anului solar în curs, adică 27 de zile, și să-i adăugăm un număr egal de pătrimi, fără a scădea o pătrime corespunzătoare, adică 28 x 1/4, de unde în mod evident rezultă șapte zile. Apoi, suma zilelor, adică 34, se împarte la numărul șapte pentru numărul zilelor săptămânii. Și, [astfel,] se cunoaște că restul, adică șase zile, este numărul de zile intercalate pe care le are cel de-al 28-lea an, zile pe care le-am marcat în dreptul lui în acest tabel, tot așa cum am marcat și zilele corespunzătoare celorlalți ani. Prin urmare, tot așa trebuie făcut și pentru orice alt an pentru a afla zilele intercalate proprii lui.

30. Care este motivul pentru care anii solari au zile intercalate egale și în plus unii față de alții?

Motivul este că fiecare an solar a primit o zi intercalată și o pătrime, care în general nu diferă de ziua intercalată în plus care provine din cele 365 de zile și o pătrime după cele 52 de săptămâni. Se spune că anul solar are 2, 3, 4 și, în general, până la 7 zile intercalate, datorită trecerii și creșterii dintr-un an în altul a acestei singure zile intercalate și o pătrime. Căci această zi intercalată și o pătrime înaintează crescând în mod succesiv de-a lungul anilor până la împlinirea săptămânii. Și, întrucât există an bisect, iar o zi este adunată din pătrimile perioadei de patru ani, în baza amplificării acesteia creșterea zilelor intercalate

a anului succesiv dobândeşte un surplus, primind în plus două zile în loc de una, după cum se poate vedea în privinţa celui de-al 28-lea an precedent. Căci, de vreme ce anul de dinaintea lui, adică cel de-al 27-lea, are patru zile, acesta a primit şase datorită zilei care a fost adunată din pătrimi. Motiv pentru care nici cel de-al 27-lea an menţionat nu s-a sfârşit în aceeaşi zi cu aceea din care a început. Pentru că, dacă ar străbate doar cele 365 de zile, anul s-ar încheia negreşit în ziua din care a început (spre exemplu, dintr-o duminică, într-o duminică, sau dintr-o a doua zi, într-o a doua zi), dar, [în realitate,] se încheie străbătând 366 de zile în ziua posterioară celei din care a început, adică, dintr-o duminică, într-o a doua zi, sau din aceasta, într-o a treia şi tot aşa în succesiune. Tocmai de aceea, trebuie făcută cercetarea zilelor intercalate ale Soarelui, iar acestea trebuie calculate urmând metoda arătată. Spre exemplu, ca să reluăm ceea ce am spus, se iau zilele în număr egal cu însuşi anul solar în curs, oricare ar fi anul care se calculează, mai puţin o singură zi, se adaugă un număr egal de pătrimi fără a scădea o pătrime corespunzătoare şi se împarte la şapte: se descoperă, astfel, negreşit că acest an cercetat de noi acum deţine zilele intercalate rămase ca rest. Am spus că se scade o singură zi din zilele egale ca număr cu anul, pentru că primul an a fost înscris ca având o pătrime fără nici o zi intercalată, pentru că se măsoară plecând de la prima zi, adică de la sfânta duminică. Căci, fiecare an care începe într-o duminică, aşa cum s-a spus mai sus, nu a primit în general nici o zi intercalată, în afară, poate, de unele fracţiuni, precum o pătrime sau o jumătate sau patru jumătăţi, care nicidecum nu dau rezultatul căutării zilei săptămânii până când nu vor realiza o singură zi de-a lungul perioadei de patru ani.

31. În ce alt mod se pot căuta zilele intercalate ale Soarelui şi ale Lunii?

Ca să rezum cele ce trebuie spuse despre zilele intercalate ale Soarelui şi ale Lunii şi despre cunoaşterea rapidă a acestora, [voi afirma următoarele]. Luna, adică anul lunar în curs, are negreşit întotdeauna tot atâtea zile intercalate câte se descoperă că a primit în ziua

de 31 a lunii martie; Soarele, adică anul solar în curs, și-a primit negreșit întotdeauna propriile zile intercalate în număr egal cu ziua din săptămâna în care a luat sfârșit anul precedent pe 31 ale lunii martie, despre care s-a vorbit. Acestea au fost spuse despre zilele intercalate ale Soarelui și despre aflarea acestora.

32. *Despre Nașterea după trup a Mântuitorului, despre Botezul și Pătimirea Lui: în ce an al Soarelui și al Lunii s-au petrecut și în ce zi a săptămânii?*

Acestea fiind, așadar, spuse, lucrul cel mai necesar dintre toate este să indicăm și anul de la facerea lumii în care Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos S-a făcut în lume Trup mai presus de lume din Sfânta Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria. Așadar, potrivit mențiunii făcute în sfintele documente', era pe atunci anul 5501 dintre anii numărați de la Adam. Căci în acest an s-a petrecut Buna Vestire a Fecioarei din care a avut loc Nașterea Lui fără de stricăciune și atotbună. Și era anul Soarelui cel de-al 13-lea, al Lunii, cel de-al 10-lea, ziua Bunei Vestiri, a doua din săptămână, iar a Nașterii, a patra din săptămână. Astfel, Botezul Lui atotluminos și mai presus de lumină a avut loc în anul 5530. Iar anul Soarelui era al 14-lea, cel al Lunii, primul, iar ziua săptămânii, a treia. Iarăși, mântuitoarea Lui Pătimire, adică Răstignirea, a avut loc în anul 5534. Anul Soarelui era cel de-al 18-lea, cel al Lunii, al cincilea, ziua, de bună seamă, o vineri, astfel încât, de la Înomenirea Lui până la cel de-al 14-lea indiction în curs, anul 31 al domniei lui Heraclie, preaevlaviosul nostru împărat, sunt 633 de ani.

' În originalul grecesc: κατὰ τὴν ἐν δέλτοις ἱεροῖς ἀναγραφήν. Sensul ultimului termen, adică *anagraphe*, este acela de *înscris, înregistrare, mențiune, document*, pe când sensul termenului *deltos* este acela de *tăbliță pentru scriere*, dar și de *scrisoare, testament, tablă a legii*. Am ales să traducem *deltos* prin *document*, și nu prin *testament*, așa cum face Jean Lempire (*Le Comput ecclésiastique de saint Maxime le Confesseur:* édition, traduction et commentaire de la première partie, Louvain-la-Neuve, 2004, p. 61), pentru că nu se face nici o astfel de mențiune în Noul Testament. Prin urmare, credem că Sfântul Maxim face aici trimitere mai degrabă la unele documente (necunoscute nouă), care menționează anul de la facerea lumii în care S-a născut Mântuitorul (n.tr.).

Și s-a stabilit iarăși în mod evident din cele spuse că de la mântuitorul Botez și de la mântuitoarea Pătimire sunt 604, respectiv 601 ani.

33. De ce anul Nașterii Domnului se stabilește într-un an diferit al indictionului și cum și de unde este calculat indictionul?

Pentru fiecare problemă în parte, descoperim că distribuția, pe care romanii o numesc indiction[29], este diferită pentru că se calculează diferit în funcție de anii cu începere de la Adam și în funcție de anii cu începere de la cel de la care a avut loc distribuția. Căci distribuția a început, potrivit istoriografilor, de la Caesar Augustus[30], în cel de-al doilea an al domniei lui. Anul de la facerea lumii era atunci 5460. Dacă acești ani se împart la 15, se obține sfârșitul indictionului, adică chiar cel de-al 15-lea an, an în care acela, stabilind după cum a crezut de cuviință, începutul indictionului, a făcut din ultimul an primul. De aici decurge în general faptul că indictionul calculat cu începere de la cel de-al doilea an al domniei lui Augustus îl depășește cu un an pe cel calculat de la facerea lumii, în baza împărțirii care se face a anilor cu începere de la Adam la 15. De unde rezultă că, potrivit acestui calcul, anul indictionului în care a avut loc Nașterea după trup a Mântuitorului era cel de-al 11-lea, iar, potrivit celuilalt calcul, era cel de-al 12-lea, datorită adăugării unui an. Astfel, atotsfântul Botez a avut loc în cel de-al zecelea și cel de-al 11-lea an, iar mântuitoarea Pătimire, în cel de-al 14-lea și în cel de-al 15-lea an. Căci Cel Născut înainte de veacuri din Tatăl ca Dumnezeu S-a născut ca Om între noi în cel de-al 43-lea an al domniei lui Augustus. Așadar, dacă se împart 42 de ani la 15, se arată că Nașterea Domnului a avut loc, așa cum am spus, în cel de-al 12-lea an al indictionului, tot așa după cum a avut loc în cel de-al 11-lea an, dacă

[29] Perioada numită indiction este, așa cum precizează și Sfântul Maxim, diferită de la o epocă la alta și era stabilită după mai multe modele de calcul. Indictionul roman, la care se face referire, începea la 1 septembrie (în creștinism se identifică cu începutul anului bisericesc) și dura, de regulă, 15 ani. El a fost stabilit inițial pentru scopuri practice, ca să fie strânse taxele de la populație.

[30] Augustus Octavian Caesar (63 î.Hr. – 14 d.Hr.) a fost primul împărat roman.

împărțim 5501 ani la același număr. Urmând ambele calcule, poate fi aflat, potrivit aceleiași metode, și anul în curs al indictionului de acum: spre exemplu, atât prin împărțirea la 15 a celor 6134 de ani de la Adam, potrivit adăugării unui an din motivul pe care l-am menționat, cât și prin împărțirea la același număr numai a anilor cu începere de la cel de-al doilea an al domniei lui Augustus, în număr de 674 – urmând, așadar, ambele calcule, se cunoaște că anul în curs al indictionului de acum este cel de-al 14-lea. Iar cei care vor să cerceteze numărul fiecărui an al indictionului trebuie să aplice această metodă pentru orice alt an.

34. Despre dumnezeiasca prezicere făcută lui Zaharia și despre anii lui Ioan și ai Mântuitorului

Trebuie să explicăm în ordine și cu precizie în ce an al Soarelui și al Lunii i s-a făcută lui Zaharia dumnezeiasca prezicere, pe care am menționat-o înainte, cu privire la Ioan Botezătorul. S-a stabilit în mod evident pentru cei care au înțelegere că fiecare dintre acești ani precedă Nașterea Mântuitorului, căci cel al Soarelui era cel de-al 12-lea, cel al Lunii, al 9-lea, luna romană era septembrie, data de 27 a acesteia, iar ziua din săptămână, cea de-a cincea. Căci anul nașterii lui Ioan era același an al Soarelui și al Lunii în care a avut loc Nașterea Mântuitorului, dar luna este în mod evident diferită, fiind iunie, data de 24, ziua din săptămână, a doua. Iarăși, moartea lui, adică tăierea capului, a avut loc în cel de-al 17-lea an al Soarelui și al patrulea al Lunii, luna august, data de 29, ziua a treia a săptămânii. Astfel încât anii după trup ai Mântuitorului sunt 33 și 89 de zile, cei ai lui Ioan Botezătorul, 33 și 67 de zile, cu o diferență de 22 de zile față de zilele Mântuitorului.

Ci, tu, stăpâne aflat în paza lui Dumnezeu, care deții cunoașterea ce ți-a fost expusă pe scurt a acestor lucruri, ține-te aproape de sfânta și sărbătoreasca adunare a praznicelor celor sfinte ale Mântuitorului nostru ca să ai fără de încetare parte de primirea corului și a sărbătorești adunări împreună cu îngerii în ceruri, cu rugăciunile și cererile stăruitoare ale Preaslăvitei și Preacuratei noastre Stăpâne de Dumnezeu Născătoarea și pururea Fecioara Maria și ale tuturor sfinților. Amin.

PARTEA A DOUA

1. Explicarea celui de-al doilea tabel

De vreme ce am arătat mai înainte în ordine, în explicația pe care am dat-o deja, în care şi în cât de mulți ani ai Lunii calculează a fi o zi de 15 şi 16 ziua de 14 a primei luni evreieşti cei care înmulțesc cu cinci şi cu şase aceşti ani (vorbesc de cei ai Lunii), dar nu am indicat care şi cât de mulți sunt, potrivit lor, anii în care astfel de zile de 15 şi de 16 cad într-o duminică (de la care plecând, ei stabilesc în general Paştile creştine în zilele de 22 şi de 23 ale Lunii, metodă pe care noi nicidecum nu o urmăm, căci nu ne este îngăduit să trecem dincolo de ziua de 21, după cum nu ne este îngăduit a trece nici dincoace de ziua de 15), am convenit să notăm şi această zi [de duminică] într-un tabel, care cuprinde în mod exact toți anii celor 28 de perioade de 19 ani – în afară numai de cei ai unei singure perioade de 19 ani – din care este alcătuită fiecare perioadă de 532 de ani.

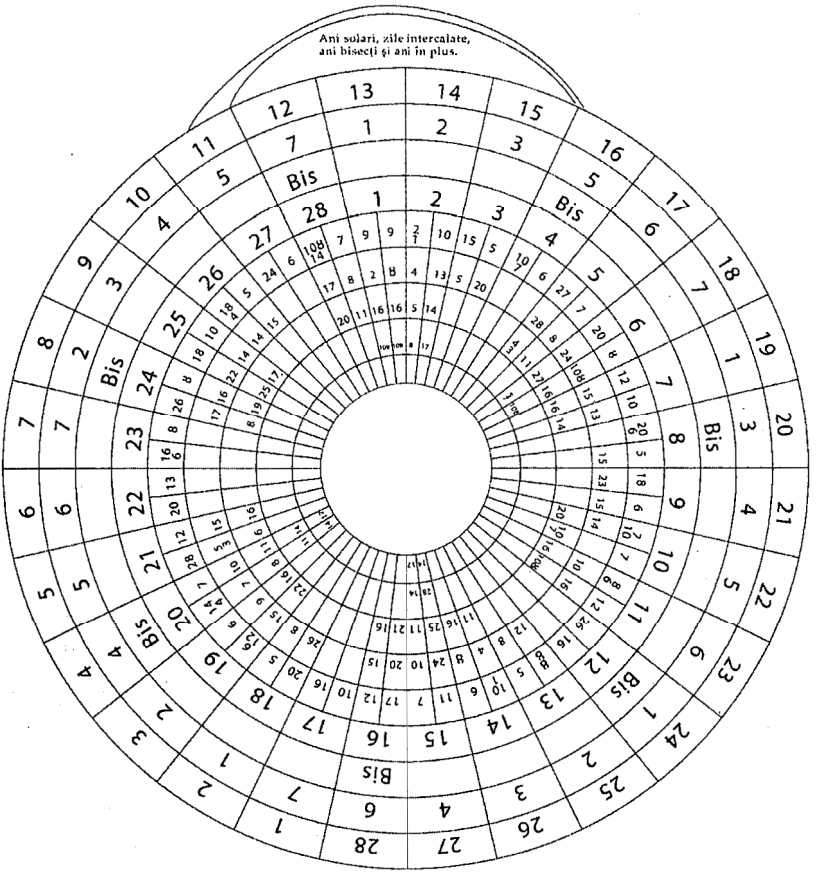

I Luni intercalate	II	III Ani lunari	IV Zile intercalate	V Zile în plus		V Zile regulate	IV Date	III Luni romane	II Zile intercalate	I Ani lunari
	4	1	12	11			2	Aprilie	12	4
	5	2	23	14		4	22	Martie	23	5
Intercal.	6	3	4	14			10	Aprilie	4	6
	7	4	15	14		4	30	Martie	15	7
Intercal.	8	5	26	15			18	Aprilie	26	8
	9	6	7	15			7	Aprilie	7	9
	10	7	18	15		4	27	Martie	18	10
Intercal.	11	8	29	15			15	Aprilie	29	11
	12	9	10	15			4	Aprilie	10	12
	13	10	21	15		4	21	Martie	21	13
Intercal.	14	11	2	15			12	Aprilie	2	14
	15	12	14	15			1	Aprilie	13	15
	16	13	25	15		4	21	Martie	24	16
Intercal.	17	14	6	15			5	Aprilie	5	17
	18	15	17	15		4	29	Martie	16	18
Intercal.	19	16	28	16			17	Aprilie	17	19
	1	17	9	15			6	Aprilie	9	1
	2	18	20	14		4	26	Martie	20	2
Intercal.	3	19	1	15			13	Aprilie	1	3

2. Despre roată

Descrierea tabelului este, aşadar, următoarea:

În mijlocul lui, tabelul are o roată mare, iar de o parte şi de cealaltă a ei sunt două tabele. Roata cuprinde nouă regiuni, adică cercuri, iar acestea cuprind regiunile în succesiune. Spre exemplu, primul cerc, adică cel mai din afară, cuprinde cei 28 de ani solari, care nu încep însă de la primul an, ci de la cel de-al 13-lea, al 14-lea şi aşa mai departe. Cel de-al doilea cerc cuprinde zilele intercalate ale anilor; cel de-al treilea, anii bisecți dispuşi în cicluri de câte patru ani; cel de-al patrulea cerc cuprinde din nou anii solari cu începere de la primul an. Motivul pentru care anii solari au fost dispuşi în ordine de la cel de-al 13-lea în primul cerc şi de la primul în cel de-al patrulea cerc este acela de a uşura calculul pentru cei care iubesc învățătura, astfel încât [să înțeleagă faptul că] anul calculat de către aceia ca fiind primul an solar este cel de-al 13-lea la noi, cel de-al doilea [la ei] este cel de-al 14-lea [la noi], iar restul anilor se calculează urmând aceeaşi metodă corespunzătoare acestei diferențe [de calcul]. Am dispus mai sus de [anii] acestora anii calculați potrivit Tradiției bisericeşti[1], pentru că aceştia sunt cei adevărați. Acestea sunt indicațiile care au fost dispuse în cele patru cercuri ale roții.

Cele cinci cercuri care au fost trasate în interiorul acestora cuprind anii lunari ai celor 28 de perioade menționate de câte 19 ani, ani lunari în care aceia calculează ziua de 14 a primei luni evreieşti ca fiind o zi de 15 sau de 16 într-o primă zi, adică într-o sfântă duminică. Prima perioadă de 19 ani lunari este indicată în ordine prin intermediul primului an solar care este înscris în cel de-al patrulea cerc, după care au fost marcați, aşa cum am spus, aceiaşi ani lunari; cea de-a doua perioadă de 19 ani lunari este indicată de cel de-al doilea an solar şi, pe scurt, toate perioadele, prin anii solari marcați mai sus. Căci ne-am folosit împreună cu ei de aceşti ani pentru a indica numărul egal de perioade de 19 ani ca să nu trasăm un alt cerc pentru aceste perioade. Am păstrat anii fiecărei perioade de 19 ani în numai cinci cercuri, pentru

[1] Adică era alexandrină.

că în nici o perioadă nu am aflat mai mult de cinci ani în care să cadă într-o duminică ziua de 15 sau de 16 calculată de către ei şi pe care noi o calculăm ca fiind ziua de 14, ci [numai] fie în unu, fie în doi, fie în trei, fie în patru, fie în cinci ani, dar nicidecum în mai mulţi. Căci, aşa cum am spus, în orice perioadă de 19 ani, ei calculează ziua de 14 ca fiind ziua de 15 în cel de-al 13-lea an şi ca fiind ziua de 16 în primul an. Însă nu este o zi de duminică. Ceea ce înseamnă că, chiar dacă dau peste o zi a Lunii, totuşi greşesc cu totul în privinţa Paştilor creştine**** ' de a fi prăznuit până în ziua de 21 a Lunii pe care nu o depăşesc cei ce calculează ziua de 15 cu începere de la a doua zi [a săptămânii], tot aşa cum nu greşesc nici cei care calculează ziua de 16 de la cea de-a treia zi [a săptămânii]. Dar atunci când o calculează pe aceasta (vorbesc de cea de-a 16-a zi) cu începere de la cea de-a doua zi a săptămânii, depăşesc negreşit [ziua de 21 a Lunii], pentru că 16 cu 6 fac 22. Acesta este motivul pentru care am însemnat anii lunari calculaţi în acest fel de către ei cu două puncte". La fel am procedat şi în privinţa anilor în care ei stabilesc ziua menţionată de 16 într-o duminică şi i-am însemnat cu trei puncte. Aceasta este raţiunea punctelor înscrise în anumiţi ani lunari, din care se arată deosebirea [faţă de noi în stabilirea] zilelor de 22 în anumiţi ani şi de 23 în alţi ani, ani în care ei stabilesc în mod lipsit de raţiune Paştile creştine înaintea paştelui evreiesc. Căci fac acest lucru în anii care au două puncte, calculând ziua care la noi este de 13 ca fiind o zi de 15 a Lunii într-o zi de duminică, pe care cu atât mai mult ar fi trebuit să o prăznuiască chiar într-o zi de 15 – şi să facă acest lucru întrucât canonul o îngăduie – cu cât decid să calculeze (greşind [astfel] cu totul calculul adevărat) Paştile creştine înaintea <paştelui> evreiesc, din cea de-a 14-a zi în următoarea, adică în cea de-a doua zi a săptămânii. Căci, chiar dacă coincidenţa Paştilor creştine cu <paştele> evreiesc nu se mai păstrează, ce-ar putea spune cineva despre stabilirea lui înainte de paştele evreiesc? Şi se întâmplă, iarăşi, că ei sărbătoresc acelaşi praznic, chiar dacă în anii "'. Pentru că, în aceştia, o zi de 15 **** calculând Paştele Legii **** într-o zi

' Lacună în text (n.tr.).

" Semnele despre care vorbeşte aici Sfântul Maxim nu se regăsesc, din păcate, în diagrama din ediţia *PG* 19 (n.tr.).

"' Urmează o serie de alte lacune în text (n.tr.).

de duminică. Ca și cum, așadar, **** aceste lucruri evidente pentru cititori **** am fi însemnat printr-un singur punct. Sunt, prin urmare, [anii] care nu sunt însemnați cu vreun punct ****, ei introduc Paștile potrivit propriului calcul: care, potrivit metodei bisericești [de calcul], este ziua de 21. Ei stabilesc anii care au primit unul sau două puncte nu numai în funcție de cei în care Paștile creștine cad în ziua de 22, ci și în funcție de cei în care Paștile creștine cad înaintea <paștelui> evreiesc în ziua menționată*: fie că este vorba de anii care au un singur punct din cauza anului bisect, fie de anii care au două puncte din cauza zilelor care sunt adunate de ei din șesimi, fie de anii însemnați cu trei puncte, în care, din cauza altor fracții, întind sărbătorirea Paștilor creștine până la data de 23, ceea ce este absurd. În aceste cinci regiuni menționate, adică cercuri, am distribuit împreună cu anii lunari din stânga anii solari împreună cu cele 19 cicluri ale lor, adică ale perioadelor de 28 de ani, perioadele lor de 19 ani fiind marcate cu roșu. Și aceasta, pentru a face cunoscut anul fiecărei perioade de 19 ani în care aceia calculează ziua de 14 ca fiind una de 15 sau de 16, care este anul solar și cărei perioade de 28 de ani îi aparține, dar și pentru ca, plecând de la zilele intercalate corespunzătoare anului solar, zile care au fost înscrise în cel de-al doilea cerc al aceleiași roți, să fie determinată ziua din săptămână ca urmare a adunării zilelor intercalate ale anului solar, a datei lunii romane, a zilelor regulate marcate cu roșu și, apoi, a împărțirii zilelor adunate la 7. Acesta este motivul pentru care am distribuit anii solari împreună cu anii lunari din stânga. Acestea au fost spuse despre diagrama din mijlocul roții.

3. *Despre tabelul din stânga*

Dintre cele două tabele aflate la dreapta și la stânga roții, cel din stânga, care se desfășoară de sus până jos, a primit următoarele [indicații].

---

* Am adoptat aici lecțiunea τὸ κατὰ Χριστὸν *πρὸ* τοῦ νομικοῦ *ᾗ* λέλεκται, urmând notele 88 și 89 din *PG* 19, col. 1257, față de lecțiunea τὸ κατὰ Χριστὸν τοῦ νομικοῦ ἡ λέλεκται, în care lipsa prepoziției *πρὸ* și a pronumelui relativ în dativ *ᾗ* face de neînțeles pasajul (n.tr.).

În prima coloană au fost dispuse cele 7 luni intercalate corespunzătoare anilor lunari; în cea de-a doua coloană sunt trecuți cei 19 ani lunari, care nu încep de la primul an, ci de la cel de-al patrulea; în cea de-a treia coloană, cei 19 ani lunari, ordonați în succesiune de la primul an: acesta este aici primul pentru a se arăta că anul lunar calculat de către aceia ca fiind primul este la noi al patrulea, cel care la ei este al doilea la noi este al cincilea și tot așa în succesiune până la cel de-al 19-lea. Pe de altă parte, anii numărați de noi potrivit numărătorii bisericești[2] au fost așezați înaintea celor adunați de ei pentru că primii sunt cei adevărați. În cea de-a patra coloană, au fost trecute zilele intercalate ale anilor pe care fiecare an lunar le deține pentru cei care calculează potrivit primei zile a lunii ianuarie. În cea de-a cincea coloană am trecut zilele care prin raportare la ziua de 14 a primei luni sunt în plus sau egale cu aceasta, adică cu cele 14 zile. Acestea sunt indicațiile pe care le cuprinde tabelul din partea stângă.

4. Despre tabelul din dreapta

Tabelul din dreapta a primit în prima coloană cei 19 ani lunari cu începere de la cel de-al patrulea an prin comparație cu marcarea în același mod a anilor care au fost dispuși și calculați potrivit [numărătorii] noastre în partea stângă în cea de-a doua coloană. În cea de-a doua coloană, au fost marcate zilele intercalate pe care descoperim că le deține fiecare an potrivit calculului bisericesc în cea de-a 31-a zi a lunii martie. În cea de-a treia coloană au fost trecute cele două luni romane, martie și aprilie; în cea de-a patra coloană, datele acestor luni, în care cade negreșit ziua de 14 a primei luni evreiești, adică paștele lor, în fiecare an. În cea de-a cincea coloană au fost trecute zilele regulate marcate cu roșu. Acestea sunt indicațiile din tabelul din partea dreaptă.

Tabelul Paștilor a fost marcat în această parte din dreapta, pe care tocmai am explicat-o pentru ca, din aceasta, oricine dorește să descopere fiecare an lunar (care se calculează de către aceia și care a fost

[2] Adică potrivit erei alexandrine.

introdus acum de către noi atât în tabelul din stânga, cât și în mijlocul roții în cele cinci regiuni care se află în interiorul ei), an în care ei calculează ziua menționată de 14 ca fiind una de 15 sau de 16 și pentru ca cel care calculează cu precizie să poată cerceta dacă lucrurile stau așa cum le-am definit noi prin rațiune.

5. Demonstrație a modului în care cineva va putea utiliza indicațiile marcate în acest tabel

Înainte de altele, vom propune cititorilor spre demonstrație acest an lunar, care la aceia este al 16-lea, iar la noi este al 19-lea. Căci, în acest an, ziua de 14 a primei luni evreiești cade întotdeauna și fără greș într-o zi de 17 a lunii romane aprilie. Acesta este motivul pentru care am trecut în tabelul din dreapta această zi de 17 chiar în luna aprilie. Așadar, adunând zilele cu începere de la prima zi a lunii ianuarie și până la ziua de 17 a lunii aprilie, obținem 107 zile. Apoi, din înmulțirea cu cinci a celor 16 ani obținem 80 de zile, iar din recuperarea a fiecărei a 60-a părți, corespunzătoare zilelor, obținem 3 zile și, iarăși, din înmulțirea cu 6 a celor 16 ani obținem 96 de zile. Astfel, suma zilelor este de 286, zile pe care, dacă le împărțim la 30, aflăm ziua de 14 a primei luni ca fiind cea de-a 16-a. Iar, dacă am dori să aflăm în ce zi a săptămânii cade această zi [de 16], căutăm în mod potrivit în prima perioadă de 19 ani anul solar egal ca număr din prima perioadă de 28 de ani, adică cel de-al 16-lea, așezat, așa cum am spus, în partea stângă, în apropierea aceluiași an lunar. Și, luând zilele intercalate ale anului, care au fost marcate în cel de-al doilea cerc al roții, al căror număr este 6, le adăugăm la cele 17 zile ale lunii aprilie și împărțim [suma] la 7, iar din restul de doi care rămâne aflăm ziua săptămânii în care evreii sărbătoresc paștele. Din această cauză, aceia, calculând ziua de 15 a Lunii în ziua care o precede pe cea de 14, adică în sfânta duminică, stabilesc Paștile creștine înaintea <paștelui> evreiesc, ceea ce nu este îngăduit. Acesta este, așadar, motivul, așa cum s-a spus, pentru care am însemnat cu două puncte același al 16-lea an. Astfel, pe de o parte, trebuie să calculăm același al 16-lea an lunar în prima perioadă de 19 ani; pe de altă

parte, calculul se face în cea de-a șasea perioadă de 19 ani, dacă vom dori, apoi, să cunoaștem în ce zi a săptămânii calculează aceia cea de-a 16-a zi pentru același an, adică pentru cel de-al 16-lea, căruia îi corespunde în partea stângă anul solar, vorbesc de cel de-al 27-lea al celei de-a patra perioade de 28 de ani: luând zilele intercalate, care sunt în număr de cinci, le adăugăm aceleiași zile de 17 ale lunii aprilie; apoi, împărțind suma de 22 de zile la șapte, din restul de o zi aflăm că ziua săptămânii este o duminică. Așadar, plecând de la această zi de 16 pe care ei o calculează în cea de-a șasea perioadă de 19 ani, ei stabilesc Paștile creștine în ziua de 23, pentru că, potrivit Tradiției bisericești, [Paștile creștine] trebuie prăznuite în duminica următoare; iar dacă se pleacă de la ziua de 16 din prima perioadă de 19 ani, întrucât data de 16 cade în a doua zi a săptămânii, Paștile creștine sunt stabilite în ziua de 22 a Lunii. Astfel, dacă cineva ar face o cercetare în privința anilor lunari din interiorul celor cinci regiuni ale roții, va căuta în fiecare dintre ei prima sau a doua zi a săptămânii; iar dacă cercetarea s-ar face în privința anilor marcați în tabelul din stânga, căutând în aceștia ziua ulterioară primei și celei de-a doua zile din săptămână, spre exemplu a treia și a patra și următoarele, el va examina cu atenție anul perioadei calculate de 19 ani, an care corespunde cu cel al perioadei de 28 de ani, va aduna zilele intercalate ale acestuia din urmă la data lunii romane în care cade ziua de 14 din prima lună a anului lunar căutat de el, va împărți [suma] la 7, iar de aici va rezulta ziua săptămânii.

După ce am clarificat pe scurt aceste lucruri în demonstrație, lăsăm restul în grija cititorilor scrupuloși, care cercetează urmând aceeași metodă și primesc și află precizia și adevărul în toate.

PARTEA A TREIA

1. Explicație a roții expuse mai jos

După ce am clarificat pe cât am fost în stare modul în care [cititorii] scrupuloși descoperă și cunosc ziua săptămânii în tabelele desenate și prin metodele folosite, am socotit de cuviință să marchez această zi într-o roată special dedicată ei, în care și prin care să fie aflată pentru fiecare an solar în mod rațional și rapid orice zi care se caută în oricare lună din cele douăsprezece romane – și aceasta, în mod distinctiv și în succesiune: fie că facem calculul lunilor care sunt avute în vedere și înaintează în succesiune din lunile aprilie, mai și iunie spre următoarele, fie invers, plecând din lunile martie, februarie și ianuarie spre lunile de dinaintea lor.

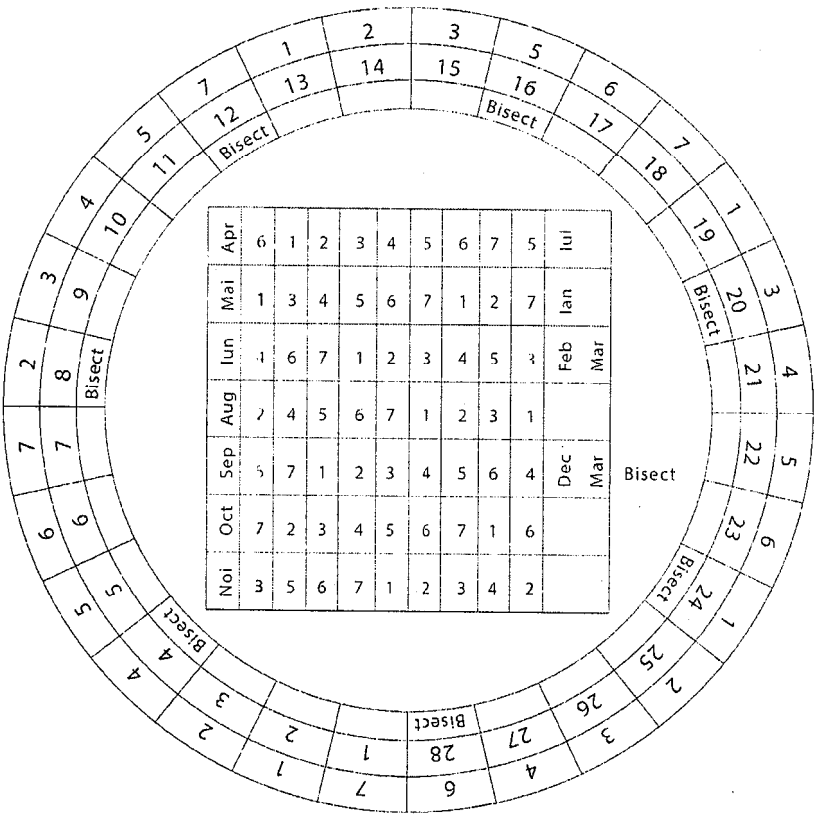
Apr 6 1 2 3 4 5 6 7 5 Iul
Mai 1 3 4 5 6 7 1 2 7 Ian
Iun 4 6 7 1 2 3 4 5 3 Feb Mar
Aug 2 4 5 6 7 1 2 3 1
Sep 5 7 1 2 3 4 5 6 4 Dec Mar
Oct 7 2 3 4 5 6 7 1 6
Noi 3 5 6 7 1 2 3 4 2
Bisect
1 2 3 5 6 7 1 3 4 5 6 7 1 2 3 4 5 6 7 1 2 3 4 5 6 7 1 2 3 4 5 6 7 1 2 3 4 5 6 7 1 2 3 4 5 6 7
13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 1 2 3 4 5 6 7
12 Bisect 11 10 9 8 Bisect
Bisect Bisect Bisect Bisect

2. Despre descrierea roții

Descrierea roții este, așadar, următoarea:

Aceasta a primit trei regiuni, iar înăuntrul lor un tabel dreptunghiular. Prin urmare, prima regiune cuprinde zilele intercalate ale celor 28 de ani solari; cea de-a doua, chiar cei 28 de ani solari, marcați în ordine de la primul până la ultimul; iar cea de-a treia regiune cuprinde anii bisecți, potrivit unui ciclu de patru ani. Acestea sunt cele trei regiuni.

3. Despre descrierea tabelului

Tabelul are șapte rânduri în care au fost dispuse zilele săptămânii. În primul rând sunt organizate însă în ordine, adică de la prima zi, a doua și a treia până la cea de-a șaptea zi, pe când în rândurile care urmează primului, ele au fost organizate după cum a cerut-o calculul. De-o parte și de alta a fiecărui rând au fost marcate cu roșu din nou, pe coloane, aceleași zile ale săptămânii, după care au fost înscrise cele douăsprezece luni romane. Din cauza anului bisect, singură luna martie este marcată în două locuri. Acestea au fost spuse despre dispunerea tabelului.

4. Demonstrație a calculului urmând succesiunea

Prin urmare, plecând de la această roată, ori de câte ori dorim să aflăm ziua săptămânii din orice dată a unei luni romane, căutăm mai întâi cu ajutorul metodei utilizate anul solar în curs. Să luăm, spre exemplu, anul solar în curs acum, adică cel de-al 28-lea. Apoi, se iau zilele intercalate ale acestuia, care sunt în număr de șase, dacă sunt în cele două luni romane dispuse în primul rând, adică aprilie și iulie (pentru că acestea sunt lunile marcate în primul rând); adăugăm aceste

zile la data căutată de noi în cadrul lunilor şi împărţim la 7. Iar din rest aflăm ziua din săptămână egală ca număr cu zilele rămase. Procedăm, aşadar, în acest fel în lunile dispuse în primul rând. Iar dacă suntem în căutarea zilei săptămânii din chiar cel de-al 28-lea an în celelalte două luni trecute în rândul al doilea (vorbesc de lunile mai şi ianuarie), luăm zilele marcate în acelaşi sector din rândul al doilea şi care sunt alăturate celor şase zile intercalate menţionate, adică luăm o zi, o adăugăm în acelaşi fel pe aceasta la data căutată de noi în cadrul lunilor şi împărţim suma la 7. Păstrăm, astfel, acelaşi sector (vorbesc de zilele înscrise în el) şi pentru restul rândurilor, pentru a descoperi ziua săptămânii în aceleaşi luni romane marcate de o parte şi de alta pentru acest al 28-lea an. Procedăm la fel pentru orice alt an solar. Stabilim mai întâi zilele intercalate ale acestuia, apoi zilele care îi sunt alăturate şi sunt înscrise în acelaşi sector, fără a ne abate nicidecum spre vreun altul din cele din stânga sau din dreapta, ci rămânând în acelaşi sector care corespunde aceluiaşi an: dar facem acest lucru astfel încât zilele intercalate să corespundă cu cele două luni marcate în primul rând, iar zilele înscrise în acelaşi sector să corespundă cu lunile marcate în celelalte şase rânduri.

5. Despre observarea anului bisect

Trebuie să însemnăm luna martie, pentru ca, atunci când nu este an bisect, calculul să se facă cu ajutorul zilelor lunii februarie, iar atunci când este an bisect, el să se facă cu ajutorul zilelor lunii decembrie, în dreptul căreia am marcat anul bisect. Acesta este motivul pentru care am trecut luna martie alături de aceste două luni. Prin urmare, aceasta este metoda prin care aflăm ziua săptămânii cu ajutorul acestei roţi, atunci când realizăm calculul urmând succesiunea, aşa cum am spus, trecând în ordine prin aprilie, mai, iunie şi următoarele luni.

6. Despre calculul invers

Ori de câte ori însă, urmând succesiunea inversă, trecând adică prin lunile martie, februarie, ianuarie și prin cele precedente, dorim să aflăm ziua săptămânii plecând de la zilele intercalate ale anului în curs, adică ale celui de-al 28-lea, nu utilizăm zilele intercalate ale celui de-al 27-lea an care a trecut pentru a afla ziua săptămânii. Dacă o căutăm pe aceasta în lunile trecute în primul rând, luăm cele șase zile intercalate indicate alături de data lunilor aprilie și iunie împreună cu zilele marcate cu roșu, corespunzătoare lunii aprilie, adică șase zile. Când nu este an bisect, facem adunarea și împărțim suma zilelor la 7, iar atunci când este an bisect, împărțim suma zilelor marcate cu roșu care corespund lunii iulie, adică cinci zile, și a celor șase zile intercalate la numărul indicat. Căci trebuie să utilizăm zilele marcate cu roșu, dispuse în partea stângă, atunci când nu este an bisect, potrivit acestui calcul care urmează succesiunea inversă. Atunci însă când este an bisect, trebuie să utilizăm zilele trecute în partea dreaptă împreună cu cele marcate cu roșu. Acestea au fost spuse pentru cele două luni din primul rând. Pe de altă parte, pentru lunile din rândul al doilea (vorbesc de mai și ianuarie), din acest al 28-lea an, adăugăm aceste șase zile intercalate care le aparțin la data pe care o căutăm împreună cu zilele marcate cu roșu, corespunzătoare lunii ianuarie, adică șapte zile, și împărțim la același număr. Acesta este motivul pentru care am luat în considerare zilele corespunzătoare lunii ianuarie, pentru că anul care a trecut, adică cel de-al 27-lea*, a fost bisect. Iar marcarea cu roșu a zilelor din partea dreaptă s-a făcut, așa cum am spus, pentru anul bisect.

7. Despre observarea anului bisect

Urmând din nou această metodă a succesiunii inverse, trebuie să indicăm luna martie și să o calculăm fie după anul bisect, fie fără

---

* Posibilă inadvertență sau greșeală de copist. În toate tabelele, nu cel de-al 27-lea an solar este an bisect, ci cel de-al 28-lea (n.tr.).

acesta, întotdeauna cu ajutorul zilelor lunii decembrie (vorbesc de cele patru zile marcate cu roşu), şi nu cu ajutorul zilelor lunii septembrie, nici cu cel al zilelor lunii februarie, aşa cum am spus, urmând calculul şi metoda succesiunii normale, ci numai cu ajutorul acestor patru zile marcate cu roşu, care corespund lunii decembrie.

Într-un cuvânt, pentru a distinge pe scurt între cele două calcule: am utilizat pentru calculul care urmează succesiunea normală pentru fiecare an în cele douăsprezece luni romane, dispuse de o parte şi de alta în cele şapte rânduri ale tabelului, dar utilizăm metoda succesiunii inverse în cele două coloane drepte marcate cu roşu adunând, aşa cum am spus, zilele intercalate ale anului solar în curs, zile pentru care sunt stabilite cele şapte rânduri menţionate. Prin faptul că am clarificat aceste aspecte cu privire la această roată, am uşurat pentru cititori pe cât am fost în stare cunoaşterea fiecărei zile a săptămânii.

8. Cum trebuie calculată ziua Lunii?

1. Luăm zilele intercalate ale Lunii, data lunii egiptene în curs, jumătate din lunile cu începere de la luna Thoth[1] şi o zi regulată*. Dacă vom descoperi că acestea sunt în număr de 30 sau mai puţin de 30, cunoaştem că Luna are tot atâtea zile, dar dacă depăşesc 30 de zile, după scăderea celor 30 de zile, cunoaştem din nou numărul zilelor Lunii.

2. Altfel: scăzând un an din anii care încep cu Diocleţian[2], îi împărţim la 19 şi luăm restul anilor, iar dacă după împărţire restul este de numai un an, îi adăugăm acestuia 10 zile, dacă restul este de doi ani, îi adăugăm acestuia 20 de zile, iar dacă este de trei ani – nici o zi. Facem la fel şi pentru restul de şase ani, neadăugând nici o zi, sau pentru

---

[1] La egipteni, luna Thoth corespundea cu perioada cuprinsă în calendarul roman între 29 august - 27 septembrie (*vide infra* § 11).

* Pentru *zile regulate* nu mai este folosit aici şi nici în continuare termenul ἡμέραι προσθεταί, ci acela de καθολικαί, cu acelaşi sens însă (n.tr.).

[2] Gaius Aurelius Valerius Diocletianus (cca 244-311) a fost împărat roman între 284 şi 305. Istoria l-a reţinut în special din cauza persecuţiei creştinilor, pe care a ordonat-o împreună cu Maximian, Galerius şi Constantius, între 303 şi 304.

restul de 9 sau de 12 sau, în sfârşit, pentru orice perioadă de trei ani. Dar pentru restul de patru ani adăugăm iarăşi 10 zile, pentru cel de cinci ani – 20 de zile şi tot aşa pentru restul calculat de şapte ani, de 10 ani, de 13 ani şi pentru anii care urmează perioadelor de 3 ani. Aşadar, luăm, aşa cum am spus, anii rămaşi ca rest, zilele adăugate prin metoda folosită, data lunii egiptene în curs, jumătate din lunile cu începere de la Thoth şi o zi regulată şi împărţim suma zilelor la 30.

3. Altfel: luăm zilele intercalate ale Lunii, o zi pentru fiecare lună romană cu începere din septembrie până în luna care se calculează, data lunii romane în curs şi două zile regulate şi împărţim suma la 30.

4. Altfel: luăm zilele intercalate ale Lunii în afară de una, zilele cu începere din ianuarie până la ziua pe care o căutăm şi fiecare a 60-a parte a acestora şi împărţim suma la 30.

5. Altfel: luăm zilele intercalate ale Lunii, jumătate din lunile cu începere din aprilie până la luna care se calculează, cele 31 de zile şi data lunii în curs şi împărţim suma zilelor la 30.

6. Altfel: înmulţim anul lunar cu 11, luăm zilele cu începere de la prima zi a lui ianuarie până la ziua pe care o căutăm, fiecare a 60-a parte a acestor zile, scădem trei zile regulate şi împărţim apoi suma zilelor la 30.

7. Altfel: luăm zilele intercalate ale Lunii, cele întregi pe care le-am folosit în lunile ianuarie şi februarie, mai puţin una singură din martie, dar adăugându-le pe cele întregi din aprilie şi din lunile următoare, o singură zi pentru fiecare lună până la cea care se calculează şi numai două pentru august şi data lunii şi împărţim suma zilelor la 30.

8. Altfel: luăm zilele intercalate ale Lunii, zilele cu începere de la întâi aprilie până la ziua pe care o căutăm şi data lunii şi împărţim suma zilelor la 29 şi jumătate.

9. Despre anii care încep cu Diocleţian: cum se calculează şi cum se află anul lunar cu ajutorul lor?

Numărul anilor cu începere de la Diocleţian până la cel de-al 14-lea indiction prezent, al 31-lea an al împăratului nostru preaevlavios Heraclie, este de 357. Acest număr al anilor se calculează în următorul mod: înmulţim cei 15 ani ai indictionului cu 22, rezultatului îi adăugăm 13 ani regulaţi şi anii indictionului în curs. Dar, dacă perioada în curs de 15 ani s-a încheiat, înmulţirea trebuie făcută cu 23 şi, astfel, cu 24 pentru perioada de după aceea. În sfârşit, la încheierea fiecărei perioade de 15 ani, după ce am adăugat un an pentru perioada care s-a încheiat deja, trebuie să facem înmulţirea, adăugând, desigur, la sfârşit şi cei 13 ani regulaţi. Prin aceştia, cititorilor le va fi uşor de recunoscut numărarea anilor de la Diocleţian şi până acum. Apoi, împărţind cei 357 de ani la 19, cunoaştem din anii rămaşi ca rest anul lunar în curs.

10. Despre zilele intercalate ale Lunii şi despre modul în care trebuie să le utilizăm

Zilele intercalate ale Lunii se stabilesc în două moduri, adică până la ziua de 31 a lunii martie şi până la ziua de 28 a lunii august. Aşadar, în măsura în care căutăm zilele intercalate până la ziua de 28 a lui august, scădem un an din numărul anilor care încep cu Dioclecţian, iar pe cei care rămân îi împărţim la 19. După ce am înmulţit restul de ani cu 11, împărţim din nou la 30, iar din ceea ce rămâne cunoaştem zilele intercalate. Dacă însă căutăm zilele intercalate ale Lunii până la ziua de 31 a lunii martie, înmulţim cu 11 anul în curs al acesteia şi, după ce am scăzut două zile din rezultat, împărţim zilele rămase la 30. Acestea fiind cele două moduri de căutare a zilelor intercalate, trebuie să le observăm cu atenţie în cele două calcule expuse mai sus cu privire la ziua Lunii: într-unul am stabilit ziua de 31 a lunii martie până la care se utilizează zilele intercalate, iar în altul, ziua de 28 a lunii

august până la care se utilizează zilele intercalate. Căci în acest fel, cei care fac calculul nu vor cădea în nici o eroare.

11. Despre prima lună egipteană: care este aceasta la romani și de unde începe?

Trebuie să notăm faptul că luna care la egipteni este Thoth la romani este septembrie, al cărei început, adică luna nouă, cade întotdeauna în ziua de 28 a lunii august.

Numărarea și totalul timpurilor

Anii lui Adam	230	435
Set	205	625
Enos	190	795
Cainan	170	960
Maleleil	165	1122
Iared	162	1287
Enoh	165	1454
Matusalem	167	1642
Lameh	188	2142
Noe	500	-
Sem	100	-
Arfaxad	135	-
Cainan	130	-
Sala	130	-
Eber	132	-
Peleg	130	
Ragav	132	-
Serug	130	-
Nahor	270	-
Terah	70	-

Avraam	100	-
Isaac	60	-
Iacob	85	-
Levi	47	-
Cahat	62	-
Amram	75	-
Moise	80	-
În deșert	40	-
Isus	32	-
Bătrânii	50	-
Husaratem	50	3909
Gotoniel	50	3959
Eglon	18	3977
Aot	50	4027
Semegar	20	4047
Iebusei	20	4067
Debora	40	4107
Orif și Zif	7	4114
Ghedeon	40	4154
Abimeleh	3	4157
Tola	22	4179
Iair	22	4201
Amaniți	18	4219
Ieftae	6	4225
Essebon	7	4232
Elon	10	4242
Abdon	8	4250
Filistei	40	4290
Samson	20	4310
Perioade de pace și fără domnii	40	4350
Preotul Eli	20	4370
Preotul Samuel	20	4390
Saul	40	4430
David	40	4470
Solomon	40	4510
Roboam	17	4527

Abia	3	4530
Asa	41	4571
Iosafat	39	4610
Ioram	8	4618
Ohozia	1	4619
Gotolia	7	4626
Ioas	40	4666
Amasia	29	4695
Ozia	52	4747
Ioatam	16	4763
Ahaz	16	4779
Iezechia	29	4808
Manase	55	4863
Amos	2	4865
Iosia	31	4896
Ioahaz	1	4897
Ioachim	11	4908
Iehonia	1	4909
Sedechia	11	4920
Nabucodonosor	24	4944
Valamadarah	5	4949
Baltazar	3	4952
Darius și Astiage	17	4969
Cirus Persanul	32	5001
Cambise	8	5009
Darius Medul	28	5037
Xerxes	21	5058
Artaxerxes	33	5091
Darius	19	5110
Artaxerxes	34	5144
Ohus	21	5165
Arses Ohus	2	5167
Darius	6	5173
Alexandru Macedon	12	5185
Ptolemeu al Egiptului	24	5209
Ptolemeu Filadelful	30	5239
Ptolemeu Evergetul	25	5264

Ptolemeu Filopator	17	5281
Ptolemeu Epifanes	23	5304
Ptolemeu Filometor	35	5339
Ptolemeu Evergetul	29	5368
Ptolemeu Fiscon	16	5384
Ptolemeu Siderites	9	5393
Ptolemeu, care este și Alexandru	3	5396
Ptolemeu Soter	8	5404
Dionysios cel Tânăr	28	5432
Cleopatra	22	5454
Gaius Iulius al romanilor	4	5458
Caesar Augustus	57	5515
Tiberius	22	5537
Gaius	4	5541
Claudius	14	5555
Nero	14	5569
Vespasian	10	5579
Titus	3	5582
Domițian	15	5597
Nerva	1	5598
Traian	18	5616
Adrian	21	5637
Aelius Antoninus	20	5657
Marcus Antonius	16	5673
Comodus	12	5685
Severus	18	5703
Antonius Caracalla	7	5710
Alt Antonius	4	5714
Alexandru Mameas	14	5727
Maximinus	3	5730
Gordianus	6	5736
Filip	6	5742
Decius	1	5743
Gallus și Volusianus	2	5745
Valerianus și Galinus	15	5760
Claudius	1	5761

Aurelianus	6	5767
Probus	7	5774
Carus și Carinus	2	5776
Dioclețian	20	5796
Constantin	32	5828
Constantius	22	5852
Iulian	3	5855
Iovian	1	5856
Valentinianus	10	5866
Valens	4	5870
Teodosie	16	5886
Arcadie	14	5900
Teodosie cel Tânăr	42	5942
Marcianus	6	5948
Leon	18	5966
Zenon	17	5983
Anastasie	27	6010
Iustin	9	6019
Iustinian	38	6057
Iustinian cel tânăr	13	6070
Tiberiu	4	6074
Mavrichie	20	6094
Focas	8	6102
Heraclie	31	6133
Constantin	1	6134
Constantin	27	6161
Constantin	17	6178
Iustinian	10	6188
Leon	3	6191
Tiberius, care este și Apsimarus	7	6198
Din nou Iustinian	6	6204
Filip, care este și Bardanes	2	6206
Artemie, care este și Anastasie	3	6209
Teodosie Atramitenos	1	6210
Leon, care este și Conon	25	6235
Artavasdus	3	6238

Constantin, fiu al lui Leon	31	6269
Leon, fiu al lui Constantin	5	6274
Constantin, fiu al lui Leon împreună cu mama lui, Irina	10 M. 2	6284
Numai Constantin	6 M. 9	6290
Din nou Irina, mama lui	2 M. 6	6292
Nichifor	8 M. 9	6301
Stavrachie, fiul lui	2	6303
Mihail și Teofilact	2	6305
Leon Armeanul	7	6312
Mihail	9	6321
Teofil, fiul lui Mihail	12	6333
Mihail, fiul lui Teofil, împreună cu mama lui, Teodora	14	
Numai Mihail		11
Mihail și Vasile		1
Vasile Tracul		19
Leon și Alexandru, fii ai lui		26
Alexandru și Constantin		1
Numai Constantin		7
Constantin și Romanus		-

12. Despre cele șase perioade de 1 000 de ani: când s-a încheiat fiecare dintre acestea și în ce an?

I în anul lui Iared	40
II în anul lui Noe	308
III în anul lui Ragav	99
IV în anul lui Aot	23
V în anul lui Cirus Persanul	31
VI în anul domniei lui Anastasie	17

13. Despre cele 11 perioade de câte 532 de ani: când și în ce an s-a încheiat fiecare dintre acestea?

I în anul lui Enos	97	532
II în anul lui Iared	130	1064
III în anul lui Lameh	142	1596
IV în anul lui Noe	486	2128
V în anul lui Eber	23	2660
VI în anul lui Nahor	29	3192
VII în anul lui Amram	58	3724
VIII în anul Filisteilor	6	4256
IX în anul lui Iezechia	70	4788
X în anul lui Filometor	16	5320
XI în anul domniei lui Constantin	24	5852

14. Explicare a capitolelor expuse mai jos: când și unde se sfârșește fiecare dintre ele?

În cel de-al 81-lea an al lui Moise a avut loc ieșirea din Egipt și primul paște al fiilor lui Israel în prima lună a acestora, adică Nissan. Era anul 3827[*] de la Adam.

În cel de-al 12 an al lui Isus Navi a intrat în pământul făgăduinței, în Sfânta Sfintelor, Marele Preot, în ziua a zecea a lunii a șaptea, adică Tișrei. Era anul 3863 de la Adam.

În cel de-al 25-lea an al aceluiași Isus Navi a început să fie calculat la evrei jubileul, adică ciclul de 50 de ani. Era anul 3886[**] de la Adam.

În cel de-al patrulea an al domniei lui Solomon a început să fie clădit Templul din Ierusalim. Era anul 4474 de la Adam.

---

[*] Nota 97 din *PG* 19, col. 1277, menționează și o altă lecțiune a anului: 3822 (n.tr.).

[**] Nota 98 din *PG* 19, col. 1277, menționează, din nou, o altă lecțiune a anului: 3882 (n.tr.).

În cel de-al treilea an al domniei lui Ioachim se calculează primul an al deportării fiilor lui Israel în Babilon. Era anul 4900 de la Adam.

În cel de-al 11-lea an al domniei lui Cirus Persanul[3] a luat sfârșit ultimul an de captivitate, adică cel de-al 70-lea. Era anul 4970 de la Adam.

În cel de-al treilea an al domniei lui Darius Medul[4] a fost din nou clădit Templul din Ierusalim de către Isus, fiul lui Iosedec, și de către Zorobabel, fiul lui Salatiel. Era anul 5011 de la Adam.

În cel de-al doilea an al domniei lui Caesar Augustus au început să fie calculați indictionii și lunile romanilor pe care aceștia nu le-au conceput înainte de acel moment. Era anul 5460 de la Adam.

În cel de-al 43-lea an [al domniei] aceluiași, Se naște – potrivit firii noastre, mai presus de noi – Fiul Unul-Născut al Tatălui, Iisus Hristos, și Se face pentru noi Om desăvârșit prin fire, fiind prin fire în El Însuși Dumnezeu desăvârșit. Era anul 5501 de la Adam.

În cel de-al 15-lea an al domniei lui Tiberius, Se botează în Iordan, iar celor credincioși li se dăruiește înfierea în Duhul Sfânt. Era anul 5530 de la Adam.

În cel de-al 19-lea an al aceluiași, vine la mântuitoarea pătimire, dăruind de atunci firii noastre nepătimirea. Era anul 5534 de la Adam.

În cel de-al 20-lea an al domniei lui Constantin a avut loc Sinodul din Niceea. Era anul 5816 de la Adam, iar de la Hristos – 316[5].

---

[3] Este vorba de regele Persiei, Cirus al II-lea cel Mare (cca 600-530 î.Hr.), sub domnia căruia sunt eliberați evreii din Babilon.

[4] Acest Darius Medul, care apare în Cartea profetului Daniel (cap. 6), este în general identificat cu regele persan Darius I Istaspe (cca 550-476). Această identificare are sens în textul maximian, deoarece în timpul domniei lui Darius I a fost finalizată reconstrucția Templului din Ierusalim (Harold Henry Rowley, *Darius the Mede and the Four World Empires in the Book of Daniel*, Cardiff, University of Wales Press Board, 1935, 1959[2]). Totuși, această identificare nu este acceptată de toți istoricii. În primul rând, trebuie sesizată originea celor două personaje, mezii nu se identificau cu perșii, chiar dacă istoria lor este cumva comună, în anumite epoci (James M. Bulman, „The Identification of Darius the Mede", în *Westminster Theological Journal*, 35 [1973], pp. 247-267; pentru detalii, vezi și William H. Shea, „Darius the Mede: an Update", în *Andrews University Seminary Studies*, 20 [1982], pp. 229-247).

[5] Potrivit calculelor Sfântului Maxim, care urmează întotdeauna era alexandrină, Întruparea a avut loc în anul 5501 al acestei ere. Dacă această dată este trecută în era noastră creștină, atunci anul Întrupării este dat de următorul calcul: 5501-5492 (anul facerii lumii, potrivit erei alexandrine) = 9. Adică, anul Întrupării Logosului este 9. Dacă la cei 316 ani

În cel de-al doilea an al domniei lui Teodosie a avut loc Sinodul din Constantinopol. Era anul 5872 de la Adam, iar de la Hristos – 382[6].

În cel de-al 13-lea an al domniei lui Teodosie cel Tânăr a avut loc I Sinod din Efes. Era anul 5913 de la Adam, iar de la Hristos – 413[7].

În primul an al domniei lui Marcianus a avut loc Sinodul din Calcedon. Era anul 5943 de la Adam, iar de la Hristos – 443[8].

În cel de-al 26-lea an al domniei lui Iustinian a avut loc cel de-al V-lea Sinod. Era anul 6045 de la Adam, iar de la Hristos – 545[9].

---

menţionaţi se adaugă aceşti 9 ani, atunci avem 325, an în care ştim că a avut loc I Sinod Ecumenic. Diferenţa de 9 ani se păstrează şi în datele indicate de Maxim mai jos (cu excepţia anilor în care s-au desfăşurat Sinodul de la Constantinopol şi cel din Efes).

[6] Aici nu se mai impune calculul potrivit erei alexandrine, însă anul Sinodului de la Constantinopol, din timpul împăratului Teodosie, este 381. Dacă se ţine cont de faptul că pentru Maxim anul începe la 1 aprilie (debutul anului solar), atunci este posibil ca anul desfăşurării acestui Sinod să fie 382.

[7] Al III-lea Sinod Ecumenic s-a desfăşurat la Efes, în 431. În textul Sfântului Maxim, ultime două cifre ale anului sunt inversate, fiind probabil o greşeală de copist sau chiar a editorului acestei scrieri. Un argument pe care se sprijină această ipoteză constă în faptul că acela care a comis eroarea nu a ţinut cont de calculul erei alexandrine, adică este foarte puţin probabil ca lui Maxim să-i aparţină această scăpare, de vreme ce întotdeauna foloseşte calculul alexandrin.

[8] Din nou, calculul este făcut potrivit erei alexandrine, adică la cei 443 de ani menţionaţi se adaugă diferenţa de 9 ani şi astfel obţinem anul Sinodului de la Calcedon, din 451.

[9] Şi în acest caz, al celui de-al V-lea Sinod Ecumenic, care a avut loc la Constantinopol, se foloseşte calculul erei alexandrine. Potrivit acestei metode de calcul obţinem anul 554, însă dacă se ţine cont de diferitele începuturi de an, menţionate de Sfântul Maxim în scrierea sa, putem obţine 553, an în care ştim că a avut loc acest al V-lea Sinod Ecumenic.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. Computus ecclesiasticus

1. Ediții:

Maximi Confessoris Computus ecclesiasticus [ed. Dionysius Petavius], în *Opus de doctrina temporum*, III, Antwerpiae, *apud* Georgium Gallet, 1703, pp. 170-193; ediție reluată de către J.-P. Migne în *Patrologia Cursus Completus. Series Graeca*, Tomus XIX, Paris, 1857, col. 1217A-1280C (Tratatul maximian fiind inclus în *appendix ad Eusebii Chronicon*).

Jean Lempire et Basile Markesinis [eds.], *Maximi Confessoris Computus Ecclesiasticus* (*Corpus Christianorum, Series Graeca*), Turnhout, Brepols (în curs de publicare).

2. Traduceri:

Rusă (integrală, după *PG*): Прп. Максим Исповедник, „Пасхалистический трактат (предисл., пер. с древне греч. и коммент. П.В. Кузенкова)", în *Богословские труды*, 43-44 (2012), pp. 99-178 (text bilingv grec-rus).

Franceză (parțială, după *Codex Scaligeranus* 33): Jean Lempire, *Le Comput ecclésiastique de saint Maxime le Confesseur: édition,*

traduction et commentaire de la première partie (Mémoire présenté en vue de l'obtention du titre de licencié en langues et littératures classiques), Louvain-la-Neuve, 2004 (traducere parțială, doar partea I a *Comput*-ului maximian, pp. 43-63).

II. Literatură secundară

Allen, Pauline; Neil, Bronwen [eds.], *The Oxford Handbook of Maximus the Confessor*, Oxford, Oxford University Press, 2015.

Băncilă, Vasile, „Reforma calendarului", în *Duhul sărbătorii*, ediție îngrijită de Ileana Băncilă, Bucureşti, Editura Anastasia, 1996, pp. 23-46.

Beaucamp, Joëlle; Bondoux, R.; Lefort, J.; Rouan M.F. et Sorlin I., „Temps et histoire I: Le prologue de la *Chronique pascale*", în *Travaux et Mémoires. Centre de recherche d'histoire et civilisation de Byzance*, 7 (1979), pp. 223-301.

Betten, Francis S., „The adoption of the Roman Easter calculation by the Island Celts", în *The Catholic Historical Review*, 14 (1929), pp. 485-499.

Booth, Phil, *Crisis of Empire: Doctrine and Dissent at the End of Late Antiquity*, Transformation of the Classical Heritage 52, Berkeley, University of California Press, 2014.

Borbély, Ştefan, „Calendarul asiro-babilonian", în *Eseuri biblice* (Supliment al revistei *Contemporanul*, nr. 10/ 2015).

Boudignon, Christian, „Maxime le Confesseur était-il constantinopolitain?", în B. Janssens, B. Roosen and P. Van Deun [éds.], *Philomathestatos. Studies in Greek and Byzantine Texts Presented to Jacques Noret for his Sixty-Fifth Birthday* (Orientalia Lovaniensia Analecta 137), Leuven - Paris - Dudley, Peeters, 2004, pp. 11-43.

Boudignon, Christian, „La construction de l'image des juifs chez Sophrone de Jérusalem, dernier mystique grec d'Alexandrie", în Giuseppe Cecere, Mireille Loubet, Samuela Pagani [éds.], *Les mystiques juives, chrétiennes et musulmanes dans l'Egypte médiévale*

(VIIe-XVIe siècles). Interculturalités et contextes historiques, Cairo, Institut Français d'Archéologie Orientale, 2013, pp. 127-142.

Bracke, Raphaël, „Two Fragments of a Greek Manuscript containing a Corpus Maximianum: Mss Genavensis gr. 30 and Leidensis Scaligeranus 33", în *The patristic and byzantine review*, 4 (1985), pp. 110-114.

Bratke, Eduard, „Maximi Confessoris Chronologia succinta vitae Christi", în *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 13 (1892), pp. 382-384.

Cameron, Averil, „Blaming the Jews: The Seventh-Century Invasions of Palestine in Context", în *Mélanges Gilbert Dagron*, Paris, Association des Amis du Centre d'Histoire et Civilisation de Byzance (col. „Travaux et Memoires", 14), 2002, pp. 57-78.

Cantalamessa, Raniero, *La Pâque dans l'Église ancienne*, traduction par Fr. Morard, Berne/ Franfort-sur-le-Main/ Las Vegas (col. „Traditio christiana", 4), 1980.

Chadwick, Henry, *Răsăritul și Apusul. O istorie a scindării creștinătății. Din epoca apostolică până la Sinodul de la Florența*, traducere Irina-Monica Bazon, Iași, Doxologia (col. „Historia Christiana", 1), 2016.

Chiricescu, Constantin, *Le Comput Pascal (Pascalia) de l'Église Chrétienne Orthodoxe d'Orient, en conformité avec le calendrier rectifié déféré au Saint Synode de la Sainte Église Autocéphale Orthodoxe Roumaine*, Bucureşti, Cultura Națională, 1925.

Clavis Patrum Graecorum, vol. III: *A Cyrillo Alexandrino ad Iohannum Damascenum*, cura et studio Maurice Geerard, Turnhout, Brepols, 1979 (Supplementum, 1998, ed. M. Geerard și J. Noret).

Codices manuscripti, tome II: *Codices Scaligerani* (Praeter Orientales), Lugduni-Batavorum, E.J. Brill, 1910.

Cordeliani, Alfred, „Les traites de comput du haut Moyen Âge (526-1003)", în *Archivum Latinitatis Medii Aevi*, 17 (1943), pp. 51-72.

Crîșmăreanu, Florin, *Maxim Mărturisitorul: studii și traduceri*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza" (col. „Bibliotheca Patristica Iassiensis"), 2016.

Dagron, Gilbert et Déroche, Vincent, *Juifs et Chrétiens dans l'Orient du VIIe siècle*, Paris, De Boccard, 1991.

Dagron, Gilbert, *Empereur et prêtre. Étude sur le «césaropapisme» byzantin*, Paris, Gallimard (col. „Bibliothèque des Histoires"), 1996.

Daunoy, Fernand, „La question pascale au concile de Nicée", în *Echos d'Orient*, 24 (1925), pp. 424-444.

Declercq, Georges, „Dionysius Exiguus and the Introduction of the Christian Era", în *Sacris Erudiri. A Journal of Late Antique and Medieval Christianity*, 41 (2002), pp. 165-246.

Diekamp, Franz, „Der Mönch und Presbyter Georgios, ein unbekannter Schriftsteller des 7. Jahrhunderts", în *Byzantinische Zeitschrift*, 9 (1900), pp. 24-32.

Diehl, Charles, *L'Afrique Byzantine. Histoire de la domination byzantine en Afrique (533-709)*, Paris, Ernest Leroux, 1896.

Dionisie Exiguul, *Liber de Paschate. Epistulae Duae de Paschate*, ed. Johann Wilhelm Jan, Wittenberg, 1718 (reluată în *PL* 67, coll. 453-520); ed. Bruno Krusch, Berlin, Walter de Gruyter, 1938, pp. 59-87.

Duchesne, Louis, „La question de la Pâque au concile de Nicée", în *Revue des questions historiques*, 22 (1880), pp. 5-42.

Duval, Yvette, „Le patrice Pierre, exarque d'Afrique?", în *Antiquités africaines*, 5 (1971), pp. 209-214.

Ekonomou, Andrew J., *Byzantine Rome and the Greek Popes: Eastern Influences on Rome and the Papacy from Gregory the Great to Zacharias, A.D. 590-752* (Roman Studies: Interdisciplinary Approaches), Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2007.

Flamant, Jacques, „Le calendrier chrétien: naissance du comput ecclésiastique", în Luce Pietri [coord.], *Histoire du christianisme (Des origines à 250)*, tome 1, Paris, Desclée, 2000, pp. 493-508.

Fritz, Georges, „Pâques. Les controverses pascales", în *Dictionnaire de théologie catholique*, t. 11, vol. 2, Paris, Letouzey et Ané, 1932, col. 1948-1970.

Gheorghiu, Basile, *Pâques et la Réforme Hémérologique Orthodoxe Roumaine. Étude de Chronologie et d'Hémérologie*, Bucureşti, Cartea Românească, 1929.

Grafton, Anthony, *Joseph Scaliger. A Study in the History of Classical Scholarship*, Oxford, Clarendon Press, 1983.

Grumel, Venance, *Traité d'études byzantines. I: La chronologie*, Paris, Presses universitaires de France (col. „Bibliothèque byzantine"), 1958.

Hart, David Bentley, *Ateismul: o amăgire. Revoluţia creştină şi adversarii ei*, traducere de Eva Damian, Iaşi, Doxologia (col. „Historia Christiana", 2), 2017.

Jankowiak, Marek; Booth, Phil, „A New Date-List of the Works of Maximus the Confessor", în Pauline Allen; Bronwen Neil [eds.], *The Oxford Handbook of Maximus the Confessor*, Oxford, Oxford University Press, 2015, pp. 19-83.

Koselleck, Reinhardt, *Conceptele şi istoriile lor. Semantica şi pragmatica limbajului social-politic*, traducere de Gabriel H. Decuble şi Mari Oruz, Bucureşti, Editura Art, 2009.

Kuzenkov, Pavel V., şi Panchenko, K.A., „«Кривые Пасхи» и Благодатный Огонь в исторической ретроспективе", în *Вестник Московского университета. Серия 13. Востоковедение*, 4 (2006), pp. 3-29.

Kuzenkov, Pavel, „Correction of the Easter Computus: Heresy or Necessity? Fourteenth Century Byzantine Forerunners of the Gregorian Reform", în Antonio Rigo – Pavel Ermilov (eds.), *Orthodoxy and heresy in Byzantium. The definition and the notion of Orthodoxy and some other studies on the heresies and the non-Christian religions* (Quaderni di Νέα Ῥώμη 4), Roma, Università degli Studi di Roma „Tor Vergata", 2010, pp. 147-158.

Kuzenkov, Pavel V., *Христианские хронологические системы. История летосчисленияв святоотеческойи восточнохристианскойтрадиции*, Москва, Русский издательский центр, 2014.

Laga, Carl, „Judaism and Jews in Maximus Confessor's Works. Theoretical Controversy and Practical Attitude", în *Byzantinoslavica*, 51 (1990), pp. 177-188.

Laurent, Vitalien, „Une effigie inédite de Saint Augustin sur le sceau du dux Byzantin de Numidie Pierre", în *Cahiers de Byrsa*, 2 (1952), pp. 87-95.

Lazu, Robert, „Calendarul liturgic între tradiție și reformă", în *Altarul Banatului*, 10-12 (2000), pp. 3-8.

Lejbowicz, Max, „*Computus*. Le nombre et le temps altimédiévaux", în B. Ribemont [éd.], *Le temps, sa mesure et sa perception au Moyen Âge*, Caen, Paradigme, 1992, pp. 151-196.

Le commentaire astronomique aux Tables Faciles de Ptolémée attribué à Stephanos d'Alexandrie. Tome I: *Histoire du texte*. Édition critique, traduction et commentaire (chapitres 1-16) par Jean Lempire, Publications de l'Institut orientaliste de Louvain, Louvain, Peeters, 2016.

Lefort, Jean, *La saga des calendriers ou le frisson millénariste*, Paris, Éditions Belin, 1998.

Lempire, Jean, *Le Comput ecclésiastique de saint Maxime le Confesseur: édition, traduction et commentaire de la première partie* (Mémoire présenté en vue de l'obtention du titre de licencié en langues et littératures classiques), Louvain-la-Neuve, 2004.

Lempire, Jean, „Les dates hébraïques dans le «Computus ecclesiasticus» de Saint Maxime le Confesseur", în *Les études classiques*, 75 (2007), pp. 447-459.

Lempire, Jean, „Le calcul de la date de Pâques dans les traités de S. Maxime le Confesseur et de Georges, moine et prêtre", în *Byzantion: revue internationale des études byzantines*, 81 (2007), pp. 267-304.

Lempire, Jean, „D'Alexandrie à Constantinople: Le commentaire astronomique de Stéphanos", în *Byzantion: revue internationale des études byzantines*, 77 (2011), pp. 241-266.

Luneau, Auguste, *L'histoire du salut chez les Pères de l'Église. La doctrine des âges du monde*, Paris, Beauchesne, 1964.

Mc Carthy, Daniel P., and Breen, Aidan, *The ante-Nicene Christian Pasch* De ratione paschali. *The Pascal tract of Anatolius, bishop of Laodicea*, Dublin, Four Courts Press, 2003.

Mohrmann, Christine, „Le conflit pascal au IIe siècle", în *Vigiliae Christianae*, 16 (1962), pp. 154-171.

Mosshammer, Alden A., *The Easter Computus and the Origins of the Christian Era*, Oxford Early Christian Studies, New York/ Oxford, Oxford University Press, 2008.

Olster, David Michael, *Roman Defeat, Christian Response, and Literary Construction of the Jew* (The Middle Ages Series), Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1994.

Origène, *Sur la Pâque* 1-2, Traité inédit publié d'après un papyrus de Toura par O. Guéraud et P. Nautin, Paris, Beauchesne (col. „Christianisme antique", 2), 1979.

Popescu, Teodor M., „Problema stabilizării datei Paştilor. Privire istorică asupra divergenţelor şi computurilor pascale. Încercări de îndreptare. Greutatea şi necesitatea unui acord. Propuneri şi posibilităţi actuale", în *Ortodoxia. Revista Patriarhiei Române*, XVI, nr. 3 (1964), pp. 334-444.

Popovici, Constantin Clement, „Capitolul al şaptelea al literii P din Sintagma alfabetică a lui Matei Vlastare: Despre Sfintele Paşti sau despre computul pascal", în *Candela*, XVIII-XIX, 1898-1900 (şi extras: 1900, IX + 386 p.).

Roueché, Mossman, „Stephanus the Alexandrian Philosopher, the Kanon and a Seventh-Century Millennium", în *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 74 (2011), pp. 1-30.

Roueché, Mossman, „Stephanus the Philosopher and Ps. Elias: a case of mistaken identity", în *Byzantine and Modern Greek Studies*, 36 (2012), pp. 120-138.

Sansterre, Jean-Marie, *Les moines grecs et orientaux à Rome aux époques byzantine et carolingienne (milieu du VIe s. – fin du IXe s.)*, I, *Texte* (Académie Royale de Belgique, Mémoires de la Classe des Lettres, Collection in 8°, Sér. II, 66, 1), Bruxelles, Palais des académies, 1983.

Sfântul Maxim Mărturisitorul (580-662) şi tovarăşii săi întru martiriu: papa Martin, Anastasie Monahul, Anastasie Apocrisiarul. „Vieţi" – actele procesului – documentele exilului, traducere de Ioan Ică jr., Sibiu, Deisis, 2004.

Sherwood, Polycarp, *An Annotated Date-List of the Works of Maximus the Confessor,* Roma, Herder (col. „Studia Anselmiana", 30), 1952.

Stern, Sacha, *Calendar and Community: A History of the Jewish Calendar, 2nd Century B.C.E. – 10th Century C.E.,* Oxford, Oxford University Press, 2001.

Stern, Sacha, *Calendars in Antiquity. Empires, States, and Societies,* Oxford, Oxford University Press, 2011.

Stern, Sacha, and Burnett, Charles [eds.], *Time, Astronomy, and Calendars. Texts and Studies,* Leiden/ Boston, E.J. Brill, 2014.

Tihon, Anne, „Le calcul de la date de Pâques de Stéphanos-Héraclius", în B. Janssens, B. Roosen and P. Van Deun [eds.], *Philomathestatos. Studies in Greek Patristic and Byzantine Texts Presented to Jacques Noret for his Sixty-Fifth Birthday* (Orientalia Lovaniensia Analecta 137), Leuven, Peeters, 2004, pp. 625-646.

Tihon, Anne, „Des Kalendes aux Calendriers. Explications astronomiques", în *Bulletin de liaison du Département d'études grecques, latines et orientale de l'Université catholique de Louvain,* 10 (2000), pp. 7-9.

Vacandard, Elphège, „Carême", în *Dictionnaire de théologie catholique,* t. II, vol. 2, coll. 1724-1750.

Wolska-Conus, Wanda, „Stéphanos d'Athènes et Stéphanos d'Alexandrie: essai d'identification et de biographie", în *Revue des études byzantines,* 47 (1989), pp. 5-89.

Zuckermann, Constantin, „La haute hiérarchie militaire en Afrique byzantine", în *Antiquité Tardive. Revue internationale d'histoire et d'archéologie (IVe - VIIe siècle),* 10 (2002), pp. 169-175.

INDICI[1]

Index nominum

Adam 62, 66, 67, 78, 79, 80, 97, 103, 104, 105

Caesar Augustus, împărat 79, 80, 100, 104

Diocleţian, împărat 94, 96, 101

Dumnezeu 51, 64, 78, 79, 80, 104

Heraclie, împărat 66, 78, 96, 101

Hristos (Cuvântul, Adevărul, Mântuitorul) 51, 52, 53, 64, 78, 79, 80, 104, 105

Ioan, Botezătorul 53, 80

Maria, Fecioara 78, 80

Petru, patrician 51, 52

Zaharia, profet 52, 53, 80

Index locorum Sacrae Scripturae

I Cor. 5, 8 64

[1] Indicii au fost alcătuiţi doar pe baza textului maximian.

Index locorum

Lună, astrul 57, 62, 66, 68, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 84, 95, 96

Soare, astrul 56, 66, 76, 77, 78, 80

Index verborum

Aprilie, lună calendaristică 55, 60, 62, 63, 64, 65, 68, 71, 72, 73, 74, 75, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 95, 105

Anul calendaristic 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 85, 86, 87, 88, 91, 92, 93, 95, 96, 102, 103, 104, 105

Anul lunar 56, 57, 62, 63, 66, 67, 73, 75, 77, 86, 95, 96

Anul solar 56, 57, 62, 66, 67, 72, 73, 76, 77, 78, 85, 87, 88, 91

Berbec, zodie 62

Bisect, an 70, 71, 76, 92, 93

Botez 78, 79

Creştini 52, 53, 79, 94

Duminică 59, 64, 65, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 77, 81, 83, 84, 85, 87, 88

Evrei 58, 62, 63, 103

Ianuarie, lună calendaristică 55, 60, 65, 70, 71, 74, 86, 87, 89, 92, 93, 95

Indiction 66, 78, 79, 80, 96, 104

Înviere 52, 53, 57, 59, 67, 68

Lege 52, 64, 84

Marele Preot 52, 54, 103

Martie, lună calendaristică 55, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 71, 74, 75, 78, 86, 89, 91, 92, 93, 95, 96

Nissan, lună în calendarul evreiesc 54, 55, 62, 68, 103

Paștile creștinilor 51, 64, 65, 67, 81, 84, 85, 88

Paștele evreiesc 64, 68, 84, 85, 87

Pătimire 78, 79, 104

Pharmouthi, lună în calendarul egiptean 62

Postul Paștilor 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 67, 71

Tabel 52, 54, 55, 56, 58, 59, 67, 68, 69, 70, 71, 74, 75, 76, 81, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 93, 94

Thoth, lună în calendarul evreiesc 94, 95, 97

Tradiția bisericească 62, 64, 66, 83, 88

Sărbătoare 52, 53, 64

Săptămână 58, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 80, 84, 85, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94

Septembrie, lună calendaristică 55, 69, 74, 79, 80, 94, 95, 97

Sfânta Sfintelor 52, 54, 103

Xanthikos, lună în calendarul 62

Zi intercalată 72, 76, 77

Zi regulată 70, 94, 95

În colecția *Historia Christiana*, seria *Texte*, a apărut:

Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Despre calcularea datei Paștilor. Comput bisericesc*

În curs de apariție:

Pseudo-Zaharia Retorul, *Istoria bisericească*

În colecția *Historia Christiana*, au apărut:

1. Henry Chadwick, *Răsăritul și Apusul. O istorie a scindării creștinătății*

2. David Bentley Hart, *Revoluția creștină și adversarii ei*

3. Pr. Nicolae Chifăr, Dragoș Boicu (editori), *Imperiu și sacerdoțiu. Dinamica raporturilor Biserică-Stat în Imperiul Romano-Bizantin (306-867)*

4. Édouard Jeauneau, *Receptarea Părinților greci ai Bisericii în Occident. Contribuția lui Ioan Scotus Eriugena*

În curs de apariție:

Jaroslav Pelikan, *Creștinismul și cultura clasică*

Pr. Andrew Louth, *Răsăritul grec și Apusul latin: Biserica între anii 681-1071*

Redactor: Marta Grădinaru
Corector: Pr. Cezar Ţăbârnă
Tehnoredactor: Ştefan Adăscăliţe
Copertă: Ştefan Pintilie
DTP: Leonard Lunguleac

Editura Doxologia, Cuza-Vodă 51, 700038, IAŞI
Tel.: 0232216693; Fax: 0232216694
http://edituradoxologia.ro
E-mail: editura@doxologia.ro
Editura.Doxologia